

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra dějin a didaktiky dějepisu

Diplomová práce

Televizní seriál České století v odborném diskursu a ve
výuce dějepisu

The Czech Century TV Series in Expert Discourse and
History Teaching

Kateřina Mazáková

Vedoucí práce: PhDr. Hana Havlůjová, Ph. D.

Praha 2016

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla použitou literaturu i další použité zdroje.

V Praze 12. 4. 2016

Kateřina Mazáková

Poděkování

Děkuji PhDr. Haně Havlůjové, Ph. D. za pečlivé a trpělivé vedení této diplomové práce. Děkuji svým rodičům Daně a Josefovi a svému příteli Honzovi, kteří mi byli během psaní diplomové práce oporou a inspirací.

Anotace

Tato práce je rozdělena do dvou hlavních částí. První z nich, která nese název *Televizní seriál České století v odborném diskurzu*, se zabývá televizním seriálem *České století* v kontextu historiografického vývoje, paměťových studií a odborných komentářů k seriálu. Druhá část, která je pojmenována *Televizní seriál České století ve výuce dějepisu*, je zaměřena prakticky a zabývá se možnostmi použití seriálu ve vyučovacích hodinách dějepisu.

Tato druhá část obsahuje tematický celek pro výuku dějepisu na gymnáziích, který pojednává o sametové revoluci a seriálovém dílu *Poslední hurá*. Součástí tohoto tematického celku je historická, didaktická a metodická analýza. Tento tematický celek směřuje k výuce o sametové revoluci s použitím televizního seriálu *České století*, konkrétně s použitím dílu *Poslední hurá*.

Annotation

This theses is divided into two main sections. First one, called *TV show České století in scholarly discourse*, is dealing with the TV show *České století* in the context of historiographical evolution, memory studies and historians' disputes and comments. Second one, called *Utilization of TV show České století for teaching history*, is practical and elaborates on using the TV show for teaching history classes.

This part contains a complex approach for teaching history classes about the Velvet revolution at gymnasiums using epizode The very last hooray, including the historical, didactic and methodological analysis.

Klíčová slova

Historie, média, didaktika dějepisu, smysl a interpretace dějin

Key words

History, media, history teaching, history interpretation

Obsah

Úvod	6
1 Televizní seriál České století v odborném diskursu.....	13
Historiografický vývoj a problém objektivního historického poznání.....	13
Paměť, historie a seriál České století	22
Hodnocení seriálu odbornou veřejností.....	30
Podněty, které seriál přináší pro dějepis a jeho výuku	43
2 Televizní seriál České století ve výuce dějepisu	47
Historický rozbor seriálového dílu Poslední hurá.....	47
Vybrané středoškolské učebnice dějepisu ve srovnání se seriálovým dílem Poslední hurá	69
Sametová revoluce a televizní seriál České století: Příprava tematického celku pro výuku dějepisu na gymnáziu	76
Historická analýza	76
Didaktická analýza.....	82
Metodická analýza	86
Závěr.....	92
Použité zdroje	94
Přílohy	100

Úvod

Devítidílný televizní seriál *České století* vysílaný Českou televizí je dílem režiséra Roberta Sedláčka¹ a scénáristy Pavla Kosatíka². Na internetových stránkách České televize se můžeme o seriálu dočíst, že jde o „otevřenou sérii autorsky zpracovaných televizních dramat, která se vrací ke klíčovým událostem českých dějin z pohledu jejich hlavních aktérů.“³ Tato charakteristika nabývá svého plného významu a ukazuje se jako výstižná zejména po přečtení rozhovorů s autory, ve kterých Robert Sedláček i Pavel Kosatík opakovaně zdůrazňují skutečnost, že jde o drama a nikoli o dokument či historickou rekonstrukci. Pavel Kosatík například vysvětluje, že k mnoha událostem v naší minulosti nejsou žádné prameny, resp. z pramenů můžeme vyčíst často pouze výsledky nějakých dějů, ale nedozvíme se pohnutky hlavních aktérů: „Nikde si nepřečtete, co si povídali Mečiar s Klausem v červnu 1992 ve vile Tugendhat nebo kdo koho z Dubčekova vedení v Moskvě v srpnu 1968 přesvědčil, aby otočili, když Kriegel jediný neotočil. Prameny většinou fixují jenom výsledky.“⁴ Zatímco historiografie tedy často mlčí tam, kde nemá prameny, ve filmové tvorbě to funguje jinak. „Nabíjíte své postavy fakty, ale pak už je vedete jako postavy dramatické.“⁵ Autoři čerpají z historických pramenů, pokud

¹ Na internetových stránkách seriálu *České století* je Robert Sedláček představen jako absolvent studia dokumentární tvorby na Filmové a televizní fakultě AMU v Praze a autor několika dokumentárních filmů s tematikou československé historie. Například jde o dokument *V hlavní roli Gustav Husák*. Je také dále autorem snímků *Rodina je základ státu*, *Největší z Čechů* a dalších. Česká televize. Rozhovor s Robertem Sedláčkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2015- 11- 19].

² Taktéž je zde představen Pavel Kosatík, který vystudoval Právnickou fakultu Univerzity Karlovy a působil jako redaktor v redakci Mladé fronty Dnes, Reflexu a Hospodářských novin. Později se začal věnovat hlavně psaní literárněhistorických knih s tématy z novodobé české historie, jakými jsou například knihy o Ferdinandu Peroutkovi, Olze Havlové a dalších. Je autorem knih *České snění*, *České okamžiky* nebo například *Česká inteligence*.

Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

³ Česká televize. Úvodní stránka. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/> [cit. 2015-11-19].

⁴ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

⁵ Tamtéž

existují. Na projektu se například jako hlavní historický poradce podílel Petr Koura⁶, který se zaměřuje na české politické a kulturní dějiny 20. století, a mimo jiné byl vždy v průběhu natáčecích dnů na telefonu, aby mohl potvrdit či vyvrátit neoddiskutovatelná historická fakta. Na druhou stranu je třeba si uvědomit, že dále se jedná o uměleckou interpretaci. Režisér Robert Sedláček v rozhovoru pro Českou televizi dokonce říká, že se bránil použití dokumentárních záběrů a i rozhlasová vystoupení nechával raději namluvit herci, aby dal divákovi jasně najevo, že nejde o historickou rekonstrukci.⁷ Někoho pak možná může napadnout otázka, a opravdu napadá, jak dále uvidíme, jaký cíl autoři tímto projektem sledují, nemá-li jít o rekonstrukci historie, o zfilmovanou učebnici dějepisu, ale o kombinaci faktů a umělecké interpretace, která může být pro mnohé diváky matoucí. Odpovědí je podle Roberta Sedláčka právě toto zmatení, nutnost přemýšlet a klást si otázky. Nejde o zfilmování nejpravděpodobnějšího průběhu jednotlivých událostí, seriál má divákovi nabídnout možnost spoluprožívání pocitů a pochyb s hlavními historickými aktéry, má „vnímavému a citlivému divákovi přinést materiál k přemýšlení, k jeho individuální interpretaci dějin. Aby nebyl manipulovatelný a věděl, že je to složitější.“⁸ Seriál *České století* nemá divákovi předložit televizní zábavu jakožto pokrm ke zkonzumování, ale má nabídnout něco, co ho bude nutit klást si další otázky.⁸

Tento záměr, se kterým seriál vznikl, úzce souvisí se způsobem pojetí dějin, na kterém se oba autoři shodují. Autoři se vyjadřují k nevyhnutelnosti interpretace historických postav, které jsme nikdy nepotkali, a přesto bez studu interpretujeme a hodnotíme jejich činy. Seriál se od těchto interpretací nemá ambici očistit, ostatně jak už bylo řečeno výše, jsou nevyhnutelné, ale chce ukázat nutnost uvědomění si relativnosti událostí, historických postav a jejich jednání, které známe vždy skrze

⁶ Historik Petr Koura vystudoval magisterský i doktorský program na Filosofické fakultě Univerzity Karlovy, přičemž doktorát má z oboru Nejnovější české dějiny. Působil také v Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR a v Ústavu pro studium totalitních režimů. Jako hlavní historický poradce pracoval na projektu *České století*. Lidé. Petr Koura. Česká televize [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/petr-koura/> [cit. 2015- 23-19].

⁷ Česká televize. Rozhovor s Robertem Sedláčkem. *České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2015- 11- 19].

⁸ Tamtéž

interpretaci. Pravda se nedá nikdy zcela poznat.⁹ Robert Sedláček v rozhovoru pro měsíčník *Xantypa* říká, že historie je nejzábavnější beletrie, jsou to pohádky pro dospělé a on osobně nemůže „brát dějiny bez humoru, bez jakéhosi mrknutí oka na toho, kdo se dívá – hele, třeba to bylo jinak.“¹⁰ Pavel Kosatík k tomu zase říká, že „celá historie jsou jen naše představy o tom, jaké to mohlo být.“¹¹ a uvádí příklad s křesťanstvím, ve které minulí lidé většinou věřili a současní lidé v něj naopak zpravidla nevěří, a tudíž a už jen proto nemůžeme našim předkům bezezbytku porozumět a hodnotíme věci jinak.¹² Scénárista televizního seriálu *České století* Pavel Kosatík si právě proto chválí formu dialogu, která je pro seriál charakteristická, protože mu s jeho pojetím dějin vyhovuje více, než být „vševěd-vypravěč“, tak jako když se věnoval tvorbě dokumentárních filmů.¹³

Důvod, proč je důležité si uvědomovat relativitu v poznání naší minulosti, vidí Robert Sedláček také v tom, že takový postoj znesnadní naší manipulovatelnost. „Historické postavy a události jsou podle něj často používány k sofistickovanému oblbování v přítomnosti.“¹⁴ Historické osoby jsou nějakým způsobem jednoznačně interpretovány, černě nebo bíle, a na základě toho se používají, nejčastěji k tomu, aby daná moc prokázala legitimitu sama sebe. Ale opět platí, že vše je složitější.¹⁵ Jednotlivá interpretace dějin, která je chápána jako nepopíratelná pravda, se může projevit například také ve vlastenectví, což je podle Roberta Sedláčka „past, které

⁹ Česká televize. O Českém století. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2015-11-19].

¹⁰ Petr KOURA, *Točit Havla se nebojím*, Xantypa, listopad 2013, str. 2-4.

¹¹ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

¹² Například Dušan Třeštík v knize *Češi a dějiny v postmoderním očistci* uvádí, že kronikáři zapisovali do svých kronik narození dvouhlavého telete, protože věřili, že je to znamení, které něco prozrazuje o záměrech Boží prozřetelnosti. Přes filtr pozdějších dob by takový „kdysi fakt“ neprošel. Dnešní historici vybírají a hodnotí fakta podle jiných měřítek, takže je také zřejmé, že pohled na minulost je skrze jiné vnímání odlišný a minulost vystavena jinému porozumění.

Dušan TŘEŠTÍK. *Češi a dějiny v postmoderním očistci*, 2005, s. 50.

¹³ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

¹⁴ Petr KOURA, *Točit Havla se nebojím*, Xantypa, listopad 2013, str. 2-4.

¹⁵ Tamtéž

neunikne.“¹⁶ Sám říká, že se nemůže ubránit pocitu vlastenectví, ale zároveň si uvědomuje, že vlastenectví může být i nebezpečné, pokud je nereflektované a nekritické, říká, že „s vlastenectvím se probouzí zvíře v nás.“¹⁷

Autoři se tedy také snaží vyhnout černobílému vidění minulosti a historických postav. Tento způsob bipolárního vnímání dějin si podle Roberta Sedláčka v sobě neseme z dob komunismu a soudí, že Pavlovi Kosatíkovi se nad to podařilo povznést.¹⁸ Sám Pavel Kosatík však také říká, že nevěří v autorskou objektivitu, ale jako autor si musí být svých sympatií a antipatií vědom. Potvrzuje Sedláčkova slova, když říká, že jeho záměrem nebylo v seriálu ukázat, že Masaryk byl dobrý a Gottwald špatný, také však dodává, že to v nějakém smyslu ví každý, a kdo ne, tomu není pomoci. Smyslem seriálu ale není podávat informace o tom, kdo jaký byl nebo stavět některé historické postavy na piedestal, ale spíše jde o to, donutit diváka položit si otázku, jak by se v takové chvíli a na místě dané postavy zachoval on sám. Cílem autorů bylo ukázat, že situace byla mnohdy složitější, než se zdá, a toto chtěli ukázat kritikům uznávaných historických postav, ale také jejich bezmezným obdivovatelům.¹⁹ Tento záměr zproblematizovat dějinné situace a postavení historických osobností, budiž odpovědí divákovi, který se na internetových stránkách České televize v sekci *Dotazy na tvůrce* ptá, proč byla vynechána Masarykova návštěva Ameriky, která byla rozhodující pro ustanovení našeho československého státu. Ostatně Petr Koura zde odpovídá také v tomto duchu, protože to by nikdy nevyvolalo tolik otázek a právě o to autorům šlo, a tak byly ke zpracování zvoleny jiné a více kontroverzní momenty. Například rozhovor Tomáše G. Masaryka s britským premiérem.

„Nechtěl jsem, aby se tam hrálo ve jménu jedněch proti druhým. Proto mě jako autora zvrhle potěšilo, když si část diváků vyložila Masaryka jako člověka poraženého v hádce britským premiérem. Přeslechli možná Masarykovu konečnou

¹⁶Česká televize. Rozhovor s Robertem Sedláčkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2015-11-19].

¹⁷ *Tamtéž*

¹⁸ Petr KOURA, *Točit Havla se nebojím*, Xantypa, listopad 2013, str. 2-4.

¹⁹Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

repliku: „ale já si prostě nemůžu pomoci“, která mně v dané chvíli a z daných úst představuje argument, proti kterému není obrany,“ říká Pavel Kosatík.²⁰

Seriál tedy nemá být historickou učebnicí, kde budou chronologicky znázorněny všechny klíčové momenty událostí. Původně mělo dokonce v seriálu jít zejména o jednotlivé historické osobnosti. Robert Sedláček a Pavel Kosatík se chtěli zaměřit na padouchy a outsidersy v naší historii, protože to, který padouch získá rozhodující a vládnoucí pozici podle Roberta Sedláčka poměrně přesně vypovídá o té které době, padouch je znamením doby.²¹ Nakonec se zaměřili prvotně na klíčové okamžiky naší historie, což umožnilo rozehrát drama, které autorům poskytuje nejspíš větší prostor pro vyjádření historie tak, jak ji oni chápou. Odklonili se od znázornění velkých lidských příběhů vybraných historických osobností a pojali projekt šířeji a rozmáchleji, což však klade na diváka větší nároky.

Výsledný projekt je tedy poměrně provokativní, autoři Pavel Kosatík a Robert Sedláček se snaží vyhnout jednoznačné interpretaci a význam tohoto televizního projektu vidí v tom, že si divák uvědomí, že dějiny jsou často složitější, než jak je skrze vytvořené stereotypy často vnímáme, a vytvoří si svou individuální interpretaci dějin.²² Jejich dílo je pojato filosofičtěji, s odkazem na otázky po možnostech skutečného poznání naší minulosti. Pokud se divák začne na seriál *České století* dívat s očekáváním, že pro něj autoři zfilmovali dějepis tak, jak ho znají ze školy, budou nutně zklamáni. Proto tím nejdůležitějším z toho, co Robert Sedláček s Pavlem Kosatíkem o projektu řekli, je skutečnost, že se nejedná o historickou rekonstrukci a že poznání naší minulosti je relativní a nelze ho nikdy brát jako ukončené, komplexní a dokonale pravdivé. Divák, který má dar o věcech takto přemýšlet, nebo bude ovlivněn texty, které o seriálu napsali jeho tvůrci, bude ze seriálu jistě více nadšený, než divák, který, důkladně poučený o historické pravdě, bude pozorně hledat nepřesnosti a chyby. Například tvrzení Zdenka Špitálního, historika, který byl

²⁰ Hedvika PETRŽELKOVÁ, České historie je dynamit, říká Pavel Kosatík, autor Českého století, *Lidovky.cz* [online]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ceska-historie-je-dynamit-rika-pavel-kosatik-autor-ceskeho-stoleti-1d9-/kultura.aspx?c=A131128_104142_in_kultura_hep. [cit. 2015-11-19].

²¹ Petr KOURA, *Točit Havla se nebojím*, Xantypa, listopad 2013, str. 2-4.

²² Česká televize. Rozhovor s Robertem Sedláčkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2016-2-27].

odborným poradcem seriálu ohledně dobových uniforem, o tom, že pro diváky je seriál příliš složitý, protože nemají dostatečné znalosti dějin²³, je sice pravdivé, protože určitou úroveň znalostí tento televizní cyklus skutečně vyžaduje, ale není to, s přihlédnutím k cílům tvůrců, tvrzení nejzásadnější, protože přijme-li divák výzvu autorů seriálu a bude-li k němu přistupovat s otevřenou myslí, nebude mu v porozumění překážet ani nedokonalá obeznámenost s historickými fakty a bude i přesto obohacen. Bude se tak ovšem dít i v případě, že se divák neseznámí s postoji autorů, nebude jimi ovlivněn a nepřistoupí na jejich způsob vypravěčské rétoriky?

Zde je zajímavé se zastavit u skutečnosti, že se tvůrci seriálu radili s odborníkem na dobové uniformy a kladli důraz na přesnost a pravdivost v oblékání, když v samotném příběhu mnohdy netrvali na detailní přesnosti a odborné ověřitelnosti a příběh seriálu se stal kombinací historických faktů a fantazie autorů seriálu *České století*. Proč Robert Sedláček nechával například namluvit dobové rozhlasové projevy herci, aby dal divákům najevo, že se nejedná o dokument, a na druhou stranu dbal na detaily dobového oblékání? Právě tento rozpor může být matoucí. Toto napětí lidé cítí, ať již odborná veřejnost, tak diváci, a přivádí je k pocitu, že se seriál zvláštním způsobem ocitá někde mezi dvěma žánry, mezi dokumentem a hraným filmem. Takový záměr zřejmě Robert Sedláček a Pavel Kosatík skutečně měli. Proč? V čem může být takové pojetí přínosné?

Téma své diplomové práce jsem si zvolila, protože mě zaujal seriál *České století*. Spatřuji v něm potenciál pro výuku dějepisu, a to i navzdory jeho obtížné žánrové zařaditelnosti. Žánrová hybridita seriálu se může stát dokonce pro vyučování přínosem, pokud nebude učiteli opomíjena, ale naopak stane-li se motivací k otevření debaty o historii jako takové a pravidlech a mezích historikovy práce. Cílem této práce je pomocí seriálu *České století* poukázat na problémy a dilemata historie, které se týkají zejména otázek po možnosti objektivního historického poznání. Práce se ve své teoretické části dále zabývá rozdílem mezi

²³ Benedikt, LEDERER. České století je pro diváky složité, myslí si o seriálu historik. *Generace 20* [online]. Dostupné z: <http://www.generace20.cz/domaci/ceske-stoleti-je-pro-divaky-slozite-mysli-si-o-serialu-historik> [cit. 2016-2- 27].

práci historika a režiséra a také potenciálním působením seriálu *České století* na kolektivní historickou paměť. Dalším a neméně důležitým cílem této práce je začlenění seriálu *České století* do výuky dějepisu, avšak se zřetelem k problémům a otázkám, které seriál z historického hlediska přináší.

Má práce je složena z dvou hlavních částí: *Televizní seriál České století v odborném diskurzu* a *Televizní seriál České století ve výuce dějepisu*.

V první části práce se nejprve pokouším pomocí vybraných autorů popsat vývoj historiografie až po postmoderní zpochybnění objektivního historického poznání, což je podstatný prvek, se kterým pracuje seriál *České století*. Následuje kapitola o roli paměti v historii a o filmech paměti. Tato kapitola se pak nejvíce opírá o knihu Kamila Činátla *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*.²⁴ Dále se zabývám konkrétními reakcemi odborné veřejnosti na seriál *České století*, přičemž čerpám hlavně z rozhovoru z Lidových novin *České století jako obskurní sled mravních selhání*.²⁵ Závěrem první části práce shrnuji podněty, které seriál nabízí pro dějepis a jeho výuku.

Druhá část práce bude více praktická, jak již její název napovídá. Pokusím se zde o historický rozbor dílu *Poslední hurá* televizního seriálu *České století*, a to zejména pomocí srovnání s dobovými historickými prameny. Následně se zaměřím na vybrané učebnice dějepisu pro střední školy a na popis událostí sametové revoluce, který obsahují, a to ve srovnání s vylíčením těchto událostí v seriálu *České století* v díle *Poslední hurá*. Závěrem vytvořím přípravu tematického celku pro výuku na gymnáziích, která se bude zabývat událostmi sametové revoluce a možnostmi jejich interpretace ve výuce s pomocí seriálu *České století*. Příprava tematického celku je rozdělena na tři části: historickou, didaktickou a metodickou analýzu.

²⁴ Kamil ČINÁTL, *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*, Praha 2014.

²⁵ Petr ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, Lidové noviny, 20. 12. 2014, s. 24- 25.

1 Televizní seriál České století v odborném diskursu

Postmoderní výzva přináší problematické téma možnosti objektivního historického poznání. Je možné objektivní poznání, pokud jsou historické události otázkou interpretace? Z takové otázky vychází tvůrci seriálu *Českého století* Robert Sedláček a Pavel Kosatík. Podařilo se jim toto téma uchopit a zpracovat? V čem si nerozumí s odborníky, s historiky a filmovými kritiky? V současné době jsou filmy významným médiem a nesou v sobě potenciál vytvářet kolektivní paměť. Je *České století* takovým filmem paměti? Jaký by mohl být přínos tohoto seriálu pro dějepis a jeho výuku? To jsou témata a otázky, kterými se budu v první části své práce zabývat.

Historiografický vývoj a problém objektivního historického poznání

Osvícenství 18. století přineslo důležitý historiografický obrat, došlo ke kritice tradic, autorit i historických pramenů. Historické bádání již nepodléhalo teologickému pojetí světa, jak tomu bylo v baroku, a víra se stala věcí osobní sféry každého člověka. Současně se začaly výrazněji prosazovat národní ideologie a národní koncepty dějin. Národní narativy jsou pak dále určující také pro první polovinu 19. století. Osvícenství bylo charakteristické také převahou racionalismu a přesvědčením, že rozumem lze vše poznat.²⁶ Osvícenství a jeho východiska nejsou minulostí, dodnes si mnohé z tohoto období v sobě neseme a slova pokrok, rozumové poznání a vědeckost v řadě z nás vyvolávají pocit bezpečí a jistoty, zakotvují nás ve světě, dávají mu smysl a naději. A to až do té míry, do jaké jsme každý jeden z nás ochotni bránit samospasitelnost a všemocnost lidského rozumu. Právě v osvícenství se zrodila víra v možnost objektivního poznání. Gelasius Dobner, který proslul svou přísnou kritikou Hájkovy kroniky, ve které zpochybňuje správnost popisu událostí, dataci a zejména existenci praotce Čecha, postupoval ve své práci dle přesných pravidel, v nichž velmi často zaznívá slovo *pravda*. Předsevzal si například psát pravdu, a to i přes nesrovnalosti s tradicí, svědectví věřit tomu, kdo byl blíž pravdě, časově i mírou kontaktu s danou událostí, očistit a pravdivě vyložit

²⁶Přednášky *Dějiny historiografie* Jiřího Hnilici, Pedagogická fakulta UK v Praze, zimní semestr 2015/2016.

skutečné dějiny vlasti.²⁷ Pravda je něco, co skutečně je, je jen jedna a lze jí dojít rozumovým a kritickým bádáním, a to i co se dějin týká. To jsou východiska osvícenské inteligence. Je však nutné poznamenat, že jednotlivé myšlenkové směry různých období se navzájem překrývají. Tak například Josef Hanzal ve své knize *Od baroka k romantismu* píše, že osvícenství nebylo směrem, který by zachvátil a nadchnul většinu obyvatelstva. Osvícenské myšlenky se podle něj znatelněji dotkly pouze smýšlení vyšších vrstev, zatímco mezi venkovským obyvatelstvem byl v každodenním životě stále znatelně přítomný vliv atmosféry baroka, které bylo přístupnější lidem bez vzdělání. Naopak romantismus byl myšlenkovým směrem, který byl přijat všeobecněji, a to pro svůj důraz na kolektivismus a nacionalismus.²⁸

Romantismus převzal od osvícenství snahu o kritiku historických pramenů, sekularizaci a důraz na národní aspekt. Český nacionalismus se však rodil složitě a v podstatě z ničeho, a proto ho obrozenci, jak píše Jiří Rak ve své knize *Bývali Čechové...*, pojímali silně emocionálně. Často proto také docházelo k výrazným idealizacím, které byly v některých okamžicích nepřipustné vůči kritice. Je to období, které je fascinováno tajemstvím, středověkem, starými mýty a starobylostí a této starobylosti si obrozenci vážili coby hodnoty a odůvodnění existence národa. Zrodil se Rukopisy královédvorský a zelenohorský a následný spor o jejich pravost. Jiří Rak připomíná, že pravost Rukopisů bránili i historici jako byl František Palacký, který jinak dbal na kritickou historickou práci. Zatímco František Palacký používal Rukopisy jako pramen při psaní svého díla *Dějiny národa českého v Čechách a v Moravě*, jeho učitel, který ho jako neznalého mladíka provedl Prahou a uvedl do společenského a vědeckého života, osvícenský jazykovědec Josef Dobrovský se vyslovil přísně proti pravosti Rukopisů.²⁹

Jako kdyby rozdílný postoj těchto dvou význačných osobností našich dějin ve sporu o Rukopisy podle Jiřího Raka symbolizoval rozpor mezi osvícenstvím a romantismem a jejich odlišné priority. Rukopisy „oslavují českou vrozenou demokratičnost a mírumilovnost a upozorňují na stálou nutnou obranu proti

²⁷Milan KUDĚLKA, *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*, Praha 1964, s. 6-13.

²⁸Josef HANZAL, *Od baroka k romantismu*, Praha 1987, s. 67.

²⁹Jiří RAK, *Bývali Čechové...*, Praha 1994, s. 3-33.

německé expanzi.³⁰ Zračí se zde boj proti germánsko-katolickým principům, které tematizuje i František Palacký, když hovoří o česko- německém stýkání a potýkání. Toto soupeření pak nachází už v dávných dobách, protože Slované podle něj vždy byli nositelé demokracie, kterou neorganizovala šlechta, zatímco Němci byli nositelé feudální disciplíny. Husitství je pak podle něj vzepjetí této původní demokracie, která však vykrvácí u Lipan, nakrátko ožije za Jiřího z Poděbrad a je definitivně zničena na Bílé hoře. O Bílé hoře se už v Palackého *Dějínách* nedočteme, protože končí v roce 1526, avšak je logickou následností, která uzavírá tradiční stereotyp národních dějin, který je u některých lidí živý dodnes.³¹ Ostatně rovněž období baroka bylo poznamenáno určitými výkladovými stereotypy, se kterými se vyrovnával například prvorepublikový historik Zdeněk Kalista. Baroku byla podle něj vyčítána anacionálnost a náboženská. Přitom však už Kalistův učitel Josef Pekař upozornil na provázanost nacionálního cítění a svatojánského kultu v českých zemích v období baroka. Myšlenka národní a stmelující se tedy podle Zdenka Kalisty rozvíjela na podkladě náboženského kultu.³² S předpojatostí a nelibostí vůči baroku v kontextu českých národních dějin se však historici setkávají ještě v 90. letech 20. století. Odpovědí na ně se stala celá řada studií a výzkumných projektů, které dokázaly mnoho tradičních výkladových stereotypů překonat a ozřejmit.³³

Jedním z důvodů vytěsňování baroka z českého národního narativu lze spatřovat ve skutečnosti, že myšlenku Františka Palackého o tom, že husitství bylo vrcholným obdobím české národní hrdosti a přirozenosti, navázal Tomáš G. Masaryk. Masarykova koncepce dějin, kterou představil ve své knize s názvem *Česká otázka*, definuje vnitřní a propojený smysl českých dějin. Stěžejním motivem je pro autora myšlenka humanity, která se zrodila za husitství, skrze Jednotu bratrskou se dále rozvíjela a navázali na ni národní obrozenci. Po oslavném článku historika Jindřicha Vančury, který chválil Masarykovo působení v rámci popření

³⁰ RAK, *Bývali Čechové...*, s. 18.

³¹ Přednášky *Dějiny Historiografie* Jiřího Hnilici, zimní semestr 2015/2016.

³² Zdeněk KALISTA, *Tvář baroka*, Praha 2014, s. 99-111.

³³ Například: Vít VLNAS, *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha 2013., Vít VLNAS, *Sláva barokní Čechie*, Praha 2001. Kniha vznikla v rámci přípravy stejnojmenné výstavy Národní galerie (kurátor Vít VLNAS).

pravosti Rukopisů a zdůrazňoval přínos jeho myšlenek pro českou historiografii, však byla Masarykova idea tvrdě kritizována pozitivisty v čele s Josefem Pekařem.³⁴

Pozitivismus, rozvíjející se v druhé polovině 19. století, kladl důraz na ověřitelná fakta, vykazoval z dějin citový přístup, intuici a romantismus. V českém prostředí byl prosazován Jaroslavem Golllem, který byl odchován německým přísným historickým pozitivismem rozvíjejícím se zejména na univerzitě v Göttingenu, kde Goll také jistou dobu studoval. Spor o smysl českých dějin měl několik fází a trval po dlouhá léta v rozmezí roků 1895-1938.³⁵ Hlavními aktéry tohoto sporu mezi idealisticko-teleologickým a empiricko-pozitivistickým pojetím dějin byli Tomáš G. M a Josef Pekař, kteří psali na toto téma články, reagovali navzájem na svá stanoviska a občas se uchýlovali až k osobním útokům.³⁶

Josef Pekař odmítal Masarykovu ideu o jednotné niti, která se prolíná českými dějinami a dává jim smysl. Tvrdil, že si Tomáš G. Masaryk upravuje fakta tak, aby vyhovovala jeho teorii a upozornil, že humanita husitská a protestanská byla zcela jiná, než náboženská humanita národního obrození. Kritizoval Tomáše G. Masaryka, že nahradil jeden mýtus druhým, když odmítl Rukopisy a mladočeský nacionalismus, aby pak vytvořil svůj vlastní zromantizovaný koncept. Odmítá zároveň Vančurovo tvrzení, že právě Tomáš G. Masaryk se zasloužil na odmytizování českých dějin a připsal tyto zásluhy Gollově historické škole.³⁷ Oba dva, Tomáš G. Masaryk i Josef Pekař hovořili jako by jinou řečí, což se pokusil vyjádřit Zdeněk Nejedlý, když napsal, že Masaryk má pravdu filosoficky, zatímco Pekařovo stanovisko je správně vědecky.³⁸

³⁴ Miloš HAVELKA, *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*, Praha 1995, s. 7-43.

³⁵ Tamtéž

³⁶ Napětí mezi Masarykem a Pekařem bylo skutečně znatelné, jejich řeč byla v některých momentech překvapivě hašteřivá a až nevhodná tak vzdělaných lidí s takovým postavením. Překvapil mě místy až nevědecký a osobní ton Masaryka, jehož si i já dnes, pod vlivem národního mýtu, cením možná až nekriticky. Osočil například Josefa Pekaře z neznalosti filosofie a neschopnosti přemýšlet uceleně a smysluplně. Navzájem se pak odmítali dlouhá léta sejít, vědecký spor přerostl až do osobní averze. Karel Čapek se o jejich setkání dlouho snažil. Pekařův proslov po Masarykově smrti, ve kterém mu projevuje úctu, však svědčí o respektu, který z tohoto vztahu nikdy nezmizel. Za tento proslov přišel Pekařovi poděkovat Jan Masaryk, který Pekaře ocenil, že dokázal odhlédnout od předchozích sporů a uznat zásluhy Tomáše G. Masaryka. Martin KUČERA, *Pekař proti Masarykovi*, Praha 1995 s. 9-29., HAVELKA, *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*, s. 157-163.

³⁷ Havelka, *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*, s. 157-163.

³⁸ Tamtéž

K problému se postupně vyjádřilo mnoho osobností české intelektuální scény a díky ústřednímu sporu se objevila také řada nových a zajímavých myšlenek. Například Emanuel Rádl přišel podle Jiřího Hnilici s tím, že teorie se nemusí utvářet pouze na základě faktů, ale teprve teorie ukazuje, jak se tato fakta mají hledat.³⁹ Předběžně tak již vlastně odkázal k interpretativní složce historie, která předpokládá určitý výběr faktů, aby mohl dostat historický výklad nějaký smysl. Zajímavé a přínosné jsou též myšlenky Jana Slavíka⁴⁰, který zpochybňoval objektivní možnost poznání⁴¹ a také zdůrazňoval nutnost pohlédnout na minulost z pohledu nikoli dnešního, ale z perspektivy studované minulosti.⁴²

Na pozadí sporu o smysl českých dějin se tak odvíjela debata, která od přelomu 19. a 20. století prostupovala úvahy o možnostech historické objektivnosti i jinde v Evropě. Otázka zněla takto: Je naše schéma dějinnosti, jak bylo dosud pojímáno, skutečným poznáním, nebo pouze pomůckou, jejímž prostřednictvím uchopujeme skutečnost? Pochybnosti se netýkaly pouze historie, ale také dalších kulturních a sociálních věd.⁴³ Max Weber například podle Jana Horského soudil, že tyto vědy představují pouze jednu z možných výpovědí o skutečnosti paralelně například s etikou, právem či náboženstvím, a proto by neměly mít normativní ambice. Karel Marx nebo Emile Durkheim naopak reprezentovali stanovisko, které bylo o normativních nárocích historických a sociálních věd přesvědčené. Sociální vědy představovaly podle nich svrchovanou výpověď o skutečnosti. Zatímco Max Weber rozlišoval tři souběžné složky (politická, hospodářská, kulturní), které rovnoměrně působí ve společnosti a které lze

³⁹ Přednášky Dějiny historiografie Jiřího Hnilici, zimní semestr 2015/2016.

⁴⁰ Jan Slavík, obhájce Masaryka v tomto sporu, byl v nepřátelském vztahu k Josefu Pekařovi. Vzájemná averze vygradovala až v chorobné „hledání chyb“ vzájemně ve svých dílech a myšlenkách. Jan Slavík, kterému byla poskytnuta knihovna Tomáše G. Masaryka ke studiu, navíc odmítal Pekařovo tvrzení, že by Masaryk měl nedostatečné historické znalosti. Četl totiž knihy v Masarykově knihovně a viděl poznámky, které si k nim Masaryk dělal a vnímal to jako důkaz, že je Tomáš G. Masaryk všechny četl a přemýšlel nad nimi. Viz Jaroslav BOUČEK, *Jan Slavík, příběh zakázaného historika*, Praha 2002.

⁴¹ Ani Josef Pekař neodmítal v historickém bádání vliv intuice a bylo mu jasné, že nelze dojít absolutního poznání skrze fakta. Šlo spíše o to, že pozitivismus jaksí rezignoval na poznání dějin jakožto nějakého celku, který lze obsáhnout a pochopit a zaměřil se na fakta, která mohou objektivně a určitě něco vypovědět o skutečnosti a nepohybují se na poli dohadů a spekulací.

Josef HANZAL, *Pekařovské studie, K 50. výročí smrti Josefa Pekaře*, Praha 1995, s. 23-44.

⁴² Přednášky Dějiny historiografie Jiřího Hnilici, zimní semestr 2015/2016.

⁴³ Jan HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, Praha 2009, s. 23-26.

při výkladu minulých dějů využít jako analytické kategorie, Karel Marx byl přesvědčený o primátu hospodářských sil, které vytvářejí společenskou základu, na níž se teprve vytváří nadstavba v podobě kultury. Tato představa spolu s ideou stálého historického pokroku se mu však stala nejen základem objektivního historického poznání, ale rovněž politickým nástrojem, jehož prostřednictvím lze vývoj společnosti pozitivně usměrňovat až k násilně vybojovanému socialismu a komunismu.⁴⁴

Svébytné teoretické koncepty rozvíjela po celé 20. století francouzská dějepisická škola Annales. Mezi hlavní představitele této školy patří například Marc Bloch a Lucien Febvre. Podle Georga Iggerse se jejich základním východiskem stala snaha o zapojení zkoumání dějin do celku kultury. Důraz kladli na nutnost vidět společnost jako celek, tedy jako propojení sociálních a kulturních vazeb a vlivů. Zkoumali proto konkrétní lidské prožitky také z psychologického či náboženského hlediska. Odmítali rovněž nadřazenost moderní západní kultury, což je rys, který lze sledovat ve starším dějepisectví. Velký přínos mělo také jejich inovativní pojetí času, který začali chápat jako relativní a mnohvrstevnatý. Historici školy Annales se tak odklonili od přísně lineárního vnímání času směřujícího nekompromisně z minulosti do budoucnosti a opustili také časově podmíněnou představu o nezbytnosti pokroku. Místo toho kladli důraz na různá pojetí času a hovořili například o pomalém času kulturních a hospodářských změn nebo rychlém času změn politických. Zároveň však škola Annales neodmítala možnost objektivního historického poznání.⁴⁵

Ve druhé polovině 20. století dospělo tázání po možnostech objektivnosti historického poznání ke zlomovému bodu, k lingvistickému obratu. Narativistická kritika dějepisectví byla vedena nikoli z historických, ale z lingvistických pozic. Debata vyvrcholila myšlenkou, kdy byla historiografie redukována na text, který nemá vztah k vnější skutečnosti.⁴⁶ Georg Iggers se obrací zejména k myšlenkám Haydena Whitea a představuje jeho postoj radikální narativistické kritiky, kdy je vyprávění v dějepisectví vnímáno jako rezignace na možnost podat vědecké

⁴⁴ Tamtéž

⁴⁵ Georg IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 51-54.

⁴⁶ IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, s. 111-115.

vysvětlení dějinných procesů. V historických vyprávěních nejsou podle Haydena Whitea přítomna žádná kritéria pravdivosti. Neexistuje rozdíl mezi historií a fikcí.⁴⁷ Oproti tomu například Roger Chartier podle Jana Horského shledává, že i přes strukturální shody mezi fiktivním a historickým vyprávěním není vyloučena možnost historického porozumění. Tedy, že vyprávění v dějepisectví ještě neznamena konec vědeckého poznání v tomto oboru, neznemožňuje rozeznání mezi historií a fikcí.⁴⁸ Jan Horský parafrázuje úvahy Rogera Chartiera takto:

„Je sice možné uznat, že vytvoření základního stavebního kamene vyprávění, totiž zápletky, je již poznáním/porozuměním, to však ještě neznamena, že bychom vzhledem k možnému počtu formulovatelných zápletek nemohli klást otázku míry jejich možnosti, resp. plausibility historického rozumění. Vyprávění se s porozuměním dá propojit také v tom smyslu, že jednotlivé prvky zápletky pojmem jako stopy nebo indicie, jejichž pomocí se dá rozkrýt realita, jež je za nimi.“⁴⁹

Podle George Iggerse převažoval koncem 90. let 20. století ve světové historiografii konsensus, že každé historické dílo se vztahuje k historické skutečnosti, ač je zároveň konstruktem, jenž podléhá diskurzivně utvářeným a disciplinárně podmíněným měřítkům hodnověrnosti. Osvícenské dědictví je bezpochyby ambivalentní, avšak nelze je zcela zavrhnout. Vyžaduje spíše kritické přehodnocení a také proto, aby to bylo možné, musí historická věda dbát i nadále na rozlišování mezi historickou skutečností a fikcí.⁵⁰ Na druhou stranu platí, že v dějepisectví nelze dojít absolutní objektivitě. Tu nemá podle Jana Horského na mysli ani výše zmiňovaný Roger Chartier, když se zastává vyprávění, které podle něj nevylučuje možnost historického poznání.⁵¹

Připomeňme ještě, že jednu z prvních odpovědí na radikální zpochybnění možnosti objektivního historického poznání v české historiografii představovala kniha Dušana Třeštíka *Češi a dějiny v postmoderním očištění*.⁵² Autor připouští, že

⁴⁷ IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, s. 111.

⁴⁸ HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 59.

⁴⁹ HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 60.

⁵⁰ IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, s. 135 - 136.

⁵¹ HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 60.

⁵² TŘEŠTÍK, *Češi a dějiny v postmoderním očištění*, Praha 2005.

dějepisec vždy vkládá do výkladu událostí svou vlastní interpretaci, což je skutečnost, které se nedá zabránit. Upozorňuje také, že tento problém nelze vyřešit ani příklonem k čisté faktografii, kdy by docházelo pouze ke sběru dat. Vzhledem k tomu, že historie se nerovná minulosti, ani ten nejpodrobnější soupis fakt sám o sobě promlouvat nedokáže. Minulost není podle Dušana Třeštíka nikde uložena jako nějaká vakuovaná a daná skutečnost, kterou historici postupně odkrývají a předkládají veřejnosti. Jde vždy o výběr faktů a jejich interpretaci, která dává událostem smysl. Tento smysl může být různý dle interpretace.⁵³ Zároveň však, jak upozorňuje například Edward H. Carr, nejde o libovolný výklad minulých událostí. Přestože nelze dosáhnout jediné možné odpovědi na každou historickou otázku, správných odpovědí nemůže být ani nekonečně mnoho. Místo objektivní odpovědi lze dojít k adekvátním odpovědím. Počet adekvátních odpovědí je dán metodou historikovy práce, prameny a výzkumnou otázkou samou.⁵⁴

Podle Rogera Chartiera, jak připomíná Jan Horský, musí historici řešit vztahy mezi pramennými stopami, praktikami a reprezentacemi: „Jde o to, říká Chartier, stanovit vztah mezi stopami (diskurzivního, ikonografického či statistického druhu) a praktikami, jež jsou konstitutivní pro každou historickou objektivizaci. Dále jde o stanovení hypotetického poměru mezi reprezentacemi a praktikami, které jsou jejich externími referenty. Toto propojení není možné bez vnášení badatelských teoretických předpokladů a hypotetických konstrukcí. Důležité je, aby vztah mezi nimi konstruovaný byl [...] možný, koherentní a vysvětlitelný. Můžeme pak mluvit o určitém typu ‚objektivity‘ našeho rozumění.“⁵⁵

Zdá se tedy, že stejně jako dějepisci mohou při studiu pramenů a psaní dějin najít vícero adekvátních odpovědí, tak také Robert Sedláček a Pavel Kosatík mohou ve své filmové režisérské a scénářistické práci vytvořit a ukázat více možných odpovědí na historické otázky. A o to se, podle svých slov, v projektu televizního seriálu *České století* také snaží. Práce historika a režiséra zabývajícího se historickou událostí se proto k sobě mohou dost přibližovat, druhý ze zmiňovaných však patrně

⁵³ TŘEŠTÍK, Češi a dějiny v postmoderním očistci, s. 47-67.

⁵⁴ Edward H. CARR, *Co je historie?*, Praha 1967, s. 167.

⁵⁵ Podle R. Chartiera HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 60.

podléhá méně přísným kritériím na věrohodnost svých odpovědí. Umělecky „adekvátních“ odpovědí na historické otázky může být pravděpodobně více než u historika, což vyplývá z podstaty profesních kritérií, přičemž jedna jsou uměleckého a druhá vědeckého zaměření. Shodné je však interpretativní východisko, které je v současné vědě i umění velice aktuální a diskutuje se o jeho mezích a možnostech.

V momentě, kdy se dějepisectví zřiká absolutní objektivitu v historickém poznání se vědecké a umělecké profese k sobě sice přibližují, avšak otázkou zůstává, nakolik může být umělecký projekt, jako je televizní seriál *České století*, z hlediska historické vědy přínosný. Pokud při vytváření hypotetických konstrukcí nepracuje metodami, které by nabízené výpovědi činily možnými, koherentními a vysvětlitelnými v rámci vymezeného pole historicky adekvátních odpovědí, jak může být takový projekt historickou kritikou vnímán a posuzován?

V případě seriálu *České století* dochází k záměrnému rozostření hranice mezi fikcí a dokumentárním zobrazením. V důsledku této skutečnosti je pak pro historiky obtížné nabídnout nějakou komplexní kritiku filmového zobrazení, protože seriál propojuje věrný popis historických událostí s vyfabulovanými scénami.⁵⁶

Znamená to snad, že je seriál špatný nebo chybný? Jak uvidíme z příkladů níže, oslovení historikové k takovému úsudku nedocházejí. Přes nelibost, kterou v nich vyvolalo zejména žánrové zmatení seriálu, hledají pozitivní aspekty díla, které jsou i z jejich odborných pozic přijatelné nebo přínosné. Navíc nelze podle Kamila Činátla opominout fakt, že „s klasickou polaritou mezi historickým dokumentem a hraným filmem již dávno nevystačíme, nastupují hybridní žánry.“⁵⁷ Historici proto podle něj nemohou tuto skutečnost ignorovat a nepokusit se jí vykročit vstříc, aby jí porozuměli. První analýzy v tomto směru totiž dokládají, že se nejedná jen o jeden z nových způsobů, jak filmy zprostředkovávají dějiny nebo další z řady projevů historické kultury. Divácky úspěšné filmy o historii mají též prokazatelně formativní

⁵⁶ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 128-129.

⁵⁷ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 127.

efekt, protože utvářejí sdílené představy o minulosti.⁵⁸ I proto je třeba, aby jim pozornost věnovali nejen historici, ale také učitelé.

Paměť, historie a seriál *České století*

Výsledky bádání v oboru paměťových studií, k nimž se hlásí také kniha Kamila Činátla *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*, dokládají, že paměť a vzpomínání významným způsobem formují nejen identitu jednotlivce, ale také identity kolektivní, zasahují a ovlivňují individuální i společenské jednání.⁵⁹ Způsob, jakým na nějakou událost z naší společné minulosti vzpomínáme, však nemusí odpovídat a často také neodpovídá dobovému historickému poznání. Jak upozorňuje Kamil Činátl, paměť si minulost ohýbá, přizpůsobuje, vytěšňuje či zapomíná některé vzpomínky, zkresluje jejich průběh a často uměle pointuje dění minulosti. V rámci studia dějinné paměti proto není tak podstatné, co se skutečně stalo, ale spíše představy, které si lidé o dané skutečnosti vytvářejí, například jako publikum reagující na umělecké podněty. Tyto podněty pak podle autora přicházejí od (paměťových) médií, která mocně ovlivňují proces vzpomínání. Odlišné impulzy mohou poskytovat filmy, fotografie, literatura, komiks a další.⁶⁰

Právě filmy jsou v současnosti nejen podle Činátlova názoru významným médiem, které má velký potenciál probouzet či utvářet kolektivní paměť.⁶¹ Nejpopulárnější jsou filmy, které zpracovávají historické události, na které si někteří lidé dokážou vzpomenout, tj. existuje dostatek pamětníků, díky kterým je minulost stále živá a přítomná. Vzpomínky svědků událostí však postupně ustupují do pozadí a řídnou, a proto narůstá význam filmu, který se pokouší o zprostředkování minulosti.⁶² Současně však může dojít ke konfliktu mezi vzpomínkou pamětníka a filmovým zobrazením daných událostí, což se děje i v případě seriálu *České století*, jak dále na příkladu některých reakcí na seriál uvidíme.

⁵⁸ Tamtéž

⁵⁹ Viz dále Jan ASSMANN, *Kultura a paměť*, Praha 2001. nebo Jacques LE GOFF, *Dějiny a paměť*, Praha, 2007.

⁶⁰ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 10-13.

⁶¹ Jan ASSMANN, *Kultura a paměť*, Praha 2001.

⁶² Činátl, *Naše české minulosti*, s. 127-128.

Filmem paměti se pak stává snímek, který v daném sociálním kontextu rezonuje, má značné publikum a můžeme u něj předpokládat významný recepční dosah. O takových filmech se podle Kamila Činátla například učí ve škole, dobře se prodávají, vážou se na ně spory i množství ohlasů v rámci internetových diskuzí.⁶³ O míře ohlasu daného filmu rozhoduje samozřejmě také marketingová kampaň, jako například v případě filmu *Lidice* režiséra Petra Nikolaeva, který běžel v kinech roku 2011. Tomuto filmu předcházela masivní a dlouhodobá kampaň, která se vyplatila. V době Činátlova rozboru hodnotilo na blozích Česko-Slovenské filmové databáze snímek přes 18 000 diváků.⁶⁴ I když v rámci soutěže Český lev neuspěl, patří co do divácké návštěvnosti k nejvýznamnějším současným filmům, které zachycují dějinné události.⁶⁵ To však není pouze zásluha marketingové kampaně. Kamil Činátl v knize *Naše české minulosti* jmenuje několik momentů, které se ukazují pro diváckou úspěšnost snímku jako stěžejní. Na základě analýzy diváckých příspěvků a hodnocení dochází k závěru, že jde například o to, zda snímek nabízí dostatečný afektivní prožitek minulosti, zda má národní rozměr a reflektuje národní identitu diváků. Dále je pro diváky důležité, aby byly dějiny líčeny pomocí osobních dramat obyčejného člověka a vyobrazené scény nabízely prožitek autenticity.⁶⁶

V knize *Film a dějiny IV. Normalizace* v kapitole *Užitá paměť* se pak Kamil Činátl zmiňuje o seriálu *České století* v paměťovém kontextu a upozorňuje, že základním předpokladem „filmu paměti“ je recepce, tedy sledovanost a divácký ohlas. Na základě tohoto kritéria pak dospívá k závěru, že seriál sice rozrušil některé intelektuální kruhy, ale ani přes promítání v hlavním nedělním vysílacím čase nedosáhl žádné závratné sledovanosti. Nemůže proto zatím hrát ani významnější paměťovou roli.⁶⁷

Použijeme-li pro představu a porovnání internetové stránky Česko-Slovenské filmové databáze, zjistíme, že seriál hodnotilo 4 800 uživatelů.⁶⁸ Na facebooku *České*

⁶³ Činátl, *Naše české minulosti*, s. 12.

⁶⁴ V současnosti již jde o více než 23 000 hodnotících komentářů. Česko-Slovenská filmová databáze. *Lidice*. [online]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/241720-lidice/prehled/> [cit. 2016-3-23].

⁶⁵ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 135.

⁶⁶ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 138-140.

⁶⁷ Petr KOPAL, *Film a dějiny IV. Normalizace*, Praha 2014, s. 494.

⁶⁸ Česko-Slovenská filmová databáze. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/321831-ceske-stoleti/prehled/> [cit. 2016-3-23].

století se k seriálu hlásí přes 8 000 diváků.⁶⁹ Televizní seriál *Vyprávěj*, ve kterém dochází k podobnému splývání faktů a fabulace jako v *Českém století* a navíc k přímému začleňování dobových dokumentárních záběrů,⁷⁰ se pohybuje ve výrazně jiných číslech, co se diváckých reakcí týče. Na Česko-Slovenské filmové databázi najdeme přes 14 000 hodnocení⁷¹ a na facebooku *Vyprávěj* zhruba 63 600 příznivců.⁷² Seriál *České století* skutečně zřejmě zatím nemá dostatečnou diváckou základnu, aby se stal filmem paměti.

Budeme-li se držet i dalších kritérií, které Kamil Činátl uvádí jako zásadní pro diváckou úspěšnost snímku, pak můžeme uvažovat nad tím, zda seriál *České století* nabízí dostatečný dojem autentičnosti, obsahuje osobní dramata obyčejných lidí, afektivní prožitek minulosti či národní rozměr.

Například v komentářích diváků k seriálu na internetových stránkách České televize najdeme pochvalný komentář divačky, která poukazuje na to, že dialog je příznačně vybraná scénaristická forma, protože koresponduje s tím, jak se naše moderní dějiny odehrávaly, vsedě a u stolu. Dialog pak podle divačky dodává seriálu autentické napětí.⁷³

V reakcích diváků se často ale také vyskytují dotazy, které se ptají po autentičnosti některých scén. Například jeden divák se dotazuje: „Zápotocký se ptá Gottwalda: Bojíš se Stalina? Je to autentické? Myslím, že se ho natolik báli, že i mezi sebou by řekli soudruha S. Navíc, Stalina šlo tehdy jen milovat.“⁷⁴ Zde je tedy dobře vidět, že kombinace scén natočených podle dobových pramenů a scén vytvořených na základě autorské fabulace působí na diváka matoucím dojmem. Vzhledem k tomu, že tyto odlišné druhy scén od sebe nejsou v seriálu nijak zřetelně odděleny, pro diváka, který nemá prostudované dobové prameny, splývají v jedno.

⁶⁹ Facebook. *České století*. [online] Dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskestoleti/?fref=ts> [cit. 2016-3-23].

⁷⁰ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 129.

⁷¹ Česko-Slovenská filmová databáze. *Vyprávěj*. [online]. Dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/264232-vypravej/prehled/> [cit. 2016-3-23].

⁷² Facebook. *Vyprávěj*. [online] Dostupné z: <https://www.facebook.com/Vypr%C3%A1v%C4%9Bj-125535556776/?fref=ts> [cit. 2016-3-23].

⁷³ Česká televize. *České století*. [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2016-3-23].

⁷⁴ Česká televize. *České století. Dotazy na tvůrce* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7233-dotazy-na-tvurce/> [cit. 2016-3-23].

Ti se pak marně snaží aplikovat i v rámci scén vzniklých na základě fantazie autorů historické myšlení a posuzování.

Seriál *Vyprávěj* je v tomto ohledu přehlednější a přístupnější, protože vymyšlené příběhy prokládá dobovými záběry, které jsou jasně rozeznatelné. Režisér seriálu *České století* Robert Sedláček se však rozhodl, jak již jsem uváděla výše, nechat i dobové záznamy přemluvit herci, aby zabránil dojmu, že je seriál dokumentárním projektem. Jenže čím tedy tento seriál je? O jaký žánr jde? Hybridita žánru a nevymezenost žánrového zaměření je něco, s čím se mnozí diváci těžko srovnávají, protože jsou zmateni a neví, co má takový projekt vlastně přinášet.

Autoři seriálu uvádějí, že má jejich dílo vést k zamyšlení, k zproblematizování našich dějin a pohledu na ně. Pavel Kosatík v rozhovoru pro internetový server *Lidovky.cz* upozorňuje na snahu vzbudit v lidech při sledování seriálu přemýšlení, zvědavost a otázky. Na otázku novinářky, proč seriál nedává na otázky české historie typu „Měli jsme se po Mnichovu bránit?“ odpovědi, Pavel Kosatík říká: „Otázky jsou vždycky zajímavější než odpovědi, udržují nás v pohybu. Každá odpověď stejně platí jenom chvíli. Tím ptaním navíc neřešíte jenom staré, ale i současné věci. Otázka, která plyne z Mnichova, přece taky zní: Bránili byste se dneska?“⁷⁵ Podle scénáristy seriálu jde o to slepě nepřijímat jakoukoli jednotnou verzi historické skutečnosti, protože ta je předurčena k životu v utajení a nikdy nebude zcela odkryta.⁷⁶

Také historik Jiří Rak v knize *Bývali Čechové* vysvětluje, že nejbliže se ke své minulosti paradoxně dostaneme, připustíme-li, že historie není probádanou, uzavřenou a definitivně zodpovězenou skutečností, a půjde-li nám spíše o otázky, než o odpovědi. Historici však podle něj často postupují tak, že probádají nějakou dobu a oblast a následně nahradí jeden mýtus novým. Například František Palacký vyjadřoval nedůvěru ke starým kronikářům, ale sám pak bojoval za pravost Rukopisů královédvorského a zelenohorského. Historie je ošidná, není zcela poznatelná a musíme ji zkoumat s vědomím existence těchto mýtů. Teprve tak můžeme začít

⁷⁵ Hedvika PETRŽELKOVÁ, Česká historie je dynamit, říká Pavel Kosatík, autor Českého století, *Lidovky.cz* [online]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/ceska-historie-je-dynamit-rika-pavel-kosatik-autor-ceskeho-stoleti-1d9-/kultura.aspx?c=A131128_104142_in_kultura_hep. [cit. 2015-11-19].

⁷⁶ Tamtéž

nahlížet naší minulost znovu, jinak a kriticky. Musíme otevřít vakuované historické události novým otázkám. Jiří Rak však současně varuje, že nejde o to nějaký mýtus vymazat, prohlásit ho za špatný, protože to by byl stejný postup, který užívali naši předchůdci, bylo by to nahrazování mýtu mýtem. Je potřeba si uvědomit, že tyto mýty mají smysl, jsou nedílnou součástí naší historie, tvoří ji a nejde je škrtnout, ale zároveň je nelze vnímat jako nezpochybnitelnou pravdu, jako hotový a navždy existující fakt.⁷⁷

Jiří Rak uvádí v citované publikaci příklady mýtů českých dějin, které je potřeba nabourávat, přemýšlet o nich a zpochybňovat je. Jde například o obraz Němců jako dědičného nepřítele. Podle Jiřího Raka tento mýtus vznikl spolu s vlasteneckou obrozeneckou vlnou a „objevením“ Rukopisů v 19. století, kdy se obrozenci snažili o sjednocení národa a o ospravedlnění jeho existence. V Rukopisech je například uvedeno, že Češi v sobě mají vrozenou demokratičnost a mírumilovnost a musí se neustále bránit proti německé expanzi. Zde tedy Jiří Rak vidí počátky bojů a nevraživosti vůči germánsko-katolickým principům v české historiografii.⁷⁸

Skutečnost, že z národního obrození vzešlo mnoho zveličených obrazů o českém národu, je víceméně známá, ale k vytváření mýtů docházelo a dochází neustále. Mýtus se vytvořil například i kolem osobnosti Tomáše G. Masaryka, o čemž píše například Ivan Šedivý v článku *T. G. Masaryk: zrozen k mýtu* pro časopis *Dějiny a současnost*.⁷⁹ Uvádí zde mimo jiné, že „T. G. Masaryk je nedílnou součástí českého národního Pantheonu. Od něj bývá k mýtům jen krůček. Je to jistě poněkud zvláštní paradox, dramatický i tragický zároveň - Masaryk, který celý život proti mýtům a předsudkům bojoval, jako ústřední postava novodobého národního mýtu!“⁸⁰ V tomto kontextu je snad pochopitelné i Kosatíkovo „zvrhlé potěšení“ z dvojznačného výkladu Tomáše G. Masaryka a jeho politického a společenského

⁷⁷RAK, *Bývali Čechové...*, s. 3-7.

⁷⁸RAK, *Bývali Čechové...*, s. 18-19.

⁷⁹Ivan ŠEDIVÝ, T. G. Masaryk: Zrozen k mýtu. *Dějiny a současnost* [online]. Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/t-g-masaryk-zrozen-k-mytu/> [cit. 2015-11-26].

⁸⁰Tamtéž

postavení, kterého se mu ve scénáři podařilo docílit.⁸¹ Pavel Kosatík podle svých slov i přes své osobní sympatie k Tomáši G. Masarykovi, které se nesnaží skrývat, nehodlá stavět žádnou z historických postav českých dějin na piedestal nebo tuto jejich pozici nekriticky podporovat.⁸²

To nás vede k dalšímu momentu, který je pro diváky v seriálu *České století* problematický. Seriál *Vyprávěj* zcela očividně obsahuje osobní dramata obyčejných lidí, protože se jedná o příběh jedné rodiny na pozadí historického dění, což je dle reakcí diváku dobře přijímaný způsob vyprávění. V seriálu *České století* jde o významné historické postavy národních dějin, jejich působení, činy a prožitky. Autoři seriálu se snaží o zlidštění těchto osobností, které sehrály v českých dějinách významnou roli, vedou je však jako postavy dramatické, zaměřují se na jejich pocity, obavy, na to, jací byli v soukromí, nehodlají je stavět na piedestal.⁸³ Jde tedy také o osobní dramata lidí, ale rozdíl je v tom, že nikoli lidí tzv. obyčejných, ale lidí tzv. významných, známých, zapsaných do naší paměti i národních dějin. Zde dochází ke kontroverzi, protože o těchto osobnostech máme každý nějaký obraz, nějak je již vnímáme. Někteří diváci si na mnohé z nich pamatují. „Hrdinové“ se nám tedy v seriálu nepředstavují poprvé jako jakési průměrné postavy, například jako prototypní rodina v seriálu *Vyprávěj*, s nimiž se můžeme identifikovat, ale jako známé osobnosti, s nimiž se pojí naše rozmanitá očekávání. A protože tyto představy diváků nemusí vždy ladit s představami a způsobem vylíčení autorů seriálu, dochází k napětí.

Problém pak také souvisí s národním rozměrem vyprávění, respektive s národní identitou, která je zde zpochybněna prostřednictvím zpochybnění a zlidštění národních hrdinů, kteří často slouží jako nedotknutelné vzory, symboly zlomových událostí českých dějin. V komentářích diváků k seriálu *České století* na internetových stránkách České televize proto najdeme otázky jako například: Byl Eduard Beneš skutečně nahý, když přijímal zprávu o Mnichovské dohodě? Je možné,

⁸¹ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

⁸² Tamtéž

⁸³ Česká televize. *České století. O Českém století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2016-3-24].

aby Klement Gottwald parodoval Edvarda Beneše před jeho zraky, aby si něco takového dovolil? Tyto dotazy jsou opět vyvolány zmatením, které vzniká z těžko oddělitelného splynutí žánrů, přičemž se divák musí ptát, které ze scén jsou vyfabulované a které nikoli. Dotazy však míří nejen na zpochybnění věrohodnosti daných scén, ale přicházejí, zdá se, s tím větší naléhavostí, o co více jsou s danou historickou postavou, které se fabulace týká, spojeny idealizované představy či symboliky kolektivní paměti.

Seriál *České století* vychází z pojetí historie jako vědy rozumové, interpretativní. Nechce divákům nabídnout jen fakta, nejde o historický dokument. Navíc k čemu vlastně je pouhé hromadění historických faktů? Pro člověka, který se domnívá, že dějiny jsou totožné s minulostí, má takové sbírání informací a jejich ukládání do pomyslného šuplíku v hlavě velký význam. Objevuje přece minulost! Pro lidi, kteří věří, že jsou kdesi uloženy naše dějiny, které jsou postupně odkrývány, musí být sběr faktů vzrušující cesta, doplňování chybějících střípků v mozaice, skládání monumentálního obrazu z puzzlí, který si pak pověsí nad postel, aby na něj každodenně hleděli jako na hotovou a neměnnou věc. Jenže dějiny nejsou totožné s minulostí a jsou podmíněny výběrem faktů, aby vznikl smysl. Dobře to vysvětluje Dušan Třeštík v knize *Češi a dějiny v postmoderním očištění*:

„Co jsou fakta? Je to všechno, co se kdy v minulosti stalo? Samozřejmě ne, to, že teď nechám upadnout tužku, se v příštím vteřině stane událostí minulosti, ale jistě ne událostí historickou. Nebude to historický fakt. To, že teď, v této minutě někoho před Národním divadlem porazila tramvaj se ani nedostane do novin, ledaže by ten poražený byl oblíbený herec, třeba Miroslav Donutil. Z toho by pak ovšem byla událost, o které by se asi psalo. Byla by to ale historická událost? To už není tak jednoznačné. Bylo by to v novinách a ty budou pro příštího historika pramenem. Jestliže by měl opravdu plnit svou povinnost, sebrat vše, co najde ve svých pramenech, měl by tu událost zmínit alespoň někde v poznámce. To je ovšem očividný nesmysl, tak podrobné dějiny Čech jednadvacátého století by v regálu

zabraly nejméně dva kilometry...Čtenář by se dozvěděl z takových dějin sice vše beze zbytku, ale beze smyslu- tedy vůbec nic“⁸⁴

Druhá věc je však problematický ohlas, který měl seriál *České století* u diváků. Neúspěch byl zřejmě zapříčiněn hybridním žánrem seriálu, ze kterého není jasně patrný rozdíl mezi historickou skutečností a fikcí, přičemž v této formě interpretuje významné historické osobnosti českých dějin a na základě autorské licence je vede jako postavy dramatické. Tyto postavy, představa o nich a vzpomínky na ně, tvoří součást národního vědomí a národní identity, které jsou autorskými zásahy systematicky, ale zároveň nepříliš zřetelně problematizovány. Takové nabourání není divácky přijímáno kladně, a to také proto, že není jasné, kdy vyplývá z historických pramenů a kdy z fantazie tvůrců. S tím souvisí chybějící pocit autentičnosti, kterého se divákům často nedostává, opět kvůli splynutí žánrů.

Afektivní složka, jejíž přítomnost Kamil Činátl v knize *Naše české minulosti* shledává jako důležitou z hlediska míry úspěšnosti filmových projektů u diváků, není v seriálu *České století* přítomna způsobem, jako například v seriálu *Vyprávěj*, který divákům nabízí perspektivu „rodinného alba“.⁸⁵ Autoři ji nabízejí spíše v kontextu konfrontace svých a diváckých představ ohledně významných dějinných aktérů. Afekt spojený s představou národních tvůrců, hrdinů a padouchů, však nemůže být nikdy tak poklidný a uspokojující jako pocit spojený se vzpomínáním nad rodinným albem.

Je však třeba dodat, že seriál *České století* u některých diváků vzbudil pozitivní ohlasy. V komentářích diváků na internetových stránkách České televize můžeme najít reakce, ve kterých diváci děkují za to, že tento projekt vznikl a vnímají ho jako nový a přínosný pohled na dějiny českého národa ve 20. století. Objevuje se zde například poznámka, že zvolněné tempo příběhů uvádí diváka do přemýšlivé nálady.⁸⁶ Přesto, jak již bylo řečeno, seriál *České století* nedosáhl dostatečně velké

⁸⁴ TŘEŠTÍK, Češi a dějiny v postmoderním očistci, s. 48-49.

⁸⁵ ČINÁTL, *Naše české minulosti*, s. 158.

⁸⁶ Česká televize. *České století. Dotazy na tvůrce*. [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7233-dotazy-na-tvurce/> [cit. 2016-3-24].

divácké odezvy a recepce, aby mohl aspirovat na film paměti. Větší polemiky vzbudil spíše v některých intelektuálních kruzích.⁸⁷

Hodnocení seriálu odbornou veřejností

Intelektuální diskuze se dotýkaly zejména obtížné žánrové zařaditelnosti seriálu *České století*. Byly pokládány otázky po přínosu celého projektu, jenž není ani historickým dokumentem, který by pracoval pouze s historicky přijatelnými a adekvátními interpretacemi, ale ani hraným filmem nabízejícím pouze fabulaci tvůrců. Bylo uvažováno nad tím, jaké opodstatnění mají scény, mnohdy velmi provokativní (například nahý Edvard Beneš), kterými jsou prokládány momenty opřené o ověřitelnou historickou skutečnost. Mluvílo se o tom, do jaké míry může seriál motivovat k zájmu o dějiny mladé publikum.

Nejucelenější odborná debata proběhla zřejmě mezi historiky a filmovými kritiky pro *Lidové noviny*. Záznam celého rozhovoru mi nebyl novinářem Petrem Zídkem poskytnut, takže pracuji pouze s jeho tištěnou verzí, která vyšla ve jmenovaných novinách v prosinci 2014.⁸⁸ Vyznění autentického záznamu a novinového článku může být samozřejmě odlišné, vzhledem k nedostupnosti originální verze je však v této práci srovnat nemohu. Diskutovali historik Antonín Kostlán, filmová kritička Tereza Brdečková, kritik a redaktor Lidových novin Jiří Peňás, historik Josef Tomeš a také odborný poradce seriálu a historik Petr Koura. Publikovaná verze diskuse nese název *České století jako obskurní sled mravních selhání*.⁸⁹

V tomto rozhovoru historiků a filmových kritiků se nejprve diskutuje o žánru celého projektu *České století*. Je řeč o tom, co je to vlastně docudrama a zda lze *České století* pod tento žánr zařadit. Jiří Peňás se domnívá, že o docudrama jde ve chvíli když „herci nalíčení za historické postavy, pronášejí to, co je zdokumentováno.“⁹⁰ Současně však uznává, že vše zdokumentováno být nemůže

⁸⁷ Kopal, *Film a dějiny IV. Normalizace*, s. 494.

⁸⁸ Petr ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, Lidové noviny, 20. 12. 2014, s. 24-25.

⁸⁹ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

⁹⁰ Tamtéž

a musí tedy nastoupit interpretace. V *Českém století* však vidí problém v pouhé nápodobě vnějších znaků událostí, do kterých však tvůrci vkládají vlastní výklad. Jiřímu Peňásovi například vadí, že rozhovor Václava Havla s Mariánem Čalfou, o kterém víme, že se uskutečnil, ale jeho přesné znění neznáme, je v seriálu podáván jako „zlomový okamžik, v němž se zbortil Havlův mravní charakter.“⁹¹ Petr Koura si také myslí, že seriál docudramatem není. Upozorňuje, že například v Německu se tvůrci docudramatu „snaží naprosto věrně napodobit danou historickou situaci a často to přímo komentují historici. Proto kdybychom postupovali přísně docudramatickou metodou, tak bychom natočili jen ty scény, které máme dokumentárně podloženy, tedy třeba rozhovor Havla s Čalfou mezi čtyřma očima by vypadl. Vznikly by tak jakési vizualizované prameny, které by určitě nerozpoutaly takovou debatu, jež kolem tohoto cyklu vznikla.“⁹²

Jiřímu Peňásovi tedy vadí, že tvůrci seriálu nedodržují pravidla žánru. Seriál by mohl být zařazen pod žánr docudramatu, pokud by se opíral o historickou dokumentaci, která by byla herecky ztvárněna. Seriál se ale z tohoto žánru podle Jiřího Peňáse vymyká, protože vnáší autorské interpretace do reálných kulís a tím způsobuje zmatení a dopouští se manipulace. Petr Koura se spojení seriálu se žánrem docudramatu také vyhýbá. Ztotožňuje se s pojetím docudramatu jako žánrem, který se opírá pouze o dokumentárně podložené scény. Na rozdíl od Jiřího Peňáse to však vítá. Je to podle něj možnost jak vykročit za hranice faktografické jistoty. Takový krok pak v jeho očích přináší obohacení v podobě kladení nových otázek, nikoli úskalí manipulace.

Celkově se v rozhovoru zrcadlí znepokojení z provokativní nejednoznačnosti mezi tím „zda se autoři snažili podat hranou filmovou ilustraci vybraných mezníků českých dějin, nebo je a roli jejich protagonistů interpretovat nově s nějakou autorskou licencí,“⁹³ jak se v diskuzi ptá Josef Tomeš. Skutečně jde tedy opět o tu samou ústřední otázku, kterou řeší i diváci široké veřejnosti, když se snaží oddělit

⁹¹ Tamtéž

⁹² Tamtéž

⁹³ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

realitu podloženou prameny od skutečností, které se pouze mohly, ale nemusely stát.

Historikovi Josefu Tomešovi konkrétně vadí, že se tvůrci odchyľují „od logiky historické postavy,“ když například Tomáš G. Masaryk při setkání s Lloydem Georgem „celou dobu zírá do prázdna a neřekne nic. To je nemasarykovské.“⁹⁴ Josef Tomeš říká, že jde o historický film, takže mu některé interpretace nevadí, ovšem v této nelogičnosti v chování u některých historických postav spatřuje problém a chybu. Takové představení Tomáše G. Masaryka mu připadá „nemasarykovské“, stejně jako Jiřímu Peňásovi připadá zřejmě Václav Havel ve výše zmíněné scéně s Mariánem Čalfou, jaksí „nehavlovský“.

Tvůrci seriálu uvádějí, že se snažili narušit definitivní soudy o myšlenkách a záměrech historických postav, které jsme však osobně neznali, a proto bychom se takovým definitivní soudům a interpretacím měli vyhnout. Chtěli naznačit, že vše mohlo být jinak, včetně různých jednání, rozhovorů nebo motivací historických aktérů.⁹⁵ Současně však předkládají svou vlastní interpretaci, kterou zasazují do kontextu událostí, ke kterým skutečně došlo, což pak může být diváky vnímáno jako definitivní obraz, kterému se původně Robert Sedláček a Pavel Kosatík snažili vyhnout. Z pohledu historiků se pak také vynořuje problém nemožnosti přistoupit na libovolné pojetí historických postav, protože tito reální aktéři v sobě nesou určitou logiku, která plyne z pramenů, které jsou k této osobě dostupné. Jak uvedl Roger Chartier, o kterém jsem se zmiňovala výše, důležitý je vztah mezi reprezentacemi a praktikami, který se neobejde bez hypotetických konstrukcí, ale musí být možný a vysvětlitelný.⁹⁶ Na základě takového koherentního vztahu pak může dojít k historické objektivizaci. Z pohledu historika je tedy zcela libovolná interpretace nerespektující tyto vztahy neadekvátní a tudíž historicky nepravdivá.

Nelze s jistotou vědět, jak se Václav Havel choval na onom setkání s Mariánem Čalfou, i když se můžeme opět dohadovat podle jeho jiného konání.

⁹⁴ Tamtéž

⁹⁵ Česká televize. *České století. O českém století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2016-3-24].

⁹⁶ HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 60.

Stejně tak neznáme ani průběh historických událostí, o kterých víme pouze to, že se konaly. Nevíme, jak přesně probíhal rozhovor Václava Havla s Mariánem Čalfou, nevíme přesně, jak se chovali a co říkali, nevíme například ani, jak probíhal v seriálu též znázorněný večírek u Pavla Kohouta, protože tam nikdo z nás nebyl. Seriálové znázornění událostí a postav se proto někomu nemusí líbit, tak jako se Jiřímu Peňásovi nelíbilo, že „díl o Chartě končí nějakým podivným mejdanem, kde se všichni opile plouží v dýmu, v televizi běží estráda [...] čili obskurní interpretace.“⁹⁷ To je však riziko, které autorská invence nutně přináší. Autor uměleckého díla si takovou interpretaci dovolit může, historik nikoli. Ke skutečnostem, ke kterým nemá prameny, musí buď mlčet, nebo nabídnout hypoteticky konstruovaná vysvětlení, která tuto svou povahu neskrývají. *České století* propojuje docudrama, ve kterém herci ztvárňují dokumentárně podložené skutečnosti, s autorským dramatem, které však své invence spíše zamlžuje a skrývá. Právě v tomto zkřížení žánrů vzniká nesoulad a napětí.

Antonína Kostlán v rozhovoru říká, že „psaní o minulosti je vždy interpretace. Takže ctím právo autorů interpretovat si postavy podle svého, pokud je to v rámci nějakého smyslu, který má hlavu a patu. Protestuje ve mně více pamětník, který říká, ale ten Havel přece takhle nevypadal. Ale jiný pamětník to samozřejmě může vidět zase jinak.“⁹⁸ Objevuje se zde problém již výše zmíněný. Týká se toho, že ztvárnění osobností z dějin 20. století, které jsou ještě v živé paměti nebo dokonce sami ještě aktivně veřejně působí, je skutečně komplikované.

Petr Koura proto v rozhovoru zdůrazňuje, že tvůrci neměli záměr dehonestovat Chartu 77 nebo Václava Havla. Například uvádí, že scéna, ve které Václav Havel mění peníze a bez přepočítávání je hodí do šuplíku, neměla vypovědět nic záporného. Měla pouze vytvořit souvislost mezi další scénou, ve které Václav Havel vede rozhovor s Pavlem Kohoutem a říká v ní, že oni jsou na režimu ekonomicky nezávislí, tudíž právě oni proti němu musí vystoupit.⁹⁹

⁹⁷ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

⁹⁸ Tamtéž

⁹⁹ Tamtéž

Filmová kritička Tereza Brdečková říká, že seriál *České století* se vymyká jakémukoli zařazení a na otázku, jaký rozdíl spatřuje mezi tímto seriálem a běžným historickým filmem, jak jej známe například od Otakara Vávry, odpovídá, že vidí velký rozdíl, a to právě proto, že seriál *České století* nabízí osobní pohled. Přiznává zároveň, že „patří k těm, kteří nesmírně trpí, když toho Havla v seriálu vidí. Mám obrovský problém s tím, že režisér Sedláček nechce vidět charisma, které ti lidé měli. Dubček, ať si o něm myslíme cokoli, byl muž s obrovským charismatem a nádherným úsměvem. Havel samozřejmě totéž. Trpím, ale na druhé straně jsem ráda, že tahle věc existuje, protože desakralizace po pětadvaceti letech je úplně normální věc, která musela ve svobodných podmínkách přijít.“¹⁰⁰ Tereza Brdečková také podotýká, že Robert Sedláček není typ režiséra, od kterého by se dalo očekávat nějaké růžové vylíčení událostí, ba dokonce, že Robert Sedláček ani pozitivní postavy nezná. Jde o reakci na Jiřího Peňáse, který by dal přednost, jak sám říká, hrdinštějšímu vylíčení Václava Havla nebo například Ivana Jirouse.¹⁰¹

I když Petr Koura odmítá snahu autorů o jakékoli očeřování zobrazovaných postav, Robert Sedláček a Pavel Kosatík postavy záměrně ani neglorifikují. Scénárista Pavel Kosatík, jak již bylo uvedeno, nechtěl nikoho stavět na piedestal.¹⁰² Ostatně původně chtěli autoři celý projekt pojmut skrze padouchy a outsidersy českých dějin. Václav Havel je tedy v jejich podání ušlápnutý možná víc, než jak si jej pamětníci pamatují. Proti takového Havlova vyobrazení se ohrazuje například Jiří Peňás, který jeho postavu v seriálu vnímá jako nedostatečně energickou, nikoli jako nesmělou, jak ji chtěli podle Petra Koury znázornit tvůrci. Podle Jiřího Peňáse nedovede Robert Sedláček ve své tvorbě vyjádřit postavy idealistů, protože idealismu bytostně nerozumí.¹⁰³

V rámci debaty dále zaznívá také otázka, zda může seriál oslovit mladé lidi. Josef Tomeš k seriálovému ztvárnění zásadních historických postav českých dějin podotýká, že není dostatečně zajímavé, ani po dramatické, ani po psychologické

¹⁰⁰ Petr ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, Lidové noviny, 20. 12. 2014, s. 24-25.

¹⁰¹ Tamtéž

¹⁰² Česká televize. *České století*. [online]. [cit. 24. 3. 2016]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/>

¹⁰³ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

stránce. Ztvárnění Tomáše G. Masaryka, Alexandra Dubčeka či Edvarda Beneše podle jeho názoru není takové, aby zajímalo diváky mladší generace, kteří mají podle něj jen minimální historické povědomí. Stejně tak mu připadá, že se v seriálu mladší generace nemá ze stejných důvodů šanci orientovat, protože je příliš složitý.¹⁰⁴

S tím by patrně do jisté míry souhlasil i režisér Robert Sedláček, neboť před uvedením *Českého století* přímo řekl, že seriál není orientován v první řadě na mladého diváka, ale na diváka „citlivého“¹⁰⁵. Hloubku znalostí dějin však nepovažuje za to nejpodstatnější, důležitost vidí spíše ve schopnosti prožívání a přemýšlení nad naší minulostí a nad dějinami obecně.¹⁰⁶ Jako učitelce dějepisu mi proto vyvstávají v důsledku této názorové rozdílnosti následující otázky: Je možné dostat přáním a požadavkům tvůrců seriálu a zamýšlet se nad dějinami, pokud nemám dostatek historických znalostí, díky kterým bych se po zhlédnutí seriálu neocitla v nepřehledném a neuchopitelném chaosu? Nedochozí pak k podceňování znalostí, což může zapříčít tvorbu nepodložených názorů? Nebo naopak: Není například Josef Tomeš jakožto historik zaměřený příliš na ověřitelná a zdokumentovaná fakta, že se promýšlením historie jako celku už ani nezabývá? Nechybí pak v takovém přístupu nadhled, díky kterému není historie pouhým souborem faktů, ale nabízí nám sdělení smysluplná nejen pro současnost, ale také pro budoucnost? Na tyto otázky naráží také učitel, když chystá výuku a přemýšlí o učebních strategiích, a proto se k nim později ještě vrátím.

Josef Tomeš svou kritiku seriálu zaměřuje také na některé scény, které mu připadají jako „bizarnosti, na které se odčerpává čas.“¹⁰⁷ Řeč je o Klementu Gottwaldovi močícím pod mostem nebo o Janu Patočkovi, který si při vážném politicko-filosofickém rozhovoru otvírá ve svém bytě konzervu. Čtenáře může překvapit až vášnivé odsouzení scény, kde Klement Gottwald v průběhu revolučních únorových dní společně se svými kolegy Rudolfem Slánským a Antonínem

¹⁰⁴ Tamtéž

¹⁰⁵ Česká televize. Rozhovor s Robertem Sedláčkem. *České století*. [online]. [cit. 14. prosince 2015]. <http://www.ceskatelivize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2015-12-14].

¹⁰⁶ Tamtéž

¹⁰⁷ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

Zápotockým opilý močí pod mostem do Vltavy. Josef Tomeš to označuje za absurditu a ptá se: „Co by tam proboha dělal?“¹⁰⁸ Stejně tak se Jiří Peňás důrazně ohrazuje proti scéně s konzervou se slovy, že Jan Patočka jakožto univerzitní profesor si podle něj s největší pravděpodobností v průběhu důležitého rozhovoru neotvíral konzervu s lančmítem. Za těmito scénami vidí snahu tvůrců o to, aby se ničeho, ani vážených osobností českých dějin, nedotkla ani trocha vznešenosti.

Zatímco Jiří Peňás kritizuje spíše vystavování tabuizovaných činností v souvislosti s úctyhodnými historickými postavami na odiv, Josef Tomeš je rozčarován především z toho, „že se filmařská fikce tváří jako hraný dokument.“¹⁰⁹ Tvůrci seriálu v těchto scénách podle svých slov usilují o vystoupení z obecně přijímaného obrazu naší minulosti.¹¹⁰ Josef Tomeš však výše uvedené a jim podobné scény vnímá pouze jako výsledek snah o režijní efekt a kritizuje, že „času v seriálu se mohlo raději využít k zachycení historicky reálných momentů.“¹¹¹ Je tedy zřejmé, že by byl vděčnější za historický dokument nebo za docudrama, které popularizuje pouze scény historicky podložené a dokumentované. Odmítá proto směšování žánrů a porušování žánrových pravidel. Jenže Petr Koura oponuje, že cílem tvůrců bylo tento rámec překročit a nabídnout divákovi něco víc, zamyšlení, zlidštění historických osobností, spoluúčast na dějinách.¹¹² Nabízí se proto otázka: Je tato metoda a výše uvedené scény tou pravou cestou jak zmíněného zlidštění a zamyšlení dosáhnout? Nebo je to jen práce s emocemi diváků, jež vystavení tabuizovaných činností ohromí, zaujme či provokuje, ale žádné impulzy pro hlubší zamyšlení se nad relativitou historické interpretace jim ve skutečnosti nepřináší?

Historická věda neodmítá vícero možných interpretací, ale musí to být interpretace principálně možné a pravděpodobné.¹¹³ Interpretovat z historického hlediska je navíc možné pouze to, o čem prameny hovoří. Zde lze opět odkázat například na Dušana Třeštíka, který se zamýšlí nad tím, že historie se nerovná naší

¹⁰⁸ Tamtéž

¹⁰⁹ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

¹¹⁰ Česká televize. *České století. O českém století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2015-12-14].

¹¹¹ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

¹¹² Tamtéž

¹¹³ HORSKÝ, *Dějepisectví mezi vědou a vyprávěním*, s. 60.

minulosti. Historici vědí, že pro mnoho událostí, které se v naší minulosti staly, nemáme pramenné doklady, právě proto o nich ale nemůžeme vypovídat. Tyto skutečnosti je třeba z historického hlediska přijmout jako nepoznatelné.¹¹⁴

Tvůrci seriálu pracují se situacemi, které nejsou nikde v pramenech uvedeny a činí tak s odkazem na to, že historická věda není schopná v naší minulosti obsáhnout vše. Míra pravděpodobnosti vyobrazených situací však není, přísně vzato, historickými měřítky vůbec měřitelná, protože závisí na umělecké intuici. To je postup, který je typický pro hraný film. Když jsou ale pravidla a postupy hraného filmu smíchána s pravidly žánru dokumentárního, dochází ke zmatení, které je z důsledně historického hlediska nepřijatelné. Proto řadě historiků vadí, že autoři seriálu *České století* zaměňují uměleckou invenci za „historickou“ možnost. Nerespektují totiž základní oborové východisko, kterým vždy musí být dokumentárně podložená skutečnost, která může být následně interpretována v rámci adekvátního historického postupu.¹¹⁵

Problém také nastává, pokud jde o herecké obsazení. Jiří Peňás hovoří o Marku Danielovi, který v seriálu ztvárnil postavu Václava Havla, jako o dobrém herci, který se však na danou roli nehodí. Herecký projev, ke kterému byl podle Peňásova názoru veden režisérem, připadá kritikovi poněkud znevažující osobnost Václava Havla, protože postava působí jako příliš velký a ještě k tomu ušlápnutý popleta. Petr Koura se proti tomuto názoru ohrazuje a připomíná Havlovu přirozenou nesmělost. Tereza Brdečková přichází s myšlenkou, že se v daném vyobrazení možná zrcadlí Sedláčkova závist, která režisérovi zabraňuje znázornit postavu Václava Havla s větší úctou. Tvrdí, že někteří režiséři mají s vyobrazováním historických postav problém. Dokáží podle ní točit například o Hamletovi, který je postavou smyšlenou, ale točí-li o někom reálném a významném, nedokáží se srovnat s jeho úspěchem a ten zaznamenat.¹¹⁶ Otázkou však zůstává, nakolik uvedené

¹¹⁴ TŘEŠTÍK, Češi a dějiny v postmoderním očistci, s. 47-67.

¹¹⁵ CARR, *Co je historie?*, s. 167.

¹¹⁶ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

výhrady pramení z kritérií pro posuzování kvality herecké a režijní práce¹¹⁷ a nakolik se v nich zračí obava kritiků-pamětníků z útoků na dobové společenské vzory.

Na závěr debaty se novinář účastníků ptá, co se tvůrcům *Českého století* povedlo nejvíce a co naopak zvládli nejhůře. Josef Tomeš oceňuje snahu autorů seriálu nikoho neidealizovat ani neadorovat. Nelíbí se mu však přílišná četnost samoučelných scén (nahý Edvard Beneš apod.), malá dramatická prokreslenost jednotlivých postav a pochybuje nad tím, zda tento seriál přiláká mladé lidi a přiměje je přemýšlet o minulosti. Jiří Peňás zmiňuje snahu autorů o odvážnou a novou interpretaci dějin, naráží na moment jejich rozličných způsobů i na otázky, které jsou s tím spojeny. Oceňuje, že takový projekt vznikl a „že se to zkusilo.“ Celkově ale z jeho hodnocení vyplývá, že daný pokus považuje za nepříliš nezdařilý. Tereze Brdečkové se líbí, že seriál nepodává odpovědi, ale klade otázky. Na druhou stranu nesouhlasí s přespříliš pesimistickým zobrazením revolučních událostí roku 1989. Seriálová interpretace podle ní vyznívá, jako kdyby „jedni lumpové předávali moc druhým“ a tvůrcům i divákům uniká to nejpodstatnější, tedy že po víc jak čtyřiceti letech přišla svoboda. Antonín Kostlán oceňuje dobové detaily jako například gesta, oblečení, interiéry, ale v podobném duchu jako Tereza Brdečková se pozastavuje nad ponurou a pesimistickou atmosférou celého seriálu. Petr Koura se vyjadřuje tak, že nemůže být při hodnocení seriálu zcela objektivní, protože se na projektu podílel, je ovšem rád, že projekt vzbudil alespoň v intelektuálním prostředí debaty. Zmiňuje také, že historici, kteří se zabývají vzpomínkovou kulturou, hovoří nejen o „místech paměti“, ale také o „filmech paměti“, které se nedají natočit záměrně, ale spontánně se stanou součástí kolektivní paměti na základě odezvy diváků. Petr Koura se domnívá, že seriál *České století* se takovým filmem paměti stal.¹¹⁸

Na druhou stranu, jak již bylo uvedeno, Kamil Činátl, který uvažoval o seriálu *České století* právě v kontextu paměťových studií, upozorňuje, že základním předpokladem „filmu paměti“ je recepce, tedy sledovanost a divácký ohlas. Souhlasil by tedy patrně, že seriál do jisté míry zaujal intelektuální kruhy,

¹¹⁷ Nezdařené herecké obsazení může například pramenit z toho, že je herec komediálního typu obsazen do hrdinské úlohy. Aniž by porušoval pravidla jednoho nebo druhého žánru, což může ovlivnit i režisér, pro diváky je jeho výkon nepřesvědčivý. Jsou zvyklí ho vidat v komediích.

¹¹⁸ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

ale vzhledem k tomu, že celkově nedosáhl velké sledovanosti a nedostalo se mu větší veřejné pozornosti, termínem „film paměti“ by jej neoznačil.¹¹⁹

Také v historiografických kruzích, jak se zdá, se však zatím *Českému století* dostalo jen skromného analytického zájmu. Kromě zde použité a citované debaty v *Lidových novinách* jsem dohledala pouze jeden další publikovaný pokus o historický rozbor seriálu. Jedná se o článek *České století, problémy a možnosti* od Oty Horáka, člena redakčního okruhu příspěvovatelů internetového portálu Cinepur.¹²⁰ Více historických rozborů není k dispozici, což jsem si ověřila také prostřednictvím emailové komunikace s filmovým historikem Petrem Kopalem¹²¹, který mi potvrdil, že o seriálu *České století* vznikají spíše rozbor z hlediska filmové kritiky.

Oto Horák nabízí ve svém článku historický pohled na seriál v první části a filmový pohled v části druhé. Sám není historik a to samé zdůrazňuje také o Pavlu Kosatíkovi a Robertu Sedláčkovi, od kterých tak neočekává historickou rekonstrukci. Vyjadřuje uznání nad knižním dílem Pavla Kosatíka, které je podle jeho názoru prosté jakékoli idealizace či adorace historických postav. Nejzásadnější přínos seriálu *České století* z historického hlediska vidí Oto Horák v tom, že se autorům podařilo oprostít své dílo od ideologie, která zachvacovala veškerou tvorbu komunistického režimu, avšak podle kritika nezmizela ani po listopadu 1989. Oto Horák se domnívá, že v porevoluční době se pouze obrátilo plusové a minusové znaménko, tedy že kapitalismus a tržní hospodářství byly vnímány pozitivně a socialismus obdržel znaménko negativní. Principiálně se však nic nezměnilo, protože hodnocení skutečnosti ovládal ideologický přístup. Tento pohled na politické dějiny podle Oto Horáka Pavel Kosatík ve scénáři *Českého století* rozrušuje, protože nehledá příčiny událostí a hrůz v prostém rozlišení mezi dnešní a minulou dobou, v ideologickém

¹¹⁹ KOPAL, *Film a dějiny IV. Normalizace*, s. 494.

¹²⁰ Oto HORÁK, *České století, problémy a možnosti*, *Cinepur* [online] Dostupné z: <http://cinepur.cz/blog.php?article=252> [cit. 2015-12-23].

¹²¹ Petr Kopal je historik. Jeho zaměření je filmová historie. Působí v Ústavu pro studium totalitních režimů a zabývá se filmem jako pramenem resp. propagandou.

stigmatu, ale zaměřuje se na jednotlivce a jejich selhání, a nejde pouze o politiky komunistické, ale také demokratické, kteří selhali.¹²²

Otázkou, kterou nechává autor článku nepovšimnutu, však je, zda se i v takovém případě nejedná o ideologické uvažování. Pokud jsou všechny historické osobnosti našich dějin vnímány jako outsideři nebo ti špatní a zkorumpovaní, nezůstává prostor nejen pro hrdinství, ale vlastně pro žádné státoporné či konstruktivní skutky. Nepřesunulo se v takovém případě mínusové znaménko do politiky, přičemž všichni političtí aktéři jsou špatní a zkažení mocí, ať už se jedná o jakýkoli režim?

Na druhou stranu si Oto Horák všímá, že Pavel Kosatík ve svém scénáři některým osobnostem jaksi straní. Jde například o postavu Edvarda Beneše, o kterém scénárista hovoří pozitivně a přiznává, že k němu chová sympatie.¹²³ Oto Horákovi připadá, že i když není jistě správné hodnotit činy Edvarda Beneše přehnaně kriticky,¹²⁴ nelze nevidět ani obhajovat některé jeho problematické činy. Hovoří například o Benešově poválečné orientaci na Sovětský svaz, kterou Pavel Kosatík omlouvá jako strategickou nutnost, což Oto Horák připouští, ale zároveň soudí, že například ke Košickému vládnímu programu mohl být Edvard Beneš rezervovanější. Už výše jsem však také uvedla, že Pavel Kosatík si autorskou neobjektivnost uvědomuje a historickou objektivitu považuje za nereálnou.

Zajímavé je Horákovu rozlišení třech typů dialogu, které jsou podle něj v seriálu přítomné. Jde o historicky autentické promluvy, až již jde o pravdivost jádra sdělení nebo o doslovnou citaci. Druhý typ dialogu obsahuje myšlenky, které autoři seriálu svým postavám přisuzují. Jedná se například o scénu, kde stojí v noci u Vltavy

¹²² Oto HORÁK, České století, problémy a možnosti, *Cinepur* [online] Dostupné z: <http://cinepur.cz/blog.php?article=252> [cit. 2015-12-23].

¹²³ Martin VESELOVSKÝ, Pavel Kosatík ve Dvaceti minutách Radiožurnálu, *Radiožurnál* [online] Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/zprava/1282623> [cit. 2015-2-4].

¹²⁴ Ostatně Benešovy činy jsou často interpretovány diametrálně odlišně. Mnichovské události jsou někdy vnímány jako důkaz Benešovy slabosti a jindy jako ukázka Benešových vynikajících diplomatických schopností, jako například nejvýrazněji v knize historika Jana Tesaře *Mnichovský komplex*. (Jan TESAŘ, *Mnichovský komplex*, Praha 2014.) Tesařův výklad mnichovských událostí byl nedávno připomenut ve filmu *Ztraceni v Mnichově* režiséra Petra Zelenky.

opilí soudruzi Slánský, Zápotocký a Gottwald a baví se o tom, zda se bojí Stalina. Třetím typem dialogu jsou pak podle Oto Horáka „šplechty“, které fungují jako nutná dramatická vycpávka nebo mají za úkol historickou postavu zlidštit. Problém pak podle kritika nastává ve chvíli, kdy šplechty splývají s autentickými promluvami a jsou od sebe nerozpoznatelné. Oto Horák soudí, že vinu na tom nese také nepříliš velká scénářistická zdatnost Pavla Kosatíka. Takže zatímco Pavel Kosatík si podle vlastních slov libuje v psaní dialogů, kde cítí větší prostor pro vyjádření nejednoznačnosti dějin¹²⁵, jiní mohou výsledky jeho záliby, zdá se hodnotit zcela odlišně. Oto Horák se domnívá, že právě kvůli prolínání těchto tří od sebe těžko oddělitelných dialogických promluv by mohlo dojít nejen k přílišnému zmatení, ale do jisté míry až k falešnému výkladu dějin.¹²⁶

Odlišit v seriálu *České století* od sebe historické skutečnosti a fikci stvořenou autory je skutečně těžké. Na výběrové přednášce s názvem *Rok 1989* jsem v rámci svého studia na Pedagogické fakultě vyslechla přednášku Petra Koury, která se odvíjela od promítání, rozboru a komentáře dílu *Poslední hurá*. Přednáška a sledování seriálového dílu s jeho rozbohem mi poskytly nejen cenné informace, ale přivedly mě také k některým myšlenkám, které rozvíjím v této práci. Díl seriálu *Poslední hurá* se odehrává zejména kolem stolu v rozpačitém a napjatém jednání mezi představiteli Občanského fóra v čele s Václavem Havlem a představiteli komunistické strany v čele s předsedou vlády Ladislavem Adamcem. Je zde zachyceno i vystoupení Ladislava Adamce na Letné, kde byl po svém projevu demonstranty vypískán nebo nepřipravenost Občanského fóra na konkrétní politické kroky. Můžeme dále sledovat snahu Ladislava Adamce stát se prezidentem, čemuž zabránil rozhodnutí Václava Havla zastat tuto funkci nejen místo něho, ale také místo Alexandra Dubčeka, jehož naděje na politický vzestup zrozené za Pražského jara na podzim 1989 znovu ožily.

¹²⁵ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. *České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2016-4-9].

¹²⁶ Oto HORÁK, *České století, problémy a možnosti*, *Cinepur* [online] Dostupné z: <http://cinepur.cz/blog.php?article=252> [cit. 2015-12-23].

Při rozboru zmiňovaného dílu mi bylo objasněno hlavním historickým poradcem seriálu Petrem Kourou, že mnohé momenty seriálu vycházejí z ověřitelných skutečností. Například rozsazení hlavních aktérů při jednání s Ladislavem Adamcem bylo sestaveno přesně tak, jak o něm vypovídá dobová fotografie z těchto jednání.¹²⁷ Stejně tak je následován zápis, který byl na schůzce pořízen. Například moment, kdy Václav Havel zkomolil Klausovo jméno a představil ho jako pana Wolfa, je pravdivý. Nemůže být tedy například připisován režisérovi jako důkaz jeho averze vůči Václavu Klausovi, i když výběr této části zápisu a jeho zařazení do seriálu by takový výklad jistě snesl. Naopak podpora vyjádřená Petrem Pithartem Václavu Havlovi, aby se stal prezidentem, zákulisní jednání komunistů v čele s Oskarem Krejčím nebo rozhovor Alexandra Dubčeka s Václavem Havlem jsou scénami vytvořenými na základě autorské licence.

Bez odborného komentáře nebo důkladného studia dobových pramenů lze od sebe Otou Horákem zmíněné tři typy dialogů v seriálu oddělit poměrně obtížně. Přitom je potřeba je od sebe rozpoznávat, aby nedocházelo k proplétání historické skutečnosti s fabulacemi autorů seriálu, a to zvláště v případě, že bude seriál použit učitelem při vyučovací hodině dějepisu. Takové použití je podle mého názoru možné a výuka se může stát pomocí využití seriálu efektivní, byť za dvou podmínek. Učitel historie bere na zřetel a respektuje jakožto výchozí pravidla a postupy svého vědního oboru, díky kterým může redukovat úskalí plynoucí z výše popsaného prolínání žánrů v seriálu. Zároveň si uvědomuje a tvůrčím způsobem využívá vzdělávací příležitosti, které se právě díky tomuto „porušování“ pravidel v *Českém století* pro výuku dějepisu otevírají.

¹²⁷ Viz příloha č. 3

Podněty, které seriál přináší pro dějepis a jeho výuku

Autoři *Českého století* se nechtěli omezit tím, že by natáčeli pouze scény, které jsou podložené prameny. Tím by podle svých slov zachytili pouze výsledek, nikoli průběh historické události, který však mohl být jakýkoli. Jde o „jakési mrknutí oka na toho, kdo se dívá – hele, třeba to bylo jinak.“¹²⁸ Postavy seriálu *Českého století* jsou nabitě fakty, avšak dále fungují jako postavy dramatické vedené jejich tvůrcem.

Dějepisec, který se snaží dávat svým zkoumáním smysl, ví, že dějiny nejsou shodné s minulostí a že tudíž nemá význam hnát se za fakty v zoufalé a beznadějné snaze objevit minulost, protože historický fakt je jen výběrem z mnoha událostí minulosti, o kterých už dnes nic nevíme.¹²⁹ Ovšem i přesto, že tuto realitu přijímá a uvědomuje si meze historické vědy coby výpovědi o naší minulosti, musí se pohybovat ve vědecky vymezeném prostoru. To znamená, že pokud nemá prameny k nějaké události, nemůže se nikdy seriózně věnovat její interpretaci. Historické interpretace jsou dále ovlivněny obtížností nalézt objektivní odpovědi, avšak mají na zřeteli odpovědi adekvátní, kterých může být více, ale nikoli nekonečně mnoho, protože jsou vytvářeny na základě vědeckých pravidel historikovy práce.¹³⁰

Robert Sedláček a Pavel Kosatík se zaměřují právě na problém objektivního poznání v historii a snaží se ukázat, že je vícero možných odpovědí. Problém však je, že se v těchto úvahách nepohybují tak jako historici na poli vymezeném pramennou dokumentací, ale aplikují své úvahy na prostor celé naší minulosti, přičemž k některým v seriálu zobrazeným momentům prameny existují a k jiným nikoli. Dochází tak k žánrovému splétání historického filmu a dokumentu či docudramatu, což může být matoucí.

Ve výuce dějepisu je třeba klást důraz na disproporce mezi metodami historické a umělecké práce. Každá se řídí svými pravidly a je omezena odlišnými mantinely. Seriál *České století* by mohl posloužit jako konkrétní příklad této

¹²⁸ KOURA, *Točit Havla se nebojím*, s. 2-4.

¹²⁹ TŘEŠTÍK, *Češi a dějiny v postmoderním očištění*, s. 47-67.

¹³⁰ CARR, *Co je historie?*, s. 167.

odlišnosti. Pokud bude učitel vědět, které scény ze seriálu jsou natočeny dle dobových pramenů, může je použít jako efektivní učební pomůcku, která žákům pomůže v zapamatování si historických událostí, které sami nezažili, a které na televizní obrazovce ožijí a stanou se pro ně srozumitelnější. *České století* může být také vhodnou pomůckou, díky splývání žánrů v seriálu, jak s žáky otevřít téma objektivního historického poznání a mezi a pravidel historické práce. Na seriálu *České století* lze dobře vidět rozdíl mezi možnostmi a obsahem práce historika a režiséra.

Podnět, který seriál *České století* přináší pro dějepis a jeho výuku, je samotné otevření tématu rozdílnosti historické a umělecké interpretace. Může vést k zamyšlení nad prací historika a nad postupy, kterými se řídí. Takové úvahy jsou dále spojeny s otázkou po možnostech historické objektivnosti. Za pozornost stojí též napětí mezi historickým a uměleckým přístupem k historii, které je v debatách o seriálu *České století* přítomno. Toto napětí plyne, jak již bylo řečeno, z nepřehledného kombinování různých žánrů v seriálu. Současně však také vzniká z toho důvodu, že projekt *České století* se pokusil dotknout problému objektivnosti v historickém poznání a tento problém popularizovat. Problém různého typu pravd a hodnot měl být otevřen veřejně prostřednictvím mainstreamového media. To je právě to, co „je dobře, že se zkusilo“, jak říká Jiří Peňás.¹³¹ Ovšem podle hodnocení diskutujících v tomto rozhovoru se to příliš nepovedlo.¹³²

Podle mne zde došlo k určitému zhmotnění tenzí a obav současné historické vědy. Seriál *České století* používá podobnou rétoriku jako historická věda, když uvažuje nad možnostmi objektivního poznání, ale zároveň zachází do přílišné relativizace, když pracuje s událostmi naší minulosti, které si vymýšlí a které nejsou podloženy dokumenty, a to v těžko oddělitelné kombinaci s historicky ověřitelnými situacemi. Navenek a pro diváka se tak k sobě práce historikova přibližuje k práci filmaře, což může diváka přivést k přesvědčení, že vlastně žádná pravidla a jistoty historického poznání neexistují. K čemu by pak historie byla? Mělo by pak cenu se jí vůbec na něco ptát? Mezi zrelativizováním historie a pohádkou pro dospělé je tenká

¹³¹ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

¹³² Tamtéž

hranice. Na jednu stranu může být přínosný pokus na dějiny pohlédnout jinak, tak jak to zkusili autoři *Českého století*, protože tím mohou přitáhnout pozornost lidí. V případě, že lidé cítí, že historie není ničím určeným k objevování pouze historiky a odborníky, budou moci být svými dějinami podstatně více oslovováni. Na druhou stranu však hrozí, že pokud relativizace dějin přesáhne jistou hranici, přestane být lidmi brána vážně a naopak o ni zcela ztratí zájem.

Z hlediska učitele dějepisu je tento problém přítomný v rámci učební strategie. Základními typy učebních strategií jsou přístup holistický a serialistický.¹³³ Holistická učební strategie se vyznačuje uchopením učiva jako celku, používáním vhodných analogií, schopností zobecňovat, vytvářet nebo používat obecná pravidla a hypotézy. Serialistická učební strategie postupuje krok za krokem, postupně prochází jednotlivými částmi učiva, učení se nazpaměť. Serialistický přístup může vést k tomu, že je žák při učení se nazpaměť vykořeněný, pokud je například obměněno zadání. Přerušil-li se paměťová nit, dojde k selhání. Zásadním problémem tohoto učebního postupu je též absence nadhledu. Ovšem holistický přístup má také svá úskalí. Podceňuje znalosti a svádí k utváření tzv. názorů na vodě.¹³⁴

Učitel, který vyučuje pouze pomocí holistické učební strategie a motivuje žáky k tomuto přístupu v jejich vlastním vzdělávání, může v hodinách dějepisu snadno sklouznout k vytváření uzavřených a smysluplných historických celků a hypotéz, přičemž si však informace v nich přizpůsobuje podle potřeby. Postupuje pak obdobně jako tvůrci seriálu *České století*, kteří si vytvářeli určité situace, ke kterým ani nemuselo dojít, aby pomocí nich dokreslili obraz, který potřebovali vytvořit, aby uzavřeli a interpretovali příběh, a aby tento příběh byl dostatečně dramatický. Holistický přístup ve výuce je potřebný, avšak hrozí toto riziko, na které by měl učitel pamatovat. Učitel dějepisu na vlastní kůži poznává, jak tenká a ošidná je hranice mezi skutečností a fikcí, mezi fakty a vyprávěním a jak je těžké vše skloubit a dějepis podat zábavně, uceleně, ale přitom se držet historických principů a pravidel, které dějinám znemožňují stát se pohádkou.

¹³³ Jan MAREŠ, *Styly učení žáků a studentů*, Praha 1998, s. 79.

¹³⁴ Tamtéž

V první části této práce byl hledán historický přínos televizního seriálu *České století*, který se ukázal jako problematický zejména kvůli nepřehlednému slučování různých žánrů, kvůli kterému je obtížné od sebe odlišit historickou skutečnost a fabulaci autorů. Tento problém je potřeba mít při výuce dějepisu na zřeteli, avšak neznamená to, že seriál nemůže být ve výuce použit. Pokud učitel nesklouzne ke stejné rétorice, jaká je obsažena v seriálu, ale bude se seriálem pracovat kriticky a s odstupem, může být seriál i z historického hlediska a v hodinách dějepisu přínosem. Následující část práce se tedy bude nejprve věnovat historickému rozboru seriálového dílu *Poslední hurá*, kdy dojde k oddělení scén založených na historických pramenech a scén vytvořených na základě fantazie autorů. Protože právě až po tomto oddělení je možné seriál použít ve výuce dějepisu. Využití seriálu ve výuce dějepisu se pokusím navrhnout v tematickém celku o sametové revoluci, ve kterém nebude chybět ani konkrétní návrh jednotlivých vyučovacích hodin s použitím seriálového dílu *Poslední hurá*.

2 Televizní seriál České století ve výuce dějepisu

Zásadním problémem seriálu *České století* z historického hlediska je nepřehledné sloučení žánrů. Proto jsem do druhé části této práce nejprve zařadila rozbor dílu *Poslední hurá*, kdy na základě dobových pramenů oddělím scény založené na historické skutečnosti od scén, jejichž průběh je natočen na základě interpretace a vnímání autorů seriálu. Takový rozbor je nutným krokem pro účinné a efektivní použití seriálu *České století* ve výuce dějepisu na gymnáziu. Ukázat možnost a potenciál seriálu pro výuku dějepisu je hlavním cílem této praktické části práce. K tomu kromě historického rozboru dílu *Poslední hurá* poslouží srovnání seriálového dílu s vybranými učebnicemi a jejich způsobem interpretace událostí sametové revoluce. Zcela konkrétně pak bude možnost využití seriálu ve výuce demonstrována pomocí historické, didaktické a metodické analýzy na konci této práce.

Druhá část mé práce se tedy skládá ze tří kapitol. Nejprve se zaměřuji na rozbor dílu *Poslední hurá* ze seriálu *České století* a na jeho srovnání s dobovými historickými prameny. V další kapitole se soustředím na vybrané učebnice pro střední školy a na jejich způsob vyobrazení událostí sametové revoluce 1989 ve srovnání se seriálem *České století* a jeho dílem *Poslední hurá*. V poslední kapitole této části práce představím návrh tematického celku pro výuku dějepisu na gymnáziích, včetně koncepce konkrétních vyučovacích hodin o sametové revoluci, do kterých jsou zapracovány možnosti využití seriálu *České století*.

Historický rozbor seriálového dílu *Poslední hurá*

V této kapitole se budu zabývat rozbořem dílu s názvem *Poslední hurá* televizního seriálu *České století*. Tento díl líčí vybrané události listopadových a prosincových dní revolučního roku 1989. Jde o znázornění historicky doložitelných situací, které se často na obrazovce odehrávají skoro stejně, jak jsou popsány v historických pramenech z té doby. Například jde rozsazení hlavních aktérů u stolu nebo jejich vyjádření, která byla do scénáře seriálu vložena z přepisů magnetofonových záznamů jednání. Současně však nelze opominout, že řada scén

je naopak výsledkem fantazie tvůrců Roberta Sedláčka a Pavla Kosatíka a jejich představy, „jaká mohla minulost být.“¹³⁵ Pokusím se nyní o rozbor tohoto seriálového dílu, kdy bude mým cílem zejména odlišit ověřitelná fakta od autorské interpretace, a to pomocí dobových pramenů. Současně se budu snažit rozklíčovat některé náznaky v tomto díle, které odkazují k určité historické skutečnosti a nejsou v seriálu dále rozvedeny, přesto však tvoří podstatný kontext zobrazovaných událostí.

Na stránkách České televize je tento seriálový díl provázen slovy: „Pohled do nitra sametové revoluce. Po letech komunistické totality vzniká něco nového, není ale úplně jasné co. Teprve se to formuje. První úžasná nepředstavitelná změna: jednání Občanského fóra s komunistickým premiérem Adamcem. Na to první nebyl Václav Havel ještě ani připuštěn, ta další už se odehrávala s ním v čele. Setkání dvou světů, které k sobě musejí hledat nějakou cestu, země to potřebuje. A je to cesta složitá.“¹³⁶

Jedna z prvních scén dílu se skutečně zabývá příjezdem představitelů Občanského fóra na jednání s premiérem Ladislavem Adamcem¹³⁷ v budově Federální vlády dne 21. listopadu 1989. Jde tedy o událost, která se odehrála až po studentské demonstraci 17. listopadu 1989 na Národní třídě i po ustanovení Občanského fóra 19. listopadu 1989 v Činoherním klubu.¹³⁸ V seriálu je znázorněno, že Václav Havel nebyl na jednání ani do samotné budovy Federální vlády vpuštěn. Oznámil mu to sám poradce premiéra Ladislava Adamce Oskar Krejčí¹³⁹. Ve scéně

¹³⁵ Česká televize. Rozhovor s Pavlem Kosatíkem. České století [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2016-3-3].

¹³⁶ Česká televize. Poslední hurá. České století [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-3].

¹³⁷ Ladislav Adamec se stal roku 1987 předsedou české vlády a o rok později předsedou federální vlády. Snažil se o vstřícnější politický styl a o změny v hospodářství. Byl jako první ochoten v roce 1989 jednat s představiteli občanských iniciativ toužících po změně poměrů.

1989 Cesta k listopadu, Přestavba-pokus o změnu. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/prestavba-pokus-o-zmenu> [cit. 2016-3-16].

¹³⁸ Z Provolání Občanského fóra o jeho ustanovení a jeho požadavcích: „Na setkání v hledišti pražského Činoherního klubu bylo dne 19. 11. 1989 ve 22 hodin ustanoveno Občanské fórum jako mluvčí té části československé veřejnosti, která je stále kritičtější k politice současného československého vedení a která byla v těchto dnech hluboce otřesena brutálním masakrem pokojně manifestujících studentů.“

Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 47.

¹³⁹ Oskar Krejčí dělal poradce dvěma předsedům vlády, Ladislavu Adamcovi a Mariánu Čalfovi. Dnes působí jako politolog a učí na Fakultě politických věd a mezinárodních vztahů v Banské Bystrici.

promluví herec Jiří Bartoška, přičemž se na obrazovce objeví popisek s jeho jménem. Snaží se Oskaru Krejčímu vysvětlit, že delegaci Občanského fóra vede Václav Havel, a tudíž by měl mít právo se jednání účastnit. Dále je ze scény patrná též účast Šimona Pánka¹⁴⁰, který však již divákům přímo představen není. Nelze si neklást otázku, podle jakého měřítko autoři seriálu vybírali, kdo bude divákům představen popiskem a kdo nikoli. Navíc Ústav pro soudobé dějiny AV ČR ve svém projektu *Demokratická revoluce 1989* přístupném na internetových stránkách instituce Šimona Pánka v seznamu účastníků na tomto jednání vůbec neuvádí.¹⁴¹ Stejně tak nebyl Šimon Pánek jednání přítomný ani podle dobové zprávy z Rudého práva ze dne 22. 11. 1989.¹⁴² Zda byl, či nebyl Šimon Pánek přítomný na prvním jednání Občanského fóra s premiérem Adamcem 21. listopadu 1989 však jistě není ničím stěžejním. Podstatnější je, že k tomuto jednání skutečně došlo a že se ho Václav Havel neúčastnil.¹⁴³

Odehrálo se to za těchto okolností: „V 8 hodin přijal předseda federální vlády L. Adamec představitele iniciativy Most¹⁴⁴ M. Kocába a M. Horáčka. Adamec projevil ochotu setkat se odpoledne se zástupci občanských kruhů. Kategoricky však odmítl účast V. Havla.“¹⁴⁵ Klíčová úloha zakladatelů iniciativy Most je v díle *Poslední hurá* ztvárněna poznámkou Václava Havla při jednání zástupců Občanského fóra s Ladislavem Adamcem dne 26. listopadu v Obecním domě, kde Marek Daniel coby

Oskar Krejčí. *Britské listy* [online]. Dostupné z: <http://blisty.cz/authors/236-oskar-krejci> [cit. 2016-3-16].

¹⁴⁰ Šimon Pánek, studentský vůdce v roce 1989. Dnes působí jako ředitel organizace Člověk v tísni.

Šimon Pánek. Wikipedie [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0imon_P%C3%A1nek [cit. 2016-3-16].

¹⁴¹ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti.html> [cit. 2016-3-16].

¹⁴² Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 137.

¹⁴³ Tamtéž

¹⁴⁴ Iniciativa Most založená hudebníkem Michaelem Kocábem a textařem Michalem Horáčkem měla sloužit ke zprostředkování komunikace opozice s režimem. Poprvé tyto dva výše jmenovaní s premiérem L. Adamcem zasedli k jednání 19. listopadu 1989.

Jaroslav SKALICKÝ, *Kocáb s Horáčkem stavěli v roce 1989 mosty. Hrozilo násilí, vzpomíná poradce premiéra Adamce*. Radiožurnál [online] Dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/zprava/kocab-s-horackem-staveli-v-roce-1989-mosty-hrozilo-nasil-vzpomina-poradce-premiera-adamce--1418430> [cit. 2016-3-3].

¹⁴⁵ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti.html> [cit. 2016-3-16].

představitel Václava Havla říká: „...stejně tak nemusím představovat ani Horáčka s Kocábem, oni se zasloužili o to, že se tady dneska potkáváme.“¹⁴⁶

Nicméně, zůstaňme ještě chvíli u prvního setkání režimu a opozice dne 21. listopadu. Poté, co Ladislav Adamec odmítl setkání s Václavem Havlem, padlo v rámci Občanského fóra nejprve rozhodnutí, že místo Václava Havla povede delegaci Jan Ruml¹⁴⁷, ale nakonec se definitivně ustanovilo, že pokud Václava Havla Ladislav Adamec nepřijme, k žádnému jednání nedojde. Václav Havel se však nakonec skutečně účasti na jednání vzdal.¹⁴⁸ Tento fakt je v seriálu znázorněn poměrně nesmělým počínáním Václava Havla, kde může divák možná získat dojem, bez znalosti výše uvedených událostí, že se Václav Havel okamžitě podrobil. Skutečně, jak jsem již uváděla výše, někteří diváci, ale také lidé z odborné veřejnosti, měli se ztvárněním Václava Havla problém, protože jim připadal příliš nesmělý, avšak až ve smyslu jisté slabosti.¹⁴⁹

Jednání dne 21. listopadu 1989 sice proběhlo, což vláda chápala jako důkaz své snahy řešit krizovou situaci, a tudíž byla přesvědčena o tom, že pominuly důvody pro organizování stávek a demonstrací. Zástupci Občanského fóra však chápali schůzku s Ladislavem Adamcem jako informativní a nadále podporovali organizování stávek ze strany studentů a umělců. Rovněž souhlasili s generální stávkou naplánovanou na 27. listopadu, jak je uvedeno v dokumentu *Stanovisko Občanského fóra k jednání jeho zástupců s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem*, které bylo vydáno téhož dne odpoledne.¹⁵⁰

Tlak, který dokázali zástupci Občanského fóra v těchto rozhodujících dnech vyvinout, je v seriálu *České století* v díle *Poslední hurá* znázorněn náhlým střihem

¹⁴⁶ Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-3].

¹⁴⁷ Jan Ruml, disident, signatář Charty 77, krátce působil jak mluvčí Občanského fóra. V letech 1992-1997 působil jako ministr vnitra České republiky.

Jan Ruml. *Paměť národa* [online] Dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/3408?locale=cs_CZ [cit. 2016-3-3].

¹⁴⁸ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti.html> [cit. 2016-3-16].

¹⁴⁹ ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, s. 24-25.

¹⁵⁰ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti.html> [cit. 2016-3-4].

mezi jednou scénou, ve které Václav Havel čeká před budovou Federální vlády dne 21. listopadu 1989 až uvnitř skončí první jednání s představiteli Občanského fóra a Ladislavem Adamcem a scénou druhou, ve které si Václav Havel podává s Ladislavem Adamcem ruku dne 26. listopadu 1989 v Obecním domě krátce před zahájením jejich jednání.¹⁵¹ Jde o skutečně zdařilé zachycení překotnosti událostí těchto listopadových dní, na které Václav Havel vzpomíná takto:

„Deset dnů, které dokumentuje tato kniha, jsem prožíval tak intenzivně, měl jsem tolik práce a vše se dělo v tak hektickém napětí, že si dnes na ně téměř nevzpomínám. Můj mozek prostě nebyl schopen vše pojmout a uložit do paměti.“¹⁵²

Scénář seriálu *České století* k jednání v Obecním domě dne 26. 11. 1989 byl napsán podle přepisů magnetofonových záznamů jednání delegací Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí¹⁵³ s vládnoucími představiteli, které jsou uvedeny v knize *Zrychlený tep dějin* od Vladimíra Hanzela. Tato informace je uvedena na stránkách České televize.¹⁵⁴ V seriálovém dílu *České století Poslední hurá* není samozřejmě rekonstruováno jednání celé se všemi výroky, které na něm padly, ale některé věty jsou velice podobné, některé naprosto identické a je také zachována celková atmosféra, ve které se setkání odehrávalo. Jedná se však samozřejmě o autorský výběr částí ze zaznamenaného jednání.

V seriálu začne například jednání předseda vlády ČSSR Ladislav Adamec, i když ve skutečnosti ještě před ním promluvil Bohuslav Kučera, předseda Československé strany socialistické a místopředseda Federálního shromáždění.¹⁵⁵ Ladislav Adamec také v rozebíraném seriálovém díle představování svých kolegů zkrátí slovy: „Všichni tito lidé jsou moji nejbližší spolupracovníci. Jediný, kdo je tady

¹⁵¹ Česká televize. Poslední hurá. *České století*[online]Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-4].

¹⁵² Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 5.

¹⁵³ Hnutí VPN se ustavilo dne 19. listopadu 1989 v Bratislavě při příležitosti setkání zástupců uměleckých svazů, kulturních institucí a vysokých škol. Podobně jako Občanské fórum odsoudilo násilí a zásah proti studentské manifestaci dne 17. listopadu 1989.

Vladimír HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, Praha 2006, str. 33.

¹⁵⁴ Česká televize. Poslední hurá. *České století*[online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-4].

¹⁵⁵ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 43.

z vlády, je Marián Čalfa, odborník na legislativu. Předpokládám, že se bude řešit Ústava, v tom případě ho tady potřebujeme.“¹⁵⁶ Ve skutečnosti se představováním svých kolegů zabýval o něco déle a postupně přednesl jméno a funkci každého zúčastněného ze svých kolegů.¹⁵⁷ V seriálu je zvláštní pozornost věnována Oskaru Krejčímu, který je v této scéně divákům představen opět pomocí titulků s jeho jménem a funkcí poradce předsedy vlády ČSSR. Dále postava Oskara Krejčího ztvárněná Oldřichem Kaiserem sehrává v tomto seriálovém dílu významnou roli a symbolizuje oportunismus některých představitelů komunistické strany.

Seriálový Václav Havel dostává, na rozdíl od Ladislava Adamce, v tomto místě prostor, aby vyjmenoval všechny členy delegace Občanského fóra. Vyjmenuje všechny účastníky, kteří byli přítomni i na skutečném jednání 26. listopadu 1989.¹⁵⁸ Je to pochopitelné vzhledem k tomu, že z dnešního pohledu již diváky zástupci vládnoucí garnitury minulého režimu nezajímají, zmizeli jaksí v dějinném běhu, na rozdíl od lidí, kteří zastupovali Občanské fórum. Na jednání byl skutečně přítomný také Václav Klaus a je také pravda, že mu Václav Havel zkomolil jméno. V seriálu takto: „...a doktor Volf...Klaus, pardon, ekonom z Prognostického ústavu.“¹⁵⁹ Podle přepisu z magnetofonových nahrávek jednání k tomu došlo přesně takto: „...to je doktor Volf...Promiňte mi, chtěl jsem říct Klaus, ekonom z Prognostického ústavu.“¹⁶⁰ Tato slova byla tedy téměř totožná a nemohou být připisována režisérovi jako důkaz jeho averze vůči Václavu Klausovi, přičemž na druhou stranu výběr této části zápisu a jeho zařazení do seriálu by takový výklad jistě snesl. Zajímavé je také představení právníka Zdeňka Jičínského, jehož účast Václav Havel doprovodil poznámkou, že ho Ladislav Adamec a jeho kolegové již znají. Tato poznámka odkazuje ke skutečnosti, že Zdenek Jičínský byl do nástupu

¹⁵⁶ Česká televize. Poslední hurá. *České století*[online].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-4].

¹⁵⁷ Celý seznam zúčastněných z delegace vlády ČSSR a Národní fronty ČSSR: Hanzel, *Zrychlený tep dějin*, s. 43.

¹⁵⁸ Celý seznam zúčastněných z delegace Občanského fóra: Tamtéž

¹⁵⁹ Česká televize. Poslední hurá. *České století*[online].

Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-4].

¹⁶⁰ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 45.

normalizace aktivním členem KSČ, ze které byl však v roce 1969 po potlačení obrodného procesu vyloučen za svou angažovanost během Pražského jara.¹⁶¹

Nyní bych ráda krátce shrnula, jaká témata se na jednání řešila. Nejprve se projednávala manifestace na Letenské pláni, která měla proběhnout téhož dne ve dvě hodiny odpoledne. Ladislav Adamec byl na tuto manifestaci Občanským fórem pozván, aby zde vystoupil a krátce promluvil. Poté se řešila generální stávka naplánovaná na 27. listopadu 1989, tedy hned na další den. Vzápětí se rozebíraly požadavky Občanského fóra jakožto zástupce veřejnosti, kterých mělo být stávkou dosaženo. Jednalo se o rezignaci Gustava Husáka na funkci prezidenta, neprodleně měl všechny své funkce opustit Miroslav Štěpán¹⁶², tedy funkci vedoucího tajemníka Městského výboru KSČ v Praze a funkci poslance České národní rady a Sněmovny lidu Federálního shromáždění.¹⁶³ V seriálovém dílu *Poslední hurá* a taktéž i v prepisech z magnetofonové nahrávky z jednání mluví Václav Havel o Miroslavu Štěpánovi takto: „...On je teprve dva roky myslím městským tajemníkem a dokázal si tak znepřátelit obyvatelstvo, jako někdo jiný si nedokáže za dvacet let.“¹⁶⁴ K dalším odstoupivším se měl přidat ministr vnitra František Kyncl a předseda parlamentu Alois Indra, jehož setrvání v úřadě bylo během jednání dne 27. listopadu 1989 označeno Zdeněkem Jičínským jako „neúnosné.“¹⁶⁵ Je pochopitelné vzhledem k faktu, že Alois Indra byl jedním z těch, kteří připojili svůj podpis pod tzv. zvací dopis poslaný do Moskvy v srpnu 1968 a sloužící jako záminka pro invazi do Československa 21. srpna 1968.¹⁶⁶ Dalšími požadavky Občanského fóra, které účastníci tohoto jednání projednávali, byly: zřízení komisí, jejichž členové by vyšetřovali masakr na Národní třídě dne 17. listopadu 1989, svoboda tisku a informací a konečně propuštění politických vězňů. Zástupci Občanského fóra měli připravený seznam osob, kterých se toto propuštění a zastavení trestního stíhání

¹⁶¹Zdeněk Jičínský. *Wikipedie*. [online] Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Ji%C4%8D%C3%ADnsk%C3%BD [cit. 2016-3-7].

¹⁶² Dne 25. listopadu prohlásili zástupci koordinačního stávkového výboru vysokoškoláků M. Mejstřík a D. Větrovský v rámci demonstrace na Letenské pláni o Miroslavu Štěpánovi: „Tento politik je v našich očích i v očích veřejnosti přímo odpovědný za brutální zásahy policie letos v lednu i za masakr bezbranných studentů 17. listopadu. V demokratické společnosti by byl ihned zbaven všech funkcí a souzen.“ Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 492.

¹⁶³ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 44-65.

¹⁶⁴ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 51.

¹⁶⁵ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 53.

¹⁶⁶ Robert KVAČEK a spol., *XX. století o sobě, dějiny v dokumentech*, Praha 2005, str. 176.

mělo týkat. Projednávala se také skutečnost, že bylo v televizi oznámeno propuštění Ivana Martina Jirouse¹⁶⁷ a Františka Stárka¹⁶⁸, ale tato informace nebyla pravdivá, protože ani jeden ze jmenovaných v danou chvíli na svobodě nebyl.¹⁶⁹

Všechna tato projednávaná témata jsou v seriálu *České století* v díle *Poslední hurá* při jednání dne 26. listopadu 1989 zmíněna, někdy zkráceně, někdy zcela přesně a stejnými větami, jaké byly použity i na skutečném setkání Ladislava Adamce s představiteli Občanského fóra. Nejpodstatnějším rozdílem je nejspíš poslední replika z této scény, která se otevírá otázkou Oskara Krejčího: „Generální stávka zítra bude?“, na kterou Václav Havel odpovídá: „Bude.“¹⁷⁰ Tato scéna zjevně slouží k tomu, aby byl seriál *České století* stále dramatem a nabízel napínavou podívanou. I když mohli Ladislav Adamec a jeho kolegové chovat tajnou naději na odvolání stávky, pokud se jednání vydaří, tato otázka ve skutečnosti na schůzi nepadla.

Naopak, ve skutečnosti Ladislav Adamec hned na začátku jednání pronesl tato slova: „Je samozřejmě pár hodin před generální stávkou. Musíme vzít na vědomí, že tomu už zabránit asi nelze. To je rozjeté, je třeba se na to dívat. Musíme se ovšem při této příležitosti poradit, jestli máme možnost výsledek nebo průběh generální stávky ovlivnit.“¹⁷¹ Je tedy pravděpodobné, že si komunističtí představitelé dali za úkol generální stávku zmírnit, regulovat, nikoli se snažit o její zrušení, protože zřejmě pochopili, že to by bylo v danou chvíli již nereálné. Na jednání se tedy hovořilo o nepřetržitých provozech, přičemž Ladislav Adamec varuje před „obrovským zkomplikováním situace v národním hospodářství“¹⁷², pokud budou tyto provozy zastaveny. Václav Havel Ladislava Adamce ujišťuje, že

¹⁶⁷ Ivan Martin Jirous, známý též pod přezdívkou Magor, byl český básník, publicista a významný představitel českého undergroundu.

Ivan Martin Jirous. *Osobnosti.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/ivan-martin-jirous> [cit. 2016-3-7].

¹⁶⁸ František Stárek se zapojoval do činnosti československého undergroundu a činnosti Charty 77.

František Stárek. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/frantisek-starek> [cit. 2016-3-7].

¹⁶⁹ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 44-65.

¹⁷⁰ Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-7].

¹⁷¹ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 45.

¹⁷² Tamtéž

chápe stávku jako manifestační, nikoli jako stávku, která má ochromit hospodářství, protože „...smysl je v tom, aby lidi dali najevo, že chtějí, aby hospodářství fungovalo líp.“¹⁷³ Také Ladislava Adamce informuje, že „...dali jsme jakési základní technologické pokyny ke stávce, kde zdůrazňujeme, že nepřetržité provozy mají být zajištěny a že mají nalézt jakási náhradní způsoby a podobně.“¹⁷⁴ Do debaty na toto téma přispívá též Václav Klaus, když se přihlásí o slovo jako ekonom a vyjádří své přesvědčení, že je stávka z ekonomického hlediska dramatizována.¹⁷⁵

Noviny *Svobodné slovo*¹⁷⁶ v článku *Podali si ruce...* píše o jednání 26. listopadu 1989 takto: „Václav Malý¹⁷⁷ prohlásil, že je pověřen říct pouze to, že L. Adamec vystoupí na odpolední manifestaci a že máme naději, že budou do pondělka propuštěni všichni političtí vězni...Z reference M. Pavla¹⁷⁸ bylo patrné, že Ladislav Adamec považuje setkání za pokračování dialogu, který začal minulé úterý, upozornil ale na to, že v Československu platí řadu zákonů, které nelze měnit ze dne na den.“¹⁷⁹

Již z této zprávy v článku *Svobodného slova* je patrný rozdíl vnímání celé situace ze strany Občanského fóra a ze strany Ladislava Adamce, který se naplno projevil při vystoupení předsedy vlády v rámci manifestace na Letenské pláni, odkud je davem vypískán. Ladislav Adamec zde přednesl projev, který nekorespondoval s náladou veřejnosti.

¹⁷³ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 49.

¹⁷⁴ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 48-49.

¹⁷⁵ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 61.

¹⁷⁶ Šlo o jedno z hlavních novinových periodik vycházejících v socialistickém Československu, jako jedno z prvních oficiálních periodik také pravdivě informovalo o dění během sametové revoluce.

Svobodné slovo. *Wikipedie* [online] Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Svobodn%C3%A9_slovo [cit. 2016-3-7].

¹⁷⁷ Václav Malý, římskokatolický kněz a mluvčí Občanského fóra. V seriálu *České století* ztvárněný Václavem Jiráčkem.

Česká televize. *Kdo je kdo. České století* [online]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/8228-kdo-je-kdo/> [cit. 2016-3-7].

¹⁷⁸ Miroslav Pavel, ústřední ředitel Československé televize od listopadu 1989 do ledna 1990 a mluvčí federální vlády Ladislava Adamce. V seriálu *České století* ztvárněný Martinem Preissem.

Česká televize. *Kdo je kdo. České století* [online]. Dostupné z:

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/8228-kdo-je-kdo/> [cit. 2016-3-7].

¹⁷⁹ Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace, str. 495.

Manifestace na Letenské pláni probíhala i v předchozích dnech, 26. listopadu 1989 přinesla například *Mladá fronta* reportáž o průběhu demonstrace na Letenské pláni 25. listopadu 1989, ve které je zmíněno například vystoupení Marty Kubišové, která zde zazpívala *Modlitbu pro Martu*, vystoupení Alexandra Dubčeka¹⁸⁰ nebo prohlášení Miloše Zemana, že „pokud jde o podíl vysokoškolsky vzdělaných osob na obyvatelstvu, je ČSSR se 6 procenty na 49. místě a předstihuje nás i Nepál se 7 procenty!“¹⁸¹ Miloš Zeman však později okruhu disidentů prozradil, že si tato čísla vymyslel.¹⁸²

Nicméně v seriálovém díle *Poslední hurá* je zachycena pouze demonstrace na Letenské pláni odehrávající se 26. 11. 1989 od dvou hodin odpoledne. V seriálu zazní známá slova Václava Havla, který mj. pronese: „Dialog moci s veřejností začal.“¹⁸³ Václav Havel dále poděkoval Ladislavu Adamcovi, že přijal pozvání a jako host zde promluví. Také mu poděkoval za dobrou vůli. Ladislav Adamec byl tedy nejprve lidmi přijat pozitivně, ale poté, když začal mluvit o svých obavách z důsledků generální stávky a o tom, že požadavky Občanského fóra nelze splnit okamžitě, začal být přerušován pískotem a skandováním: „To už tady bylo! Demisi!“¹⁸⁴

Po této scéně, která je opět téměř přesným zachycením skutečných událostí, následují dvě scény, které byly natočeny na základě fantazie a představy autorů seriálu *České století*. Jde o zachycení Václava Havla a Olgy Havlové v jejich pražském bytě a dále o rozhovor komunistů v čele s Oskarem Krejčím za zavřenými dveřmi. Scéna, ve které spolu mluví komunisté dne 27. listopadu 1989 v budově Federální vlády v čele s poradcem Ladislava Adamce Oskarem Krejčím, je jakousi úvahou samotných autorů seriálu Pavla Kosatíka a Roberta Sedláčka, avšak úvahou velmi zajímavou. Jsou zde přítomní, kromě Oskara Krejčího, mluvčí vlády Ladislava Adamce Miroslav Pavel a další dva komunisté, kteří však nejsou divákům

¹⁸⁰ Alexandr Dubček byl významný představitel „Pražského jara“ a po „sametové revoluci“ předsedou Federálního shromáždění. Ústav pro studium totalitních režimů[online]. [cit. 7. 3. 2016]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/alexander-dubcek>

¹⁸¹ Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 493.

¹⁸² Z přednášky novináře a disidenta komunistického režimu Jana Urbana na Pedagogické fakultě UK v Praze v rámci předmětu *Rok 1989*.

¹⁸³ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/udalosti.html> [cit. 2016-3-7].

¹⁸⁴ Tamtéž

představení a tvoří pouze určitou kulisu symbolizující rozpad a bezradnost komunistické strany uprostřed revolučních událostí. Jeden z přítomných soudruhů je dokonce značně opilý.

Setkání komunistů zachycuje 27. listopad večer, kdy již byla ukončena generální stávka, která proběhla téhož dne od 12 do 14 hodin a připojila se k ní většina českých s slovenských institucí, podniků a organizací i jednotlivých občanů.¹⁸⁵ Oskar Krejčí zde začne mluvit o tom, že je potřeba myslet na budoucnost a nikoli na minulost, což znamená rozejít se se starší generací komunistů, kteří zažili únorový převrat v roce 1948, a kteří si neumí představit své fungování bez Sovětského svazu. Oskar Krejčí zde vysloví přesvědčení, že „hnutí bylo před Svazem a bude taky po něm.“¹⁸⁶ Scénárista Pavel Kosatík tím jistě odkazoval ke dnes fungující Komunistické straně Čech a Moravy, která vznikla 31. března 1990 a v senátních volbách v roce 2013 získala téměř patnáct procent hlasů. Zástupci komunistické strany jsou od roku 1989 do parlamentu voleni nepřetržitě se zhruba stále stejným výsledkem.¹⁸⁷ Citovaná věta Oskara Krejčího ze scénáře k dílu *Poslední hurá* je zřejmě určitým odkazem na připravenost některých komunistů během revolučních událostí roku 1989 zapojit se do politiky i po revoluci a po rozpadu sovětského komunistického bloku a zůstat přitom komunisty. To jim umožnil fakt, že komunistická strana nebyla po revoluci zakázána.

K tomu se Václav Havel v knize rozhovorů s Karlem Hvízďalou *Prosím stručně* vyjádřil v roce 2006 takto: „Jako politická strana dostala KSČ tehdy šanci se zreformovat. Nikoli proto, že se tak rychle a bez boje vzdala moci, ale protože to bylo logické. Většina komunistických stran ve východní Evropě se úspěšně proměnila v různé typy strany sociálně demokratické, dokázala se naprosto jasně zříct své minulosti a všech jejích nositelů...Proč by naši komunisté neměli tuto šanci dostat? Že jí nevyužili, respektive že všechny takové pokusy straničtí konzervativci potlačili,

¹⁸⁵ HANZEL, Zrychlený tep dějin, s. 35.

¹⁸⁶ Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-8].

¹⁸⁷ Komunistická strana Čech a Moravy. Wikipedie [online]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Komunistick%C3%A1_strana_%C4%8Cech_a_Moravy#Sn.C4.9Bmovn.C3.AD_vo_lby [cit. 2016-3-8].

je jiná věc. Že jim to prošlo, byla asi chyba...Já vskutku nebyl diktátorem, který rozhoduje o tom, které strany budou či nebudou zakázány. Ale nezdá se mi, že počátkem devadesátých let byla pro něco takového příznivá atmosféra, uvědomme si jen, kolik lidí dříve ve straně bylo a kolik lidí se tudíž mohlo bát, že ten zákaz by pro ně mohl mít zlé následky.“¹⁸⁸

Dále se v této scéně Oskar Krejčí podle scénáře Pavla Kosatíka zamýšlí nad tím, kam vlastně chce Občanské fórum zemi dostat, jaké bude její další směřování, až padne stávající režim. Upozorňuje na to, že za celou dobu revolučních dní neslyšel slovo kapitalismus a domnívá se, že k tomu mohou být jen dva důvody: bojí se lidem říct, o co jde, nebo to sami nevědí.

Na tiskové konferenci Alexandra Dubčeka a Václava Havla 26. listopadu 1989 Václav Havel řekl: „...Socialismus byl ztotožněn s panem Jakešem¹⁸⁹ a Štěpánem. To však neznamena, že netoužím po sociální spravedlnosti. Jediné, co ji může zajistit, je pluralitní ekonomika bez ohledu na to, zda je podnik státní, akciový, družstevní, samosprávný nebo soukromý. Nejdůležitější je obnovit absolutní autonomii hospodářských subjektů a tržní mechanismus. To musí být samozřejmě spojeno s racionální sociální politikou.“¹⁹⁰ Současne však Václav Havel v knize *Prosím stručně* hovoří o tom, že Občanské fórum skutečně nevzniklo proto, aby převzalo moc a vládlo, ale aby zastupovalo veřejnost a její touhu po změně. To v tu dobu stačilo. Podle Václava Havla byl čas na to říci: „Král je nahý“ a nikoli „Já chci kralovat místo něj“¹⁹¹

V seriálu *České století* v díle *Poslední Hurá* je též zachyceno jednání 28. listopadu 1989, které proběhlo na Úřadě předsednictva vlády ČSSR. Scénarista Pavel Kosatík pro napsání této scény čerpal opět z knihy Vladimíra Hanzela *Zrychlený tep dějin* a z přepisu magnetofonových nahrávek, které jsou v knize uvedeny. V rámci

¹⁸⁸ Václav HAVEL, *Prosím stručně*, Praha 2006, s. 49.

¹⁸⁹ Miloš Jakeš, od roku 1987 generální tajemník ÚV KSČ. Z této funkce musel odstoupit 24. listopadu 1989. I po odchodu do ústraní vždy udržoval kontakty s nástupnickou KSČM.

Miloš Jakeš. *Ústav pro studium totalitních režimů* [online]. Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/milos-jakes> [cit. 2016-3-8].

¹⁹⁰ Milan, OTÁHAL, Zdeněk SLÁDEK, *Deset pražských dnů 17. -27. listopad 1989, Dokumentace*, Praha 1990, s. 507.

¹⁹¹ HAVEL, *Prosím stručně*, s. 48.

tohoto setkání delegace Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí vedené Václavem Havlem s předsedou federální vlády Ladislavem Adamcem¹⁹² došlo k vyslovení těchto požadavků: demise federální vlády a vytvoření přechodné vlády, vypuštění článků ústavy o vedoucí úloze KSČ a o marxismu-leninismu jakožto státní ideologii, abdikace prezidenta Gustava Husáka¹⁹³ do 10. prosince 1989, propuštění všech politických vězňů, legalizace Občanského fóra a kooptace nových poslanců.¹⁹⁴

V rozebíraném seriálovém díle se na jednání ze dne 28. listopadu 1989 probírá pouze demise federální vlády. Je to pochopitelné vzhledem k tomu, že se jedná o požadavek zásadní z hlediska reálného pohybu moci a změn ve stávajícím vládnoucím systému a také proto, že právě tento důležitý požadavek Ladislav Adamec během jednání odmítl, slíbil však zásadní rekonstrukci vlády do neděle 3. prosince 1989. Občanské fórum a Veřejnost proti násilí oznámily, že se na vytvoření nové vlády nebudou podílet.¹⁹⁵ Václav Havel během jednání říká: „Takže to, co budu říkat, je cosi, co jsme vytušili jako vůli veřejnosti. My ji nezastupujeme ve smyslu, že by nás někdo zvolil, my se cítíme být pouze mluvčími...“¹⁹⁶

Ostatní požadavky jsou rozebírány až v následující scéně, ve které spolu o nich komunisté debatují. Jde o scénu opět vytvořenou na základě představ autorů seriálu. Hovoří se zde o požadavku na odstoupení Gustava Husáka a o zrušení vedoucí úlohy KSČ. Komunisté v čele s Oskarem Krejčím se zde spíše podivují, že požadavky ze strany Občanského fóra nejsou ještě větší. Oldřich Kaiser coby Oskar Krejčí zde říká: „Mohli si taky přát zrušit celou stranu...uspořádat novej norimberskej tribunál.“¹⁹⁷

Václav Havel k tomu v roce 2006 v knize *Prosím stručně* řekl toto: „Hodně jsme tehdy mluvili také o možnosti ustavit jakýsi mravní tribunál, který by posuzoval

¹⁹²HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 69: Seznam osob přítomných na tomto setkání.

¹⁹³ Gustav Husák byl prezidentem Československa 1975-1989. Symbol normalizační éry v Československu.

Gustav Husák, *Ústav pro studium totalitních režimů* [online] Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/gustav-husak> [cit. 2016-3-16].

¹⁹⁴ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 35.

¹⁹⁵ Tamtéž.

¹⁹⁶ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 75.

¹⁹⁷ Česká televize. Poslední hurá. *České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-10].

mravní a politickou odpovědnost za předchozí poměry. Ale ani k tomu nebylo zřejmě dost chuti a energie. Nejsmutnější asi je, jaké jsme měli mizerné výsledky ve stíhání trestných činů. Na to měl zřejmě vliv i stav naší justice. Nezapomeňme, že po okupaci Varšavskou smlouvou se u nás prověřovalo a kádrovalo podstatně přísněji, než v jiných komunistických zemích, proto i personální obměny byly těžší a zdouhavější. Opravdu si nelze ze dne na den vymyslet tisíc zbrusu nových soudců.“¹⁹⁸ Zdá se, že scénárista Pavel Kosatík psal scénář k seriálu *České století* k dílu *Poslední hurá* jako určitou polemiku s texty Václava Havla, ne-li přímo s tímto textem z knihy *Prosím stručně*.

Dne 29. listopadu 1989 tedy skutečně došlo k tomu, že Federální shromáždění ČSSR odhlasovalo změnu ústavy a byly vypuštěny články o vedoucí úloze KSČ i článek o marxismu-leninismu jako státní ideologii. Byla též ustanovena komise pro vyšetřování událostí 17. listopadu 1989. Na svou funkci rezignoval Alois Indra, Občanské fórum zahájilo pravidelné vysílání na radiu Hvězda.¹⁹⁹ Došlo také k setkání představitelů Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí, na kterém se usnesli na tom, že jsou suverénními reprezentanty českého a slovenského občanského hnutí, avšak jejich cíle jsou totožné, tedy zejména dosažení československé demokratické federace. V prohlášení, které na základě tohoto jednání dne 29. listopadu 1989 vydaly, vybízely Občanské fórum a Veřejnost proti násilí občany k tomu, aby ani přes mnohé úspěchy, kterých bylo dosaženo, nedošlo k ochabnutí bdělosti v těchto rozhodujících dnech.²⁰⁰

Dne 3. prosince 1989 pak byla veřejnosti představena slíbená rekonstruovaná federální vláda, avšak nebyla přijata kladně. Měla být tvořena 15 komunisty, 1 socialistou, 1 lidovcem a 3 nestraníky, to však byl pro veřejnost v danou situaci ze strany vládnoucího režimu příliš malý ústupek.²⁰¹ Občanské fórum a Veřejnost proti násilí reagovali na nelibost veřejnosti prohlášením, ve kterém uváděly, že navrhovaná rekonstrukce vlády je nedostačující: „Komunistická strana

¹⁹⁸HAVEL, *Prosím stručně*, s. 49.

¹⁹⁹HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 35.

²⁰⁰Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty.html> [cit. 2016-3-10].

²⁰¹HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 36.

musí vyvodit všechny důsledky z toho, že ztratila důvěru veřejnosti a že již nemá v této zemi žádnou vedoucí úlohu. Složení nové vlády s nadpoloviční většinou komunistů této skutečnosti vůbec neodpovídá.²⁰²

Seriál *České století* tyto momenty vynechává a rovnou se zaměřuje na jednání 5. prosince 1989, které proběhlo v Úřadu předsednictva Federální vlády. Scéna opět vychází z magnetofonových přepisů z jednání uvedených v knize Vladimíra Hanzela. Na tomto jednání je ze strany Občanského fóra navrženo pět kandidátů. Návrhy Občanského fóra byly však Ladislavem Adamcem jak v seriálu, tak ve skutečnosti, odmítnuty slovy: „Vláda není spolek dobrovolníků, diskuzní klub!“²⁰³ Následně premiér oznámil, že podá demisi a požádal o podporu své kandidatury do prezidentského úřadu.²⁰⁴

Seriálový díl *Českého století* *Poslední hurá* se následně zaměřuje na moment, kdy postava Václava Havla dospěje k tomuto: „Prezidentem pořád být nechci, ale kdyby se situace vyhrotila jaksi takovým způsobem, že by v zájmu této země bylo, abych se jím na jistou krátkou dobu stal, pak jsem schopen jím být.“²⁰⁵ Seriál se tedy zaměřuje na volbu a myšlenky Václava Havla, na jeho proměnu z disidenta na politika. Další scéna již patří Ladislavu Adamcovi, který pronese v televizi projev o své abdikaci. Zajímavé jsou však vypjaté momenty mezi jednáním 5. prosince 1989 a 7. prosincem téhož roku, když dojde k premiérově abdikaci.

Ve skutečnosti se v noci z 5. na 6. prosince 1989 se k diskusi sešly rozšířený krizový štáb Koordinačního centra Občanského fóra a zástupci Koordinačního výboru Veřejnosti proti násilí. O této schůzi se seriál nezmiňuje. Z tohoto rozhovoru jsou na internetových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR k dispozici cenné výňatky. Účastníci noční debaty se nejprve navzájem představili, co se děje v jejich republikách a dále jednali o rekonstrukci federální vlády a o obsazení funkce prezidenta republiky. Nejprve se však zástupci slovenské delegace ptali, konkrétně

²⁰²Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty.html> [cit. 2016-3-10].

²⁰³HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 175.

²⁰⁴HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 36.

²⁰⁵Česká televize. *Poslední hurá. České století*. [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-10].

Ján Čarnogurský, proč bylo Občanské fórum od začátku orientované na Ladislava Adamce. Václava Havel spolu s Michalem Kocábem to vysvětlují tak, že Ladislav Adamec byl jediný, kdo byl ochoten od začátku rozumně jednat. Navíc v době, kdy byl ještě ve funkci Miroslav Štěpán, panovaly jisté obavy z vojenského zákroku proti odpůrcům režimu, což Adamec přislíbil, že se nestane, bude-li mít možnost do věci mluvit. Michal Kocáb toho dne hovořil takto: „A v tomto smyslu bylo dobré, že ten Adamec vytvořil přes tu nebezpečnou úžlabinu most takovej jako přechod. A tím teď, myslím, jeho úloha skončila.“²⁰⁶ Václav Havel v rámci této debaty také vyjadřuje přesvědčení, že na ně komunisté „sehráli velikou komedii, jejímž smyslem bylo, aby byl Adamec prezidentem a jinej komunista předseda vlády.“²⁰⁷

V této myšlence zřejmě hledal Pavel Kosatík kořeny rozhodnutí Václava Havla stát se prezidentem. Toto rozhodnutí Pavel Kosatík interpretuje v seriálu jako Havlovu snahu zabránit tomu, aby zůstali komunisté u moci, jako snahu dokončit, co bylo započato, protože „revoluce je A, a víš co je B, to je když doděláš, cos začal.“²⁰⁸ Tak to alespoň v seriálu vysvětluje svému příteli kameramanovi Stanislavu Milotovi, který se k tomu staví poněkud skepticky. Lze vytušit, že právě jeho skeptický postoj v seriálu reprezentuje některé názory spolupracovníků Václava Havla, které naznačují, že od jisté doby Václav Havel o moc a o prezidentství usiloval.²⁰⁹

Dále se zástupci Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí během tohoto nočního jednání shodli, že kandidatura Ladislava Adamce na úřad prezidenta je pro obě hnutí zcela nepřijatelná.²¹⁰ Sestavili také dopis Ladislavu Adamcovi, ve kterém mu předložili zredukovanou podobu týchž návrhů v rámci rekonstrukce federální vlády, které už mu předložili jednou na předešlém jednání 5. listopadu 1989. Šlo například o Jiřího Dienstbiera jako ministra zahraničí nebo Václava Klause

²⁰⁶Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: [file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20(1).pdf) [cit. 2016-3-11].

²⁰⁷ Tamtéž

²⁰⁸ Česká televize. Poslední hurá. *České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-11].

²⁰⁹ HAVEL, *Prosím stručně*, s. 63.

²¹⁰ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: [file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20(1).pdf) [cit. 2016-3-11].

jako ministra financí. Rozhodli se Ladislava Adamce trochu „přitlačit ke zdi“²¹¹ A konečně, společným kandidátem Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí na úřad prezidenta se stal Václav Havel.²¹²

Podle pramenů dne 7. prosince 1989 tedy abdikoval Ladislav Adamec a Občanské fórum a Veřejnost proti násilí přijala jeho požadavek, aby se předsedou federální vlády stal Marián Čalfa, a to s podmínkou, že přijme jejich návrh na složení vlády. Také bylo dohodnuto, že prezidentem republiky se stane občan české národnosti, podle platného zákona, že ve funkci prezidenta a ve funkci předsedy vlády musí být zastoupeni příslušníci obou národností, slovenské i české, ať už v jakékoli konkrétní podobě. Pokud tedy bude předsedou vlády Slovák, Marián Čalfa, musí být prezidentem Čech.²¹³ Taková dohoda se však neslučovala s ambicemi Alexandra Dubčeka, který byl symbolem reformních snah v komunistických zemích konce šedesátých let, stát se prezidentem.

V seriálu *České století* je v díle *Poslední hurá* autory seriálu vytvořena scéna, ve které se setkává Václav Havel s Alexandrem Dubčekem a Václav Havel slibuje, že i když se sám stane prezidentem, bude to jen dočasné a je ochoten se za půl roku při nových volbách s Alexandrem Dubčekem vystřídat. Ten mu při podání ruky řekne: „Stal se z vás politik, pane Havel.“²¹⁴

K setkáním Alexandra Dubčeka a Václava Havla v uvedených dnech skutečně docházelo a Václav Havel se svého neformálního protikandidáta skutečně snažil přesvědčit, aby se prezidentských ambicí vzdal. Václav Havel o tom řekl: „Byl to jeden z nejabsurdnějších úkolů: sám kandidát na prezidenta měl za úkol někomu jinému vysvětlovat, že se nemá o tu funkci ucházet...Bylo to příšerně nepříjemné, na druhou stranu jsem se ale přitom přesvědčoval, že je to opravdu člověk svým způsobem nepříliš pevný, který by mohl opět selhat...Bylo mu vyčítáno jeho dvojsmyslné chování po sovětské okupaci...Myslím, že to byl člověk velmi čestný,

²¹¹Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné z: [file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/42b%20(1).pdf) [cit. 2016-3-11].

²¹² Tamtéž

²¹³ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 36.

²¹⁴Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-11].

velmi milý, hodný, skromný, ale beznadějně zapletený do komunistické ideologie a frazeologie.“²¹⁵

Dne 9. prosince 1989 došlo na Úřadě předsednictva vlády ČSSR k jednání mezi designovaným předsedou vlády Mariánem Čalfou a zástupci Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí. Doslovný přepis jednání a seznam všech přítomných lze opět nalézt v knize Vladimíra Hanzela, ze kterého bylo čerpáno pro natáčení seriálové scény.²¹⁶ Z jednání bylo patrné, že je na obou stranách snaha o dohodu a ukončení dlouhých jednání. Debatu doprovází poměrně smířlivá atmosféra, až na trochu útočná vystoupení Šimona Pánka, což je zobrazeno i v seriálovém díle *Poslední hurá*. Šimon Pánek skutečně například promluvil o tom, že Marián Čalfa není „z nejsilnějších a jediná možnost, jak zaručit to, aby se studenti, tak následně dělníci dále nebouřili, aby se cítili klidněji a uspokojeni, je vytvořit panu ministerskému předsedovi k ruce velice silný kabinet.“²¹⁷ Slova Šimona Pánka byla však pouhým vyjádřením toho, co si alespoň zpočátku, než začala jednání s nově navrženým ministerským předsedou, myslela o Mariánu Čalfovi většina zástupců Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí. Václav Havel o Mariánu Čalfovi při jednáních Občanského fóra řekl, že se „Marián Čalfa netěší důvěře Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí, ani jiných společenských sil...Pověří-li prezident pana Čalfu funkcí předsedy federální vlády, budeme s ním spolupracovat, pokud on ovšem bude chtít spolupracovat s námi.“²¹⁸ Václav Havel se snažil během jednání o udržení klidné a konstruktivní atmosféry, stejně jako Marián Čalfa. O jednání s Mariánem Čalfou Václav Havel později řekl: „Byl to mladý slovenský právník dlouho žijící v Praze, který měl v úřadu vlády na starost legislativu a později byl místopředseda vlády. Nic jsme o něm nevěděli, neznali jsme ho, proto jsem snad mohl jeho jméno zprvu různě komolit. Jakmile jsme však začali jednat s ním, najednou šlo všechno jako po másle. Žádné figle, intriky, mlhoviny. Byl absolutně věcný a vůbec se nebavil o pitomostech.“²¹⁹ Na tomto jednání 9. prosince 1989 bylo tedy dohodnuto složení

²¹⁵ HAVEL, *Prosím stručně*, s. 64.

²¹⁶ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 369-455.

²¹⁷ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 375.

²¹⁸ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné <file:///C:/Users/Kate%C5%99ina/Downloads/50b.pdf> [cit. 2016-3-11].

²¹⁹ HAVEL, *Prosím stručně*, s. 55.

federální vlády. Z počtu 21 vládnoucích funkcí obsadili 10 míst komunisté, 2 lidovci, 2 socialisté a 7 nestraníci. Občanskému fóru a Veřejnosti proti násilí připadlo 6 ministerských křesel.²²⁰

Dle pramenů dále dne 10. prosince 1989 prezident Gustav Husák jmenoval na Pražském hradě novou federální vládu v čele s Mariánem Čalfou a následně abdikoval.²²¹ Téhož dne ve 14 hodin měl Václav Havel projev na manifestaci na Václavském náměstí, kde oznámil dosavadní úspěchy občanského hnutí. Uvedl úspěch ohledně vypuštění článků z Ústavy o vedoucí úloze KSČ a o marxismu-leninismu jako státní ideologie. Pak promluvil o nové vládě, která byla nazývána Vláda národního porozumění, a vysvětlil, že jde o vládu prozatímní, která má zemi dovést ke svobodným volbám. O vládě hovořil takto: „Devět jejích členů se těší přímé podpoře Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí. Jsme šťastni, že prvními dvěma místopředsedy vlády jsou dr. Ján Čarnogurský²²², jeden ze skutečných politických mluvčích slovenského národa, a Valtr Komárek²²³. Spolu s dalším místopředsedou Vladimírem Dlouhým²²⁴ a Václavem Klasem, ministrem financí, tvoří ekonomický tým, který je nám zárukou cesty ke skutečné ekonomické reformě...Jsme šťastni, že ministrem zahraničí je signatář Charty 77 a dosavadní mluvčí Občanského fóra Jiří Dienstbier²²⁵. Jsme šťastni, že ministrem práce a sociálních věcí je dělník z ČKD Praha Petr Miller...“²²⁶ Na konec svého proslovu uvedl, že Gustav Husák odstoupí ze své funkce. Svá slova zakončil dobře známým

²²⁰ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 37.

²²¹ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 37.

²²² Ján Čarnogurský, disident, představitel Veřejnosti pro násilí.

Ján Čarnogurský, *Wikipedie* [online] Dostupné z:

https://cs.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1n_%C4%8Carnogursk%C3%BD [cit. 2016-3-11].

²²³ Valtr Komárek, ekonom, místopředseda vlády národního porozumění, politiku však záhy opustil kvůli neshodám týkající se ekonomické reformy.

Valter Komárek, *E15.cz* [online] Dostupné z: <http://nazory.euro.e15.cz/profil/valtr-komarek-ekonom-prognostik-a-laskavy-polemik-988936> [cit. 2016-3-11].

²²⁴ Vladimír Dlouhý, český ekonom a politik, bývalý místopředseda strany ODA, ministr průmyslu a obchodu v letech 1992-1997, 1989-1992 ministrem hospodářství ČSFR.

Vladimír Dlouhý, *Wikipedie*. [online] Dostupné z:

[https://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_Dlouh%C3%BD_\(ekonom\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Vladim%C3%ADr_Dlouh%C3%BD_(ekonom)) [cit. 2016-3-11].

²²⁵ Jiří Dienstbier, český politik, novinář a disident. 1989-1992 československým ministrem zahraničí.

Jiří Dienstbier *Wikipedie*. [online] Dostupné

z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%ADr_Dienstbier_star%C5%A1%C3%ADr [cit. 2016-3-11].

²²⁶ Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR*. [online] Dostupné

z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty.html> [cit. 2016-3-11].

heslem: Pravda a láska musí zvítězit nad lží a nenávistí!²²⁷ Na této manifestaci byla též oznámena kandidatura Václava Havla na funkci prezidenta republiky, o čemž přítomné manifestující zpravil Jiří Bartoška jakožto zástupce Koordinačního centra Občanského fóra: „Do chvíle, než svobodně zvolené Federální shromáždění zvolí nového prezidenta Československa, chceme, aby naším prezidentem byl Václav Havel.“²²⁸ Veřejnost proti násilí tuto kandidaturu podpořila s podmínkou, že Václav Havel bude prezidentskou funkci zastávat pouze do červnových svobodných voleb. Činila tak s ohledem na masovou podporu Alexandra Dubčeka na Slovensku.²²⁹

Seriál *České století* se v díle *Poslední hurá* scéně, kde by byla zobrazena tato manifestace na Václavském náměstí, vyhýbá. Zaměřuje se místo toho na tajnou schůzku Václava Havla a Mariána Čalfa, ke které došlo 15. prosince 1989, kde se projednávala kandidatura Václava Havla na prezidentský úřad. Marián Čalfa zde Václavu Havlovi údajně přislíbil, že se postará, aby parlament akceptoval Václava Havla jako jediného prezidentského kandidáta a aby zvolil Alexandra Dubčeka předsedou Federálního shromáždění. Tím by se uspokojilo slovenské veřejné mínění, které prosazovalo Alexandra Dubčeka na prezidentskou funkci.²³⁰

V knize rozhovorů Václava Havla s Karlem Hviždálou *Prosím stručně* je Václav Havel tázán, co se na této tajné schůzce projednávalo, co bylo Václavu Havlovi slíbeno a co slíbil on. V otázce padne i zmínka o spekulaci, že Václav Havel slíbil za své zvolení komunistům beztretnost. Václav Havel odpovídá takto: „Čalfa mi tam naplno a bez jakéhokoli sentimentu či vytáček řekl, že podle jeho mínění komunismus u nás definitivně skončil a je třeba udělat všechno pro hladký přechod moci do demokratických rukou a pro obnovu tržního hospodářství. Nenabídl mi nic jiného než svou pomoc při změně systému a nic ode mne nechtěl, tím méně jakékoli protislužby. A pak jsme mluvili opravdu jen o technických detailech. Přišel s ideou pro mne v té době závratnou, že mám být zvolen prezidentem už 29. prosince...Nic jsem mu samozřejmě neslíbil...Zájem o tu schůzku, který po léta registruji, ovšem

²²⁷ Tamtéž

²²⁸ Tamtéž

²²⁹ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 37.

²³⁰ HANZEL, *Zrychlený tep dějin*, s. 38.

do značné míry chápu: představa dějin jako permanentního tajného spiknutí plného tajných dohovorů a obchodů je velmi sexy.“²³¹

Marián Čalfa se nechal slyšet, že musel na poslance činit značný nátlak, aby hlasovali pro zvolení Václava Havla prezidentem.²³² Bývalý poslanec Rudolf Kuljovský dokonce tvrdil, že „kdo by nebyl zvedl ruku pro Václava Havla, se zdravou kůží by nevyšel ven.“²³³ Poradce Ladislava Adamce Oskar Krejčí se naopak nechal slyšet, že Marián Čalfa dodatečně vytváří obraz své vlastní důležitosti v této věci. Oskar Krejčí tvrdil, že Marián Čalfa neměl nic, čím by mohl poslance zastrašit a o chování poslanců podle Oskara Krejčího rozhodla ulice a demonstrující lidé v ní. Tajnému jednání Václava Havla a Mariána Čalfy nepřisuzuje takovou důležitost.²³⁴

Důvod, proč se autoři seriálu Pavel Kosatík a Robert Sedláček zaměřili právě na tuto schůzku, o které, na rozdíl od mnoha jiných jednání, nikdo přesně nevíme, jak probíhala a která slova na ní přesně padla, můžeme jistě hledat v tom, že seriál *České století* není dokument, ale naopak se často snaží o zachycení momentů, které nejsou zdokumentovány a které si lze jen představovat a domýšlet. Autorům to zjevně připadá zajímavější, než natáčet například scénu z manifestace na Václavském náměstí 10. prosince 1989, která je všem pamětníkům notorická známá. Navíc je to také moment přitažlivější a jeho natočení jistě levnější.

Zajímavě o postavení, roli a osobnosti Václava Havla hovoří Petr Pithart ve svém článku *Disident a intelektuál v politice*: „Intelektuál a disident, to je dvojrole zcela přirozená. Disident a politik v jedné osobě znamená problém...Proti vši pravděpodobnosti dokázal zastávat všechny tyto tři nesourodé role...Nebylo to přitom tak, že by se o své role cílevědomě ucházel- jenom před nimi neustupoval, když mu je příběh jeho země a jeho příběh osobní predestíraly jako výzvu. Jeho vypjatý (možná by připustil adjektivum patologický) smysl pro odpovědnost mu nedovolil z napětí mezi těmito třemi rolemi utéci. Byly jistě chvíle, kdy si absurdní

²³¹ HAVEL, *Prosím stručně*, s. 56.

²³² Krystyna Wanatowiczová, *Musíte zvolit Havla, tlačil na komunisty Čalfa*, iDnes.cz [online], dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/musite-zvolit-havla-tlacil-na-komunisty-calfa-f4c-/domaci.aspx?c=A071115_103110_domaci_itu [cit. 2016-3-11].

²³³ Tamtéž

²³⁴ Tamtéž

střetnutí mezi nimi užíval, ale z osobní zkušenosti odhaduji, že více bylo těch, kdy jimi trpěl.“²³⁵

Díl seriálu *České století Poslední hurá* končí projevem Václava Havla v České televizi dne 16. prosince 1989, kde hovoří o politické situaci ještě před volbou prezidenta republiky. Přepis tohoto projevu je dostupný na internetových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR.²³⁶ V seriálu zazní mimo jiné tato skutečná slova Václava Havla: „Naše důvěra k panu Čalfovi, novému premiérovi, hodinu od hodiny roste. Budou-li si i jiní komunisté počínat jako on, bude to dobré pro oba naše národy a nemusíme se už nikoho bát.“²³⁷

Z didaktického hlediska je seriál *České století* a díl *Poslední hurá* plný podnětů a možností, jak ho využít ve výuce. Lze samozřejmě jednotlivé díly rozebírat podobným způsobem, jakým jsem to právě udělala, co se týká dílu *Poslední hurá*. Je tedy možné spolu s žáky hledat a učit se rozlišovat mezi historicky doložitelnými fakty a autorskou interpretací. Rozlišování mezi fakty a interpretací je cenná schopnost nejen při studiu historie, ale také v jakékoli další oblasti, a to zvláště v dnešní době, kdy je nabídka informací z různých mediálních zdrojů více než pestrá. Při této příležitosti se žáci mohou seznámit také s prací s historickými prameny, mohou se naučit dovednosti hledat v historických pramenech důležité momenty, čerpat z nich nedůležitější fakta a hledat vzájemné souvislosti. Rozebírání seriálových dílů *České století* je jistě dobré také z toho hlediska, že při takové činnosti žáci mohou pochopit, že na dějiny existuje vícero pohledů a některé z nich zůstávají skryty mezi řádky a posléze mohou ovlivňovat paměť národa. To dokáží i některé filmy, které jsou označovány za filmy paměti, které je možné s žáky ve výuce blíže specifikovat a ozřejmit jejich význam. Seriál *České století* může být pro výuku ve škole přínosem jak z hlediska zkoumání obecného vnímání historie a jejích zákonitostí i svízeli, tak z hlediska reflexe zobrazení konkrétních momentů z českých dějin. S těmi se žáci mohou díky seriálu *České století* seznamovat tak, aby pro ně tyto

²³⁵Petr PITHART, *Disident a intelektuál v politice*, Dějiny a současnost[online] Dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/9/disident-a-intelektual-v-politice/> [cit. 2016-3-11].

²³⁶Demokratická revoluce 1989. *Ústav pro soudobé dějiny AV ČR* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty.html> [cit. 2016-3-11].

²³⁷Tamtéž

momenty nepředstavovaly cosi abstraktního a neurčitého, ale aby naopak získaly jasnější kontury díky audiovizuální pomůcce, kterou seriál *České století* může ve výuce být. Návrh na konkrétní didaktické využití dílu *Poslední hurá* seriálu *České století* nabízím v poslední kapitole této práce.

Vybrané středoškolské učebnice dějepisu ve srovnání se seriálovým dílem *Poslední hurá*

V této kapitole se budu zabývat vybranými učebnicemi dějepisu pro střední školy a způsobem, jakým jsou v těchto učebnicích podávány listopadové a prosincové revoluční události roku 1989 v Československu, a to ve srovnání s vyobrazením těchto událostí tak jak je nabízí díl *Českého století* *Poslední hurá*. Pro rozbor jsem si vybrala tyto dvě učebnice: *Moderní dějiny pro střední školy (světové a české dějiny 20. století a prvního desetiletí 21. století)*²³⁸ a *Dějiny 20. století pro střední školy*.²³⁹

První z učebnic *Moderní dějiny pro střední školy* byla vydána nakladatelstvím *Didaktis* v roce 2014 a na jejím zpracování se podílela řada autorů. Na části učebnice, která nese název *Nejnovější dějiny*, a ve které nalezneme informace k revolučním událostem roku 1989 v Československu, pracovali Petr Dvořák a Petr Hušek. V předmluvě se uvádí, že učebnice je určena pro střední školy a zvláště pak pro gymnázia a věnuje se časovému období od začátku první světové války až po události prvního desetiletí 21. století. Učebnice je doporučena k užívání spolu s pracovním sešitem a průvodcem pro učitele. Také je zde uvedeno, že hlavním cílem učebnice je posílit výuku dějinného období po roce 1945 a věnovat se aktuálním otázkám, které ovlivňují dnešní společnost. Důraz je zde kladen na nutnost uvědomění si existence vícero pohledů na minulost, na potřebu zasadit domácí dějinný vývoj do zahraničních souvislostí a na mikrohistorický aspekt v podobě textů s konkrétními příklady.²⁴⁰ V učebnici jsou přítomny časové osy a mapy a nalezneme zde také *Historickou čítanku*, která obsahuje vybrané historické prameny. V úvodu

²³⁸ Jan ČURDA a kolektiv, *Moderní dějiny pro střední školy (Světové a české dějiny 20. století a první desetiletí 21. století)*, Brno 2014.

²³⁹ Jan a Jan KUKLÍKOVÍ, *Dějiny 20. století pro střední školy*, Praha, 1995.

²⁴⁰ ČURDA, *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 2.

učebnice je také uvedeno, že při jejím vytváření byl zohledněn *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia*, konkrétně vzdělávací oblast *Člověk a společnost* a *Rámcový vzdělávací program pro střední odborné vzdělání*, a to vzdělávací oblast *Společenskovědní vzdělávání*.²⁴¹

Část učebnice *Nejnovější dějiny*, která je částí poslední, se skládá z následujících kapitol: Rozpad Sovětského svazu a východního bloku, Obnovení demokracie v Československu, Transformace Československa a vznik České republiky, Transformace zemí střední a východní Evropy, Formování nové Evropy, Atlantické společenství v 90. letech, Na okraji zájmu?, Nové krize, Možný vývoj. Již z názvů těchto kapitol je patrné, že se autoři opravdu snažili splnit svůj cíl zasadit domácí dějiny do zahraničního kontextu.

Nejprve se tedy v učebnici můžeme dočíst o reformních snahách Michaila S. Gorbačova, o krizi Sovětského svazu a o tom, jak se postupně rozpadal východní blok včetně poznámky o pádu režimu v Československu v listopadu 1989. Teprve následně jsou rozebírány konkrétní momenty těchto událostí v Československu v kapitole *Obnovení demokracie v Československu*. Tato kapitola začíná poukázáním na souvislost domácích událostí s událostmi v Sovětském svazu a východním bloku: „I v Československu byli vrcholní komunističtí představitelé nuceni reagovat na změnu politiky Moskvy...Gorbačovova reformní politika proměnila vnitřní situaci v KSČ...Došlo k utvoření dvou názorových proudů, ty lze zjednodušeně popsat jako zastánce přestavby podle Gorbačovova vzoru (Gustav Husák, Lubomír Štrougal, Antonín Kapek) a konzervativce odmítající změny (Vasil Biľak, Alois Indra, Miloš Jakeš). Spor vyústil v porážku reformistů v listopadu 1987, kdy Jakeš vystřídal Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ (Husák byl nadále prezidentem).“²⁴²

Tyto momenty, které se týkají Československé přestavby, navazují na dění v Sovětském svazu a jsou důležité i pro revoluční události v Československu o dva roky později, v seriálu *České století* divákům představeny nejsou. Návaznost československých událostí na dění v Sovětském svazu je naznačena pouze několika

²⁴¹ Tamtéž

²⁴² ČURDA, *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 157.

poznámkami na okraj scénáře. Jde například o větu, která padne během jedné debaty členů Občanského fóra: „Adamec chce být československým Gorbačovem.“²⁴³

V seriálu *České století* v díle *Poslední hurá* jsou přeskočeny události 17. listopadu 1989 na Národní třídě a začíná se rovnou od jednání, která po nich následovala. Je to zjevně jeden z příkladů, kdy autoři seriálu Pavel Kosatík a Robert Sedláček nechtěli filmovat událost, která je všem notoricky známá, tedy přinejmenším pamětníkům, ale jejich cílem bylo naopak zaměřit se na jednání a rozmluvy, které se děly, jsou k nim prameny, ale mnozí o nich informace pouze tuší. Naopak učebnice dějepisu mají jiný úkol. Mají se zaměřovat právě na skutečnosti, které by měly notoricky známými zůstat, respektive se jimi stát i pro ty, kteří je nezažili. Už jen proto, že právě tyto historické události ovlivnily životy mladších generací obvykle víc, než jsou si žáci schopní uvědomit. O průběhu 17. listopadu 1989 se tedy samozřejmě v učebnici *Moderní dějiny pro střední školy* píše.

Stejně tak zde v hlavním výukovém textu nalezneme zmínku o založení Občanského fóra 19. listopadu 1989 v Činoherním klubu a Veřejnosti proti násilí na Slovensku. Dočteme se zde i o stávkách, do kterých od 20. do 23. listopadu postupně vstoupily všechny vysoké školy, o demonstracích na Václavském náměstí a na Letenské pláni. Dokonce je zde i zmínka o tom, že vedení KSČ uvažovalo o nasazení armády proti demonstrujícím. Důraz je v této učebnici kladen na vystoupení Miroslava Štěpána 23. listopadu v pražské továrně ČKD, které vzbudilo nevoli dělníků, kteří se přidali k demonstrantům. Píše se zde také, že po této události si vedení KSČ uvědomilo, že ztratilo podporu pracujícího lidu a generální tajemník KSČ Miloš Jakeš i s celým vedením strany 24. listopadu odstoupil. Následně je ve výkladu učebnice zmíněna celorepubliková stávka 27. listopadu. Poté už se žáci dozvídají rovnou o jmenování vlády 10. prosince 1989 a o zvolení Václava Havla do funkce prezidenta 29. prosince 1989.²⁴⁴ Čtenář

²⁴³ Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-11].

²⁴⁴ ČURDA, *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 158.

učebnice se dozví spíše o událostech, které předcházely začátku jednání premiéra Ladislava Adamce a delegace Občanského fóra. Celkově je kladen důraz spíše na to, co se dělo v ulicích, na demonstrace, vystoupení a proslovy a nikoli na politická jednání a dohody. Proto by mohl seriál *České století* konkrétně díl *Poslední hurá* fungovat jako užitečný doplněk k této učebnici, aby žáci získali kompletnější představu o průběhu pádu komunistického režimu v Československu.

Zajímavé jsou doprovodné texty k hlavnímu výkladu, které jsou v učebnici *Moderní dějiny pro střední školy* obsaženy. Slouží zejména k prohloubení znalostí ve vybraných oblastech tématu a také jako podnět k zamyšlení. Najdeme zde medailonek o Václavu Havlovi, jeho životě a působení nebo doporučení na filmy a knížky o daném tématu. Za povšimnutí stojí též zde uvedené výsledky výzkumu, které říkají, že v prvních měsících po revoluci jen tři procenta dotazovaných odpověděla, že v Československu bude kapitalismus. Současně výzkum přináší informaci o tom, že více než 70 procent společnosti chtělo koncem roku 1989 změnu režimu a souhlasilo s novou politikou.²⁴⁵ V návaznosti na tyto informace by bylo jistě možné s žáky rozvinout zamyšlení a debatu na téma, co vlastně lidé očekávali od změny poměrů, jaký byl jejich hlavní cíl, za co stávkovali a demonstrovali, co si představovali a chtěli například zástupci Občanského fóra a co například dělníci apod. K této debatě by pak jako ideální doplněk posloužily části z dílu *Poslední hurá*, kde například Oskar Krejčí hovoří o tom, proč chtějí lidé změnu režimu. Tvrdí, že těch, kterým jde o skutečnou svobodu je jen hrstka, a ostatní se chtějí mít dobře. Použít by se v tomto kontextu mohly také pasáže, kde Václav Havel rozmlouvá o nástupu kapitalismu a blíže seznamuje diváky se svou představou.²⁴⁶ Také by bylo možné v této souvislosti žáky vyzvat a motivovat k tomu, aby se zeptali svých rodičů a prarodičů, co si o událostech roku 1989 myslí, co od změny režimu očekávali, jaké události si pamatují, případně kterých z nich se sami nějakým způsobem účastnili.

Za povšimnutí stojí také doprovodný text, který se zabývá různými způsoby interpretace probíraných událostí. Nabízí například zamyšlení nad tím, zda šlo

²⁴⁵ ČURDA, *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 158.

²⁴⁶ Česká televize. *Poslední hurá. České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-11].

o revoluci či „pouhé“ předání moci, nabízí otázky týkající se vyrovnání se s komunistickou minulostí obecně, nastiňuje existující úvahy o tom, kdo byl původcem listopadových událostí apod.²⁴⁷ Je to text, který není v učebnicích dějepisu příliš obvyklý a je to konkrétní příklad snahy autorů učebnice *Moderní dějiny pro střední školy* ukázat, že historie je věda rozdílných interpretací. Díky těmto podnětům, které se snaží autoři učebnice žákům nabídnout, by bylo možné skloubit práci s touto učebnicí se sledováním vybraných scén ze seriálu *České století* z dílu *Poslední hurá*.

Učebnice *Moderní dějiny pro střední školy* bohužel ve své *Historické čítance* nenabízí žádný dobový text, týkající se bezprostředně revoluce roku 1989. Je to nedostatek, ke kterému zřejmě došlo s ohledem na nutnost omezit rozsah učebnice na rozumnou míru. Nicméně úkolem učitele jistě je, aby se s touto skutečností nesmířil a nabídl žákům vybrané prameny k této významné události československých dějin z jiných zdrojů.

Přístup autorů učebnice *Moderní dějiny pro střední školy* je kompatibilní s moderními přístupy k výuce, které se snaží podávat žákům fakta nikoli samostatně a bez vnitřních souvislostí, ale naopak v kontextu širšího horizontů zamyšlení o rozdílných historických interpretacích a vlivu událostí minulých na aktuální dění. Způsob, jakým jsou v této učebnici podávány informace, dává učiteli prostor pro uskutečňování problémové výuky s důrazem na rozvoj kritického myšlení žáků.

Učebnice *Dějiny 20. století pro střední školy* je dílem autorů Jana a Jana Kuklíka. Byla vydána SPL-PRÁCE ve spolupráci s nakladatelstvím ALBRA v roce 1995. Vybrala jsem si ji proto, abych se pokusila zachytit rozdíl mezi tím, jak se o událostech psalo v 90. letech a jak dnes. Rozdíly tu skutečně jsou. Tato učebnice se ještě výrazněji zaměřuje na světové dění. Nedá se ani říci, že by seznámení s evropskými a americkými událostmi mělo sloužit k lepšímu zasazení československých dějin, které by byly následně detailněji rozebírány, do širšího kontextu. Událostem v Československu v roce 1989 je vymezen stejný prostor jako například událostem téhož roku v Rumunsku, NDR či Maďarsku. Československé

²⁴⁷ ČURDA, *Moderní dějiny pro střední školy*, s. 158.

dějiny tohoto období nejsou v této učebnici nijak prioritními. Autorům učebnice šlo zjevně o to, aby žáci vnímali dění minulosti jako kompletní celosvětově související organismus, kdy československé dějiny nebyly ničím vyčnávajícím či separovaným. Což vyplývá také z předmluvy učebnice, kde je uvedeno: „Zvláštní pozornost výkladu soustředujeme k evropskému kontinentu, i když po první a zejména druhé světové válce Evropa o svoje dominantní postavení ve světě přišla, světu přestala vládnout, sama se rozdělila v závislosti na bipolárním uspořádání. Zároveň moderní informační a dopravní možnosti způsobily, že svět se zmenšil a zglobalizoval a vyžaduje, aby byl vnímán jako nedělitelný celek.“²⁴⁸

V kapitole, která nese název *Rozpad sovětského bloku*, se můžeme dočíst o obecných příčinách rozpadu sovětského bloku, kterému „předcházela celá řada jednotlivých krizí, které ho v průběhu jeho existence postupně rozkládaly.“²⁴⁹ Poté se dovídáme o měnové krizi v Československu v roce 1953, o stávce berlínských dělníků v témže roce, o krizi po XX. sjezdu KSSS v roce 1956, o dělnickém povstání v Poznani v tomto roce, o lidovém povstání v Maďarsku a také o pokusu o socialismus s lidskou tváří v Československu v roce 1968, o okupaci Československa 21. srpna 1968, o nástupu neostalinismu-brežněvismu, o zformování polské Solidarity v 60. letech, o reformách M. S. Gorbačova v 80. letech, o rozpadu Sovětského svazu, a o kritickém roce 1989, kdy komunistický režim postupně padl ve všech zemích východního bloku.²⁵⁰

Zde jsou informace o roce 1989 v Československu. Je zde zmíněn 17. listopad 1989, sestavení federální vlády s nekomunistickou většinou, zvolení Václava Havla prezidentem, zvolení Alexandra Dubčeka předsedou Federálního shromáždění. Jsou zde také uvedené cíle revoluce: vypsání svobodných voleb, uskutečnění ekonomických a politických reforem, které povedou k tržnímu hospodářství a vytvoření parlamentní pluralitní demokracie. Tyto informace zabírají pouhý jeden odstavec. Najdeme v něm například tvrzení: „...a po následných demonstracích nezbylo totalitní moci a KSČ nic jiného než předat postupně moc do rukou

²⁴⁸ Jan a Jan KUKLÍKOVI, *Dějiny 20. století*, s. 6.

²⁴⁹ Jan a Jan KUKLÍKOVI, *Dějiny 20. století*, s. 156.

²⁵⁰ Jan a Jan KUKLÍKOVI, *Dějiny 20. století*, s. 156- 164.

disidentské opozice.“²⁵¹ Tvzení jsou jasná, nepřipouštějí příliš mnoho zpochybnění, respektive nenabádají k němu, chybí zde aspekt úvahy, dějiny zde působí jako kdesi uložená definitivní skutečnost, která je historiky postupně odkrývána a servírována studentům, aby se ji naučili.

V tomto ohledu vidím v učebnici *Dějiny 20. století pro střední školy* v porovnání s učebnicí *Moderní dějiny pro střední školy* jistou nedostatečnost. Také by bylo potřeba ve vyučovací hodině doplnit informace o situaci v roce 1989 v Československu z jiných zdrojů. Kompatibilitnost této učebnice se seriálem *České století* a dílem *Poslední hurá* je samozřejmě možná, ale oproti učebnici *Moderní dějiny pro střední školy* složitější, protože učebnice *Dějiny 20. století pro střední školy* přímo nenavozuje atmosféru problémové výuky a kritického myšlení. Na druhou stranu by mohla tato učebnice velice úspěšně doplnit mezinárodní kontext, na který se seriálový díl *Poslední hurá* téměř nezaměřuje. Výhodu práce s touto učebnicí spatřuji také v informování o českých dějinách v rovnocenném kontextu historie ostatních evropských zemí. Prostor, který je jednotlivým zemím v učebnici věnován a význam, který je těmto událostem přičítán, je vyvážený. Není tedy možné si české či československé dějiny vyložit jakožto dějiny ojedinělé, které byly poznamenány komunistickým útlakem. Zabraňuje to ublíženeckým myšlenkám a postojům, jejichž prostřednictvím jsou někdy obhajovány a omlouvány národní komplexy a současný politický a mravní stav našeho národa.

Způsobů, jak uchopit výklad dějin je vícero, jak ukazují na příkladu dvou vybraných učebnic. Tyto způsoby také ovlivňuje doba, ve které učebnice vznikla. Vždy jde ovšem o určitý výběr faktů, zamyšlení, ukázek textů, protože není možné zařadit do učebního textu vše. Výklad učitele je pak dalším výběrem, který si učitel vytváří na základě různých zdrojů odborných a různých učebnic.

Další částí práce je tematický celek pro výuku na gymnáziu, který je zaměřen na sametovou revoluci a televizní seriál *České století*. V historické analýze uvádím materiály, ze kterých je možné při přípravě výuky čerpat. Didaktická analýza se

²⁵¹ Jan a Jan KUKLÍKOVI, *Dějiny 20. století*, s. 164.

zaměřuje zejména na cíle, kterých bych ráda výukou dosáhla. Metodická analýza pak obsahuje konkrétní návrhy vyučovacích hodin, které by měly k naplnění těchto cílů vést.

Sametová revoluce a televizní seriál *České století*: Příprava tematického celku pro výuku dějepisu na gymnáziu

V této kapitole se pokouším vypracovat konkrétní návrh na průběh několika vyučovacích hodin dějepisu zabývajících se závěrečnými a klíčovými událostmi revolučního roku 1989 v Československu s použitím dílu *Poslední hurá* ze seriálu *České století*.

V mnou navrženém tematickém celku, který je určen pro gymnázia, se zabývám sametovou revolucí v roce 1989 v Československu, přičemž do tohoto výukového celku začleňuji návrhy na možnosti použití seriálu *České století* ve vyučovacích hodinách, konkrétně pak dílu *Poslední hurá*, který se k probíranému učivu přímo vztahuje. Tematický celek obsahuje historickou analýzu, v rámci níž nabízím čtenáři zdroje, ze kterých je možné během přípravy na výuku čerpat. Příprava tohoto tematického celku zahrnuje též didaktickou analýzu, ve které zpracovávám generalizace, pojmy, fakta, kompetence, které by si měli žáci při výuce osvojit, a cíle, kterých by mělo být výukou dosaženo v souladu s Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnázia. Poslední částí je metodická analýza zaměřená na konkrétní průběh a časový scénář vyučovacích hodin, jejichž přípravu jsem pro tento účel vytvořila.

Historická analýza

Poučení k danému tématu je potřeba hledat jak v odborné historické literatuře a příslušných pramenech, tak v učebnicích určených pro žáky dané věkové kategorie. Odborná literatura poskytuje vyučujícímu oporu z hlediska faktografie a uceleného historického vhledu, kterého by se měl dobrý učitel snažit neustále dosahovat, avšak vždy s vědomím toho, že při pohledu na dané historické celky existuje vícero možných interpretací. Vysoká úroveň znalostí sama o sobě nezaručuje kvalitní výuku, a proto je užitečné obracet se s žádostí o spolupráci

na iniciativy, které se zabývají výukou dějepisu či výukou obecně. Inspiraci, co se týká výběru faktů a způsobu výkladu, je dobré hledat, mimo jiné, ve školních učebnicích. Učebnice mohou učitelé poskytnout cennou oporu z hlediska struktury výuky s přihlédnutím k věku a znalostem žáků. Na druhou stranu je nutné vyhnout se prostému kopírování učebnice a informace v ní obsažené samostatně a kriticky zvažovat a srovnávat s jinými zdroji. Je také nutné přemýšlet nejen o informacích a zamýšleních, které v učebnicích jsou obsaženy, ale i o těch, které v nich chybí. Velice užitečná je ve výuce práce s prameny, které v sobě nesou příležitost, jak žákům probírané události přiblížit a oživit. Podobnou možnost nabízí také orální historie a videa, na kterých hovoří pamětníci a přímí účastníci událostí. V následujícím textu uvádím konkrétní příklady odborné literatury, pramenů a učebnic, které je k danému tématu možné ve výuce použít nebo z nich načerpat znalosti a inspiraci.

V rámci odborné literatury je možné načerpat informace o „sametovou revoluci“ v roce 1989 v Československu například z knihy Josefa Tomeše *Slovník k politickým dějinám Československa 1918-1992* vydané v roce 1994 v Praze nebo z publikace *Kdo byl kdo v našich dějinách ve 20. století*, jejímž autorem je Milan Churaň a byla vydána v roce 1994 v Praze. Jde o knihy slovníkového a příručkového typu.

Souhrnným zpracováním evropských a amerických dějin dané doby je například kniha od Paula Johnsona *Dějiny 20. století* vydaná v roce 2008 v Praze. Srovnání 20. století se stoletím předcházejícím najdeme v knize Erica Hobsbawna *Věk extrémů. Krátké 20. století 1914-1991* vydané v Praze v roce 1998, ve které autor nabízí charakteristiku 20. století jakožto uzavřeného celku s příslušnými znaky a projevy. Celkový vhled do poválečných událostí 20. století lze načerpat také z knihy *Evropa po roce 1945*, kterou napsali Robert Wegs a Robert Ladrech a byla v roce 2002 vydána v Praze. V knize *Karneval revoluce. Střední Evropa 1989*, Praha 2005, se Padraic Kenney věnoval antitotalitním hnutím v zemích sovětského bloku v 80. letech.

O československých dějinách 80. let se pak můžeme dočíst například v knize Milana Otáhalo *Studenti a komunistická moc v českých zemích 1968-1989* vydané

v Praze v roce 2003 nebo v odborné publikaci Michala Pullmanna *Konec experimentu*. Milan Otáhal je též autorem syntetického pojetí normalizačního období včetně pádu komunismu *Opozice, moc, společnost 1969/1989. Příspěvek k dějinám normalizace*, Praha 1994. *Přestavba a pád komunismu v Československu* v Praze vydané v roce 2011. Za pozornost stojí také kolektivní práce vzniklá v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR s názvem *Chronologie zániku komunistického režimu v Československu 1985-1990*, Praha 1999. Jan Měchýř vydal k desátému výročí listopadu 1989 historický pohled na první polistopadové roky v knize *Velký převrat či snad revoluce sametová? Několik informací, poznámek a komentářů o naší takřečené něžné revoluci a jejích osudech 1989-1992*, Praha 1999. Přínosná je také kniha Jiřího Suka *Labyrintem revoluce* vydaná v Praze v roce 2003. Jiří Suk je také autorem dvoudílné publikace *Občanské fórum. Listopad-prosinec 1989*, Praha-Brno 1997 a 1998, přičemž první díl rekapituluje události těchto dní a druhý díl je sborník dokumentů Občanského fóra z tohoto období.

Dobové prameny je možné nalézt také v knize Vladimíra Hanzela *Zrychlený tep dějin* vydané v Praze v roce 2006, kde je řada přepisů z jednání vedených mezi zástupci veřejnosti a vládoucí garniturou. Cenná je též tzv. Bílá kniha: *Deset pražských dnů. 17-27. listopad 1989. Dokumentace*, Praha 1990, kde je k nalezení bohatá dokumentace k revolučnímu období. Dobové dokumenty lze nalézt též na internetových stránkách Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v rámci projektu *Demokratická revoluce 1989 „tady a teď“*²⁵², kde jsou k nalezení dobové fotografie, videa a dokumenty. Též je zde chronologický popis tehdejších událostí psaný den po dni. Webový projekt *Cesta k listopadu 1989* nabízí Ústav pro studium totalitních režimů.²⁵³

Zajímavý jsou také knihy, ve kterých představitelé Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí kolektivně za účasti historiků vzpomínají na revoluční události a popisují svoje místo v nich. Jedná se o knihy: *Veřejnost proti násilí 1989-1991. Svedectvá a dokumenty*, Bratislava 1998, *Veřejnost proti násilí-Občianske*

²⁵² Demokratická revoluce 1989. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [online] Dostupné z: www.usd.cas.cz [cit. 2016-3-15]

²⁵³ Ústav pro studium totalitních režimů. Cesta k listopadu 1989. [online]. Dostupné z: www.ustrcr.cz. [cit. 2016-3-15]

fórum. Svedectvá, Bratislava 1999 a *Poměry politického systému v Československu na přelomu let 1989/1990. Referáty a diskuzní příspěvky ze semináře uspořádaného Nadací Heinricha Bölla*, Praha 1994.

Dále například Ústav pro studium totalitních režimů nabízí v rámci svých vzdělávacích projektů v sekci *Paměť a dějiny totalitních režimů* řadu videí se vzpomínkami účastníků revoluce. Například v části *Československý disent 1977-1989* nalezneme informace o mnohých významných osobnostech této doby a jejich vzpomínky.²⁵⁴ InSTITUTE *Post Bellum* zase nabízí řadu projektů zaměřených na vzpomínky pamětníků, přičemž pro naše téma je nejzajímavější projekt *Příběhy 20. století*.²⁵⁵ Dalším příkladem historického poučení, které v rámci své činnosti nabízí Ústav pro studium totalitních režimů je projekt, ve kterém jsou představeni vedoucí funkcionáři KSČ v letech 1921-1989.²⁵⁶

Přínosná je například také iniciativa *Moderní dějiny*. Jde o internetový vzdělávací portál pro učitele, studenty a žáky, poskytuje cenné výukové materiály a metodické rady. Je možné zde najít výukové prezentace, prameny, ale i informace o nejrůznějších projektech, aktuálním dění, knižních novinkách apod. Výukové prezentace však nejsou vždy dobře udělané a je třeba z nich pečlivě vybírat a zaměřit se na autora daného materiálu. V oddělení *Výuka* jsou k dispozici zmíněné prezentace a k období roku 1989 je zde poměrně povedená a dobře použitelná prezentace, jak z hlediska obsahového, tak formálního, která nese název *Československo od revoluce k rozdělení státu*. Inspirací pro tuto prezentaci byla studie Jana Urbana *Ztracená šance-Československo 1990-1992*. Nejde o klasickou výukovou prezentaci, spíše o shrnutí zmíněné studie a materiál lze použít spíše jako podnět k zamyšlení či diskuzi.²⁵⁷ Co se týká pramenů, je možné z tohoto portálu čerpat například tyto textové dokumenty: *Co psalo Rudé právo a Zemědělské noviny během Palachova týdne v lednu 1989*, *Letáky zvoucí k účasti na manifestaci k uctění*

²⁵⁴Ústav pro studium totalitních režimů. *Československý disent 1977-1989*. [online] Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/ceskoslovensky-disent> [cit. 2016-3-15]

²⁵⁵Paměť národa. *Příběhy 20. století*. [online] Dostupné z: <http://www.pametnaroda.cz/project/detail/id/1> [cit. 2016-3-15]

²⁵⁶Ústav pro studium totalitních režimů. *Funkcionáři 1921-1989* [online] Dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/vyvoj-a-organizacni-struktura-ksc> [cit. 2016-3-15]

²⁵⁷Moderní dějiny. *Československo od revoluce k rozdělení státu* [online] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovensko-od-revoluce-k-rozdeleni-statu/> [cit. 2016-3-15]

památky Jana Opletala 17. listopadu 1989 nebo *Několik vět (19. 6. 1989)*.²⁵⁸ V sekci *Prameny: audio/video* lze dohledat projev Milouše Jakeše, který byl pronesen v červenci 1989 v Červeném hrádku u Plzně.²⁵⁹ V sekci *Oral history* je vloženo zajímavé video *Listopad 89 očima Jana Urbana*.²⁶⁰ Osobně bych prezentace z tohoto portálu, až na některé výjimky, k výuce příliš nepoužívala, jelikož jejich úprava by mi nejspíš zabrala skoro víc času, než příprava vlastních materiálů. Cenný a užitečný mi portál připadá ani ne tak kvůli připraveným prezentacím, ale spíše kvůli zajímavostem a pramenům, které obsahuje. Jak jsem již zmiňovala, jsou zde textové, obrazové dokumenty, ale také videa. Z tohoto hlediska je podle mého názoru web přínosný a použitelný.

Stejně tak lze čerpat informace také z webu *Dějepis.com*, kde je online učebnice, některé dokumenty, časové přímky a testy, ale je potřeba k těmto materiálům přistupovat rovněž kriticky. Převážnou část tohoto portálu tvoří elektronická učebnice dějepisu, ve které je obsažená také „sametová revoluce“ a 80. léta v Československu v kapitole *Československo a Česká republika po roce 1946*.²⁶¹ Hovoří se zde o československé přestavbě, je zde také část textu z dokumentu *Několik vět*, projevuje se zde také snaha, i když jen symbolická, zařadit československé události do celoevropského kontextu, a to odstavcem o vývoji v Polsku, Maďarsku a o rozkladu sovětského východního bloku. V rámci části o samotné revoluci zde najdeme informace podobného rozsahu jako v učebnicích rozebíraných výše, tedy zmínku o 17. listopadu 1989, o založení Občanského fóra 19. listopadu 1989, o zvolení Václava Havla prezidentem 29. prosince 1989. Dobrým nápadem sloužícím k oživení výkladu je přiložený text s novoročním projevem Václava Havla pronesený 1. ledna 1990.²⁶² Četba internetové učebnice tohoto portálu vyžaduje určitou předchozí orientaci v tématu. Autoři se nezdržují dlouhými úvody, kterými by danou problematiku ozřejmili všem bez výjimky, bez ohledu

²⁵⁸ Moderní dějiny, *Textové dokumenty* [online] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/rubrika/21-textove-dokumenty/> [cit. 2016-3-15]

²⁵⁹ Moderní dějiny, *Miloš Jakeš, Projev o kůlu v plotě* [online] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/milous-jakes-projev-o-kulu-v-plote/> [cit. 2016-3-15]

²⁶⁰ Moderní dějiny, *Od pádu komunismu k jednotné Evropě* [online] Dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/rubrika/221-od-padu-komunismu-k-jednotne-evrope/> [cit. 2016-3-15]

²⁶¹ Dějepis.com, *Učebnice. 80. léta, Sametová revoluce* [online] Dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/80-leta-sametova-revoluce/> [cit. 2016-3-15]

²⁶² Tamtéž

na předešlé znalosti čtenáře, ale okamžitě vplouvají do tématu. Web zkrátka předpokládá, že si byli čtenář a dějepis již vzájemně představeni a není potřeba začínat s výkladem úplně od nuly. Je tedy ideální pro středoškolského žáka dějepisu jako doplňkový zdroj informací ke školní učebnici a výkladu při hodině dějepisu. Žákům bych tento portál doporučila, protože je jedním z mála, který poskytuje učebnici s historicky správnými informacemi, a to poměrně ucelenou a čtivou formou. Doufám, že se bude web v budoucnu rozvíjet a bude zde například více dokumentů a učebnice je ještě trochu rozšíří a prohloubí, a to také proto, že si žáci zvykli tento web poměrně často používat, jak jsem pochopila během svých pedagogických praxí.

K tištěným učebnicím, které obsahují dané téma a období, patří *Moderní dějiny pro střední školy*, o které jsem psala výše. O této učebnici se na internetových stránkách vydavatelství Didaktis píše: „Vydáním této učebnicové sady reagujeme na dlouhodobou poptávku středoškolských učitelů dějepisu, ale i odborné veřejnosti. Na českém trhu totiž doposud chybí učebnice moderních dějin, která by systematicky pojednala skutečně celé minulé století a byla dovedena prakticky až do naší současnosti.“²⁶³ Je pravdou, že v porovnání například s učebnicí *Dějepis 4 pro gymnázia střední školy*, jejímž autoři jsou Jan a Jan Kuklíkovi, Praha 2005 nakladatelství SPN-pedagogické nakladatelství, je učebnice *Moderní dějiny pro střední školy* rozsáhlejší. Končí kapitolou *Nové krize*, kde se píše například o tzv. arabském jaru, což je skutečně velice živá a aktuální věc. Oproti tomu učebnice *Dějepis 4 pro gymnázia a střední školy* je zakončena kapitolou o rozpadu Československa. V obou uvedených učebnicích je popsána „sametová revoluce“ 1989, ale v učebnici *Moderní dějiny pro střední školy* převládá moderní přístup výkladu směřující k diskuzi a zamyšlení. O roku 1989 v Československu se můžeme dále dočíst například v učebnici *Dějiny 20. století pro střední školy* autorů Jana a Jana Kuklíkových, Praha, 1995, nakladatelství Albra, a to v americko-evropském kontextu, na který je zde kladen značný důraz.

²⁶³ Didaktis [online] Dostupné z: http://www.didaktis.cz/GoodsDetail_LS.asp?nDepartmentID=205&nGoodsID=1800&nLanguageID=1 [cit. 2016-3-15]

Žáci střední školy se budou učit převážně z učebnic a internetových zdrojů, ale na rozdíl od žáků základní školy jsou, myslím, připraveni vstřebávat informace také z odborné literatury. Zejména na gymnáziu je dobré žáky k četbě této literatury vést a motivovat, naučit je pracovat s odborným textem, což pro ně bude cenná zkušenost během vysokoškolského studia. Zaujmout žáky pro čtení odborných textů není snadné a právě z toho důvodu je, myslím, vhodné během vyučovací hodiny používat prameny, které mají ve své autentičnosti schopnost žáky zaujmout pro dané téma, pokud jsou jim předloženy v nějakém zajímavém kontextu. Historie v myslích žáků ožívá tehdy, pokud jsou schopni si pod jednotlivými jmény lidí představit tváře a pokud mají nějakou historickou událost spojenou s určitým emocionálním prožitkem. Z toho důvodu je dobré v učitelské praxi čerpat z internetu, který nabízí řadu zajímavých videí, vzpomínek pamětníků a obrazových dokumentací.

Didaktická analýza

Generalizace:

U žáků gymnázií již existuje oprávněný předpoklad, že jsou s daným tématem alespoň v základních rysech seznámeni, přinejmenším ze základní školní docházky. Výuka na gymnáziích by měla směřovat k tomu, aby žáci dokázali bez problémů samostatně hovořit o událostech „sametové revoluce“ 1989. Žák gymnázia by si však měl navíc uvědomovat vícero možných náhledů a interpretací těchto událostí, měl by být také schopen vnímat celosvětový kontext daných československých událostí a zásadní roli Sovětského svazu a rozpadu celého sovětského východní bloku. Měl by porozumět jak významu mohutných demonstrací a stávek tohoto období, tak roli občanských iniciativ, které zastupovali veřejnost v jednáních s vládou garniturou. Měl by být seznámen s postavami Václava Havla, Gustava Husáka, Michaila S. Gorbačova, Miloše Jakeše, Miroslava Štěpána, Ladislava Adamce, Václava Klause, Petra Pitharta, Václava Malého, Alexandra Dubčeka, Mariána Čalfy atd. Měl by být schopen na základě získaných informací pochopit základní myšlenky a smysl odborných textů, dokumentů a audiovizuálních nahrávek.

Pojmy:

Přestavba, občanská společnost, občanská iniciativa, Státní bezpečnost (StB), Palachův týden, Občanské fórum, Veřejnost proti násilí, Most, generální stávka, perzekuce, centrální plánování, tržní hospodářství, demise, abdikace, demokracie, totalita, Federální shromáždění, parlamentní a pluralitní demokracie, demokratické volby, generální tajemník ÚV KSČ, Několik vět,

Fakta:

Porážka reformistů uvnitř KSČ v listopadu 1987 (Miloš Jakeš vystřídal Gustava Husáka ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ), události tzv. Palachova týdne v lednu 1989, události 17. listopadu 1989, ustavení Občanského fóra a Veřejnosti proti násilí 19. listopadu 1989, vytvoření iniciativy Most a touto iniciativou zprostředkované první jednání zástupců Občanského fóra a zástupců federální vlády v čele s Ladislavem Adamcem 21. listopadu 1989, vystoupení Miroslava Štěpána 23. listopadu 1989 v pražské továrně ČKD, odstoupení generálního tajemníka ÚV KSČ spolu s celým vedením strany 24. listopadu 1989, demonstrace 25. listopadu 1989 na Letenské pláni, první jednání Občanského fóra v čele s Václavem Havlem s Ladislavem Adamcem 26. listopadu 1989, vystoupení Ladislava Adamce 26. listopadu 1989 na Letenské pláni, generální stávka 27. listopadu 1989, návrh zrekonstruované vlády 3. prosince 1989, demise Ladislava Adamce 5. prosince 1989, jmenování nové vlády v čele s Mariánem Čalfou 10. prosince 1989, abdikace prezidenta Gustava Husáka 10. prosince 1989, Alexandr Dubček předsedou Federálního shromáždění, Václava Havel zvolen prezidentem 29. prosince 1989.

Věková skupina:

Výuka je zacílena na žáky ve věku 17-18 let, žáky 4. (8.) ročníku gymnázia.

Kompetence:

Kompetence k učení: Žák je schopen získané informace uvádět do souvislosti s dříve získanými poznatky v rámci dějepisu a dalších vzdělávacích oblastí. Získané informace dokáže použít v praxi a zhodnotit. Propojuje získané historické poznatky s aktuálními problémy a otázkami.

Kompetence k řešení problémů: Žák dokáže při řešení problémů užívat logické a empirické postupy. Dokáže rozpoznávat nejdůležitější problémy a momenty dané problematiky a oddělovat je od těch okrajových. Učivo dokáže efektivně a systematicky uchopit a rozčlenit, porozumět jeho podstatě.

Kompetence komunikativní: Žák dovede porozumět různým textům a obrazovým materiálům. Žák rozumí odborným textům a jeho projev je kultivovaný a odpovídající značné míře jeho znalostí porozumění problematice.

Cíl:

Žáci jsou schopni samostatně hovořit o událostech „sametové revoluce“ 1989 v širších celoevropských a celosvětových souvislostech a o politické, hospodářské a kulturní situaci v 80. letech 20. století v Československu. Jsou schopni na základě získaných informací a vlastních myšlenkových operací hodnotit a posuzovat interpretaci dané doby v různých uměleckých a historických zpracováních. Jsou schopní vnímat a chápat historický pramen dané doby.

Dílčí cíle:

- Žák dokáže chronologicky vyprávět o základních událostech vedoucích ke vzniku demokratického Československa.
- Žák dovede ozřejmit souvislost politického dění v Československu v 80. letech 20. století s politickou situací v sovětském východním bloku.
- Žák je v základních rysech schopen charakterizovat toto období československých dějin z hlediska hospodářského, politického a občanského tj. z hlediska postavení občana ve státě.
- Žák ví, kdo je Václav Havel, Gustav Husák, Ladislav Adamec, Marián Čalfa, Alexandr Dubček, Michail S. Gorbačov, Miloš Jakeš, Miroslav Štěpán, Petr Pithart, Ludvík Vaculík atd. a jakou roli hráli v československých dějinách.
- Žák je schopen pracovat s odborným historickým textem a s prameny. (Vnímá také samozřejmě rozdíl mezi odbornou literaturou a dobovými prameny.)

- Dokáže vlastními slovy zhodnotit interpretaci doby v různých uměleckých dílech. Vyjadřuje svůj názor na daný způsob pojetí a interpretace a při vytváření tohoto názoru pracuje také s fakty, se kterými byl seznámen.
- Žák je motivován k dalšímu vzdělávání a historickému poznání. Událostí naší minulosti mu nejsou lhostejné.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia:

Vzdělávací oblast: *Člověk a společnost*

Vzdělávací obor: *Dějepis*

Vzdělávací obsah: *Moderní dějiny II., Soudobé dějiny*

Učivo: *pád komunistických režimů a jeho důsledky*

Průřezové téma: Výchova k myšlení v evropských a globálních souvislostech

Mé představy o organizaci a obsahu výuky jsou v souladu s RVP jen zčásti. Na vzdělávacím obsahu *Moderní dějiny II., Soudobé dějiny* oceňuji zjevnou snahu vyučovat moderní dějiny v celosvětovém a celoevropském kontextu. Pokud bych učila o sametové revoluci 1989, také bych se snažila, aby žáci toto téma vnímali v návaznosti na situaci v Sovětském svazu a celém východním bloku. Na druhou stranu mi připadá, že je toto téma v rámci zmíněného vzdělávacího obsahu až příliš zatlačeno a schováno a není mu dán dostatečný prostor. Myslím si, že na tak zásadní událost, jakou revoluce vedoucí k demokracii v Československu určitě je, je potřeba se v rámci výuky podrobně zaměřit. Vzdělávací obsah *Moderní dějiny II., Soudobé dějiny* radí učivo způsobem, který vybízí k tomu, aby učitel věnoval stejný čas jak československým dějinám dané doby, tak dějinám ostatních států východního bloku. To by byla však podle mého názoru přeci jen chyba, a to zvláště u žáků gymnázií, budoucí elity, která je potencionálním ochráncem demokracie, svobody a humanity v naší zemi.²⁶⁴

²⁶⁴ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online] Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Vzdelavani/Skolska_reforma/RVP/RVP_gymnazia.pdf [cit. 2016-3-15].

1. HODINA

TÉMA:

Sametová revoluce 1989

ROČNÍK:

4. (8.) ročník gymnázia

PRŮBĚH A ČASOVÝ SCÉNÁŘ HODINY:

➤ 15 minut

Učitel s žáky hovoří o sametové revoluci a zjišťuje, jaké mají žáci o událostech dané doby povědomí a znalosti. Vede je otázkami k formulování jejich vlastních názorů. Důležité pojmy a fakta učitel během rozhovoru s žáky píše na tabuli.

- *O kterých jménech, událostech a místech jste slyšeli v souvislosti se sametovou revolucí?*
- *Povídali jste si o sametové revoluci s rodiči nebo prarodiči? Pokud ano, co jste se dozvěděli?*
- *Setkali jste se s názorem, že za komunistů bylo lépe? Při jaké to bylo příležitosti? Zastával tento názor pamětník, nebo nějaká postava ve filmu? Co si o tom myslíte vy?*
- *Ve kterých skutečnostech se od sebe předrevoluční a porevoluční doba liší?*
- *Lze o nějaké době říci, zda byla horší nebo lepší než jiná?*
- *Co vy sami považujete za největší problém komunistické éry?*
- *Proč si myslíte, že lidé chtěli konec vlády komunistů?*
- *Má význam bojovat za dodržování lidských práv? Dodržují se dnes všude na světě lidská práva?*

- V čem se liší naše dnešní hodnocení událostí sametové revoluce od hodnocení událostí například vzniku Československé republiky v roce 1918?
- Jaký je rozdíl mezi dokumentárním filmem a seriálem *České století*? (Pokud žáci seriál *České století* viděli.)

➤ **25 minut**

Žáci spolu s učitelem pracují s pracovním listem č. 1²⁶⁵ a učebnicí *Moderní dějiny pro střední školy*²⁶⁶ a jdou tak po stopách chronologických událostí sametové revoluce. Práce s pracovním listem obsahuje čtení ukázek z dobových pramenů.

- Nejprve se pomocí pracovního listu a učebnice žáci dozvědí základní informace o československé přestavbě. Tento pojem je jim objasněn, stejně jako souvislost tohoto pojmu s událostmi sametové revoluce. Žáci pracují s učebnicí a doplňují pracovní list. K textu v pracovním listu učitel žákům doplní konkrétní podobu reformních snah Michaila S. Gorbačova, objasní pojmy perestrojka a glasnost. Promluví o Gustavu Husákovi, Miloši Jakešovi, Václavu Havlovi. Učitel hovoří o Palachovu týdnu a o napjaté situaci ve společnosti, která vedla až k 17. listopadu 1989. Případně přečte krátký úryvek z petice *Několik vět* a ozřejmí význam a smysl petice.²⁶⁷
- Následně žáci doplní jména k fotografiím v pracovním listě.
- Žáci si prohlédnou dobovou fotografii v pracovním listě a dovodí, při které události, kdy a na jakém místě byla fotografie pořízena. Následně se na základě výkladu učitele pokusí odpovědět na otázky pod fotografií.

²⁶⁵ Viz příloha

²⁶⁶ Jan ČURDA a kolektiv, *Moderní dějiny pro střední školy (Světové a české dějiny 20. století a první desetiletí 21. století)*, Brno 2014.

²⁶⁷ Ludvík VACULÍK, *Několik vět*, Totalita.cz [online] Dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_nvett.php [cit. 2016-4-10].

- Žáci odpovídají na otázky z pracovního listu o Občanském fóru na základě četby dobového dokumentu a výkladu, který k dokumentu poskytne učitel.
- Učitel ve výkladu doplní ještě odkaz na tyto události: setkání zástupců Občanského fóra s premiérem Ladislavem Adamcem 21. listopadu 1989²⁶⁸, vystoupení Miroslava Štěpána 23. listopadu 1989 v pražské továrně ČKD²⁶⁹, odstoupení generálního tajemníka KSČ Miloše Jakeše i s celým vedením strany 24. listopadu 1989, obrovská demonstrace 25. listopadu 1989 na Letné.

➤ 5 minut

Dokončení hodiny a shrnutí probrané látky pomocí vytvoření časové osy, na kterou žáci chronologicky zakreslují události sametové revoluce. Pracují s pomocí učitele, vyplněných pracovních listů a učebnice.²⁷⁰

2. HODINA

TÉMA:

Sametová revoluce 1989, pokračování, samostatná práce

ROČNÍK:

4. (8.) ročník gymnázia

PRŮBĚH A ČASOVÝ SCÉNÁŘ HODINY:

➤ 15 minut

Budou puštěny dvě ukázky ze seriálu *České století* z dílu *Poslední hurá*. Jde o ukázku z jednání zástupců Občanského fóra v čele s Václavem Havlem a vládou v čele s Ladislavem Adamcem dne 26. listopadu 1989.

²⁶⁸ Zde je možné pustit video ukázku ze seriálu *České století*, ve které není Václav Havel na jednání puštěn.

²⁶⁹ Zde je možné pustit dobový záznam vystoupení Miroslava Štěpána k ČKD. YouTube.cz [online] Štěpán k ČKD. Dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=c89MIWlqSNw> [cit. 2016-4-13].

²⁷⁰ Jan ČURDA a kolektiv, *Moderní dějiny pro střední školy (Světové a české dějiny 20. století a první desetiletí 21. století)*, str. 158.

Dále se jedná o ukázkou, ve které dojde k setkání Václava Havla a Mariána Čálfy mezi čtyřma očima. Žáci mají za úkol:

- Pokusit se dané události zařadit a zapsat na časovou osu, kterou mají z minulé hodiny.
- Pokusit se odhadnout, která scéna je rekonstrukcí skutečné události a která smyšlenkou autorů.

➤ **15 minut**

Učitel s žáky zkontroluje zařazení událostí na časovou osu. Následně se zeptá, k jakým závěrům žáci došli a na základě čeho se rozhodovali. Položí zásadní otázku: *Jak bychom mohli ověřit, zda jsou události rekonstrukcí či smyšlenkou?*

Bude následovat práce s prameny ve dvojicích či trojicích. Žáci budou mít k dispozici:

- Dobovou fotografii z jednání 26. listopadu 1989²⁷¹
- Část přepisu z magnetofonového záznamu z jednání 26. listopadu 1989²⁷²
- Vzpomínku Václava Havla z jednání s Mariánem Čálfou mezi čtyřma očima.²⁷³

Následně proběhne nad prací žáků debata. Klíčové otázky, na které budou žáci po vykonané práci schopni odpovědět:

- *Která scéna je rekonstrukcí? Která nikoli?*
- *Co říkají prameny? Co říkají záznamy?*
- *Čí názor neznáme?*

➤ **15 minut**

Následuje reflexe práce. Klíčová otázka:

²⁷¹ Viz příloha č. 3

²⁷² Vladimír Hanzel, *Zrychlený tep dějin*, s. 43-46.

²⁷³ Václav Havel, *Prosím stručně*, s. 55-56.

- *Jaký je rozdíl mezi prací historika a režiséra? Jaká pravidla se vztahují na tato povolání? V čem spočívá rozdíl?*

Učitel zorganizuje hlasování ve třídě. Podle toho, co se doposud učili, či viděli v seriálu, se přiklání k názoru:

- *že sametová revoluce byla spíše „revoluce“ (která vzešla z přání většiny společnosti)*
- *že šlo o „předání moci“ (mezi společenskými elitami)*

Domácí úkol: Zeptat se rodičů či prarodičů, co si myslí o sametové revoluci a s kterým závěrem by spíše souhlasili

3. HODINA

TÉMA:

Sametová revoluce 1989, opakování

ROČNÍK:

4. (8.) ročník gymnázia

PRŮBĚH A ČASOVÝ SCÉNÁŘ HODINY:

➤ **15 minut**

- Nejprve učitel připomene výsledky hlasování. Dojde k porovnání se závěry rodičů. Případně jsou doplněny další úhly pohledu, které se doma u žáků objevily. Jsou zapsány na tabuli.
- Práce s učebnicí. *Jak je zde podána sametová revoluce? Jaké úvahy jsou zde přítomné? Jaké jsou v učebnici obsaženy názory na události sametové revoluce?* Dojde k porovnání názorů a pohledů přítomných v učebnici s názory, které jsou vypsány na tabuli. Případně dojde k doplnění tabule o nové pohledy na události sametové revoluce.

➤ **30 minut**

Žáci napíší úvahu na téma: Kterou interpretaci listopadových událostí nabízejí autoři Českého století?

K úkolu dostanou žáci následující instrukce:

- V prvním a druhém odstavci by se mělo objevit shrnutí interpretací, které se objevují. *Které historické skutečnosti by k takovým interpretacím opravňovaly?* Žáci mohou využít text v učebnici, poznámky z hodin, pracovní list, rozhovory s rodiči.
- Ve třetím odstavci by se měla objevit úvaha nad otázkou: *Ke které interpretaci nejspíš odkazují shlédnuté úryvky ze seriálu České století? Z čeho tak usuzujete?*
- Poslední odstavec: Vlastní názor na věc

Závěr

Autoři televizního seriálu *České století* Robert Sedláček a Pavel Kosatík nechtěli natáčet pouze scény, které je možné podložit historickými prameny. Nechtěli natočit dokumentární projekt. Šlo jim o vytvoření seriálu, který by reflektoval problém objektivního poznání v historii a ukázal by, že existuje vícero možných odpovědí na otázky z českých dějin. Problém z historického hlediska však spočívá v tom, že se autoři seriálu nepohybují, tak jako historici, na poli vymezeném pramennou dokumentací, ale v celém prostoru české minulosti, přičemž k některým momentům existují dobové prameny a k jiným nikoli. Dochází tak ke splétání dokumentárního žánru s žánrem historického filmu, což je matoucí. Právě i z toho důvodu seriál zřejmě nenašel dostatečně velkou diváckou základnu, díky které by se mohl stát filmem paměti. Seriál vzbudil rozruch spíše v intelektuálních kruzích, přičemž se většinou setkal s kritikou, která pramení právě ve zmatenosti žánrů.

Tvůrci seriálu chtějí říci, že vše mohlo být jinak, že vše je pouhá otázka interpretace. Vybízejí k tomu, abychom se vyhnuli definitivním soudům a interpretacím o minulosti, protože si nikdy nemůžeme být jisti, jak se události odehrály ve skutečnosti. Ovšem následně autoři předkládají svou vlastní interpretaci, kterou zasazují do kontextu událostí, ke kterým skutečně došlo, což budí dojem, že se jedná o definitivní obraz českých dějin. Diváci tedy mohou interpretaci autorů vnímat jako definitivní obraz, kterému se původně Robert Sedláček a Pavel Kosatík chtěli vyhnout. Z historického hlediska se tak vynořuje problém nemožnosti přistoupit na libovolné pojetí historických událostí a postav, protože reálné situace a reální aktéři v sobě nesou určitou logiku, která plyne z pramenů a kterou nelze ignorovat. Dějiny a jejich interpretace se neobejdou bez hypotetických konstrukcí, avšak výklad musí být možný a vysvětlitelný, ne jakýkoli. Z historického hlediska je libovolná interpretace, která nerespektuje vztahy mezi reprezentacemi a praktikami, tj. není koherentní a možná, neadekvátní a nepravdivá. To je jádro kritiky historiků, kteří hodnotili seriál *České století*. Dějepisec totiž nikdy neinterpretuje nějakou historickou událost, pokud k ní nemá žádné prameny.

I přesto, nebo právě proto, že v seriálu *České století* dochází ke sloučení různých žánrů, lze seriál použít ve výuce dějepisu. Kromě toho, že seriál může pomoci ilustrovat některé situace z českých dějin, je totiž díky němu možné otevřít při vyučování debatu nad některými zásadními otázkami historie jako takové. Například lze diskutovat o disproporcích mezi metodami historické a umělecké práce, které se řídí rozdílnými pravidly a metodami. Seriál *České století* může při výuce sloužit jako konkrétní příklad této odlišnosti. Splývání žánrů v seriálu se dále může stát podnětem pro debatu o možnostech objektivního historického poznání a o mezích a pravidlech práce historika. Dále může seriál žáky motivovat k práci s dobovými prameny, díky kterým budou schopni od sebe odlišit scény založené na skutečnosti a scény natočené na základě představ autorů seriálu. Seriál může dále dobře ilustrovat současné otázky v rámci historické vědy, protože *České století* je podle mého názoru určitým zhmotněním současných obav, které se v souvislosti s historií vynořily spolu s postmoderní výzvou pro člověka. Jde o otázky po objektivním poznání a strachu s přílišné relativizace, pokud objektivitu historického poznání podrobíme příliš velké kritice. V případě přílišné relativizace pak hrozí skutečnost, že se historie stane pouhou pohádkou, na kterou se nikdo nebude s vážnou tváří moct odvolat. Na jednu stranu může být přínosný pokus na dějiny pohlédnout jinak, tak jak to zkusili autoři *Českého století*, protože tím mohou přitáhnout pozornost lidí. V případě, že lidé cítí, že historie není ničím určeným k objevování pouze historiky a odborníky, budou moci být svými dějinami podstatně více oslovováni. Na druhou stranu však hrozí, že pokud relativizace dějin přesáhne jistou hranici, přestane být lidmi brána vážně a naopak o ni zcela ztratí zájem.

Použité zdroje

Knižní publikace:

ASSMANN, J. *Kultura a paměť*. Praha: Prostor, 2001 (1. vydání).

BOUČEK, J. *Jan Slavík-Příběh zakázaného historika*. Praha: H&H, 2002 (1. vydání).

CARR, E. H. *Co je historie?* Praha: Svoboda, 1967 (1. vydání).

ČINÁTL, K. *Naše české minulosti aneb jak vzpomínáme*. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové noviny, 2014 (1. vydání).

HANZAL, J. *Od baroka k romantismu*. Praha: Academia, 1987 (1. vydání).

HANZAL, J. a spol. *Pekařovské studie. K 50. výročí smrti Jana Pekaře*. Praha: Academia, 1995 (1. vydání).

HANZEL, V. *Zrychlený tep dějin*. Praha: Galén, 2006 (2. vydání).

HAVELKA, M. *Spor o smysl českých dějin 1895-1938*. Praha: Torst, 1995 (1. vydání).

IGGERS, G. *Dějepisectví ve 20. století. Od vědecké objektivy k postmoderní výzvě*. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové noviny, 2002 (1. vydání).

KALISTA, Z. *Tvář baroka*. Praha: Vyšehrad, 2013 (2. vydání).

KOPAL, P. *Film a dějiny IV., Normalizace*. Praha: Casablanca, 2014 (1. vydání).

KUČERA, M. *Pekař proti Masarykovi*. Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1995 (1. vydání).

KUDĚLKA, M. *Spor Gelasia Dobnera o Hájkovu kroniku*. Praha, 1964 (1. vydání).

KVAČEK, R. *Dvacáté století o sobě*. Liberec: Dialog, 2005 (1. vydání).

MAREŠ J., *Styly učení žáků a studentů*. Praha: Portál, 1998 (1. vydání).

OTÁHAL, M., SLÁDEK Z. *Deset pražských dnů*, Praha: Academia, 1990 (1. vydání).

RAK, J. *Bývali Čechové...Jinočany*: H&H, 1994 (1. vydání).

TŘEŠTÍK, D. *Češi a dějiny v postmoderním očištění*. Praha: NLN-Nakladatelství Lidové noviny, 2005 (1. vydání).

Články v novinách:

Petr ZÍDEK, *České století jako obskurní sled mravních selhání*, Lidové noviny, 20. 12. 2014, s. 24-25.

Články v časopisech:

Petr KOURA, *Točit Havla se nebojím*, Xantypa, listopad 2013, str. 2-4.

Učebnice:

ČURDA, J. a kolektiv, *Moderní dějiny pro střední školy (Světové a české dějiny 20. století a první desetiletí 21. století)*. Brno: Didaktis, 2014.

KUKLÍKOVI J. a J. *Dějiny 20. století pro střední školy*. Praha: Albra 1995.

Internetové zdroje:

Česká televize. České století [online] *Rozhovor s Robertem Sedláčkem*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7055-rozhovor-s-robertem-sedlackem/> [cit. 2015- 11- 19].

Česká televize. České století [online] *Rozhovor s Pavlem Kosátkem*. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7056-rozhovor-s-pavlem-kosatikem/> [cit. 2015-11-19].

Česká televize. *České století. Úvodní stránka*. [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/> [cit. 2015-11-19].

Česká televize. *Lidé. Petr Koura* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/lide/petr-koura/> [cit. 2015-23-19].

Česká televize. České století. *O Českém století* [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7044-o-ceskem-stoleti/> [cit. 2015-11-19].

Lidovky.cz [online]. PETRŽELKOVÁ, H. *České historie je dynamit, říká Pavel Kosatík, autor Českého století*, dostupné z: http://www.lidovky.cz/ceska-historie-je-dynamit-rika-pavel-kosatik-autor-ceskeho-stoleti-1d9-kultura.aspx?c=A131128_104142_In_kultura_hep. [cit. 2015-11-19].

Generace 20 [online]. LEDERER, B. *České století je pro diváky složité, myslí si o seriálu historik*, dostupné z: <http://www.generace20.cz/domaci/ceske-stoleti-je-pro-divaky-slozite-mysli-si-o-serialu-historik> [cit. 2016-2-27].

Česko-Slovenská filmová databáze [online]. *Lidice*, dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/241720-lidice/prehled/> [cit. 2016-3-23].

Česko-Slovenská filmová databáze [online]. *České století*, dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/321831-ceske-stoleti/prehled/> [cit. 2016-3-23].

Facebook [online] *České století*, dostupné z: <https://www.facebook.com/ceskestoleti/?fref=ts> [cit. 2016-3-23].

Česko-Slovenská filmová databáze [online]. *Vyprávěj*, dostupné z: <http://www.csfd.cz/film/264232-vypravej/prehled/> [cit. 2016-3-23].

Facebook [online] *Vyprávěj*, dostupné z: <https://www.facebook.com/Vypr%C3%A1v%C4%Bj-125535556776/?fref=ts> [cit. 2016-3-23].

Česká televize. České století [online]. *Dotazy na tvůrce*, dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/7233-dotazy-na-tvurce/> [cit. 2016-3-23].

Dějiny a současnost [online]. ŠEDIVÝ, I. T. G. *Masaryk: Zrozen k mýtu*, dostupné z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2007/1/t-g-masaryk-zrozen-k-mytu-/> [cit. 2015-11-26].

Cinepur [online] HORÁK, O. *České století, problémy a možnosti*, dostupné z: <http://cinepur.cz/blog.php?article=252> [cit. 2015-12-23].

Radiožurnál [online] VESELOVSKÝ, M. *Pavel Kosatík ve Dvaceti minutách Radiožurnálu*, dostupné z: http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/dvacetminut/_zprava/1282623 [cit. 2015-2-4].

Česká televize. Poslední hurá. České století [online]. Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-3-3].

Radiožurnál [online] *Kocáb s Horáčkem stavěli v roce 1989 mosty. Hrozilo násilí, vzpomíná poradce premiéra Adamce*, dostupné z: <http://www.rozhlas.cz/radiozurnal/zajimavosti/zprava/kocab-s-horackem-staveli-v-roce-1989-mosty-hrozilo-nasili-vzpomina-poradce-premiera-adamce--1418430> [cit. 2016-3-3].

Wikipedie [online] Šimon Pánek, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/%C5%A0imon_P%C3%A1nek [cit. 2016-3-16].

Britské listy [online]. Oskar Krejčí, dostupné z: <http://blisty.cz/authors/236-oskar-krejci> [cit. 2016-3-16].

Paměť národa [online] *Jan Ruml*, dostupné z: http://www.pametnaroda.cz/witness/index/id/3408?locale=cs_CZ [cit. 2016-3-3].

Wikipedie. [online] *Zdeněk Jičínský*, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Zden%C4%9Bk_Ji%C4%8D%C3%ADnsk%C3%BD [cit. 2016-3-7].

Osobnosti.cz [online]. *Ivan Martin Jirous*, dostupné z: <http://www.spisovatele.cz/ivan-martin-jirous> [cit. 2016-3-7].

Ústav pro studium totalitních režimů [online] *František Stárek*, dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/frantisek-starek> [cit. 2016-3-7].

Wikipedie [online] *Svobodné slovo*, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Svobodn%C3%A9_slovo [cit. 2016-3-7].

České století [online]. Česká televize. *Kdo je kdo*, dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/8228-kdo-je-kdo/> [cit. 2016-3-7].

Wikipedie [online]. *Komunistická strana Čech a Moravy*, dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Komunistick%C3%A1_strana_%C4%8Cech_a_Moravy#Sn.C4.9Bmovn.C3.AD_volby [cit. 2016-3-8].

Ústav pro studium totalitních režimů [online]. *Miloš Jakeš*, dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/milos-jakes> [cit. 2016-3-8].

Ústav pro studium totalitních režimů[online] *Gustav Husák*, dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/cs/gustav-husak>
[cit. 2016-3-16].

Wikipedie[online] *Ján Čarnogurský*, dostupné z:
https://cs.wikipedia.org/wiki/J%C3%A1n_%C4%8Carnogursk%C3%BD
[cit. 2016-3-11].

E15.cz [online] *Valter Komárek*, dostupné z:
<http://nazory.euro.e15.cz/profily/valtr-komarek-ekonom-prognostik-a-laskavy-polemik-988936> [cit. 2016-3-11].

Wikipedie. [online] *Jiří Dienstbier*, dostupné
z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Dienstbier_star%C5%A1%C3%AD
[AD](https://cs.wikipedia.org/wiki/Ji%C5%99%C3%AD_Dienstbier_star%C5%A1%C3%AD) [cit. 2016-3-11].

Dějiny a současnost[online] PITHART, P. *Disident a intelektuál v politice*, dostupné
z: <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2006/9/disident-a-intelektual-v-politice/>
[cit. 2016-3-11].

Ústav pro studium totalitních režimů [online] *Československý disident 1977-1989*,
dostupné z: <http://www.ustrcr.cz/cs/ceskoslovensky-disent> [cit. 2016-3-15]

Paměť národa [online] *Příběhy 20. století*, dostupné z:
<http://www.pametnaroda.cz/project/detail/id/1> [cit. 2016-3-15]

Ústav pro studium totalitních režimů [online] *Funkcionáři 1921-1989*, dostupné z:
<http://www.ustrcr.cz/cs/vyvoj-a-organizacni-struktura-ksc> [cit. 2016-3-15]

Moderní dějiny [online] *Československo od revoluce k rozdělení státu*, dostupné z:
<http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/ceskoslovensko-od-revoluce-k-rozdeleni-statu/>
[cit. 2016-3-15]

Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. [online] *Demokratická revoluce 1989*, dostupné z:
www.usd.cas.cz [cit. 2016-3-15]

Ústav pro studium totalitních režimů [online]. *Cesta k listopadu 1989*, dostupné z:
www.ustrcr.cz. [cit. 2016-3-15]

Moderní dějiny [online], *Textové dokumenty*, dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/rubrika/21-textove-dokumenty/> [cit. 2016-3-15]

Moderní dějiny [online], *Miloš Jakeš, Projev o kůlu v plotě*, dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/clanek/milous-jakes-projev-o-kulu-v-plote/> [cit. 2016-3-15]

Moderní dějiny [online], *Od pádu komunismu k jednotné Evropě*, dostupné z: <http://www.moderni-dejiny.cz/rubrika/221-od-padu-komunismu-k-jednotne-evrope/> [cit. 2016-3-15]

Dějepis.com[online], *Učebnice. 80. léta, Sametová revoluce*, dostupné z: <http://www.dejepis.com/ucebnice/80-leta-sametova-revoluce/> [cit. 2016-3-15]

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. [online] Dostupné z: http://www.msmt.cz/uploads/Vzdelavani/Skolska_reforma/RVP/RVP_gymnazia.pdf [cit. 2016-3-15]

Totalita.cz [online] VACULÍK, L. *Několik vět*, dostupné z: http://www.totalita.cz/txt/txt_nvett.php [cit. 2016-4-10].

Youtube.cz [online] Ústav pro studium totalitních režimů. *Štěpán k ČKD*, dostupné z: <https://www.youtube.com/watch?v=c89MIWlqSNw> [cit. 2016-4-13].

iDnes.cz [online], Wanatowiczová, K. *Musíte zvolit Havla, tlačil na komunisty Čalfa*, dostupné z: http://zpravy.idnes.cz/musite-zvolit-havla-tlacil-na-komunisty-calfa-f4c-/domaci.aspx?c=A071115_103110_domaci_itu [cit. 2016-3-13].

Přílohy

Příloha č. 1

Zdroj: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Demokratická revoluce 1989. [online]Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/aktiviste-of-a-vpn.html> [cit. 2016-4-10].

Představitelé iniciativy MOST (M. Kocáb, M. Horáček) při setkání s L. Adamcem 21. 11. 1989.

Příloha č. 2

Zdroj: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. Demokratická revoluce 1989. [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/posledni-dny-u-moci.html> [cit. 2016-4-10].

Předseda vlády ČSSR L. Adamec debatuje se zástupci veřejnosti 21. listopadu 1989. Účast Václava Havla odmítl.

Zdroj: Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. *Demokratická revoluce 1989* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/posledni-dny-u-moci.html> [cit. 2016-4-10].

Setkání Ladislava Adamce a Václava Havla dne 26. listopadu 1989.

Příloha č. 4

Zdroj: Česká televize. Poslední hurá. *České století* [online] Dostupné z: <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10362011008-ceske-stoleti/21351212041-posledni-hura-1989/> [cit. 2016-4-10].

Setkání Ladislava Adamce a Václava Havla dne 26. listopadu 1989 v televizním seriálu *České století*.

Příloha č. 5

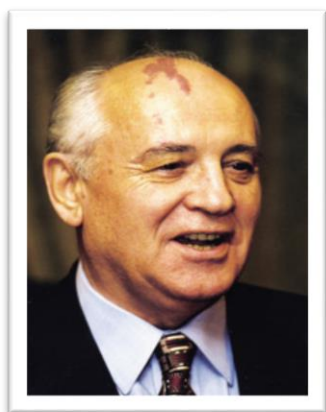
Pracovní listy k vyučovacím hodinám o sametové revoluci

Pracovní list č. 1

- Československá přestavba (*Doplň text pomocí učebnice, s. 157*)

V 80. letech 20. století byli českoslovenští komunističtí představitelé nuceni reagovat na změny v politice v Moskvě, které zaváděl Michail S. (.....) Českoslovenští reformní komunisté byli však poraženi konzervativci, kteří odmítali změny, což se projevilo zejména tím, že v listopadu 1987 vystřídal Miloš (.....) ve funkci generálního tajemníka ÚV KSČ Gustava (.....). Kritika poměrů však v roce 1988 sílila a začala se aktivizovat (.....) společnost. Docházelo k řadě demonstrací, na které KSČ reagovala stále tvrdším potlačováním demonstrujících. Během tzv. (.....) v lednu 1989 bylo mnoho lidí zatčeno a zraněno. Zatčen byl také Václav (.....). V reakci na tyto události vznikla petice s názvem (.....), jejímž autorem byl spisovatel Ludvík Vaculík.

- Napiš, kdo je na fotografiích.

Kdy, při které události a kde byla pořízena tato fotografie?

Zdroj: ²⁷⁴

Odpověz na otázky:

- Kdo byl Jan Opletal?
- Na kterých místech probíhala demonstrace?
- Kdo demonstraci organizoval?
- Jak reagoval komunistický režim na demonstraci?
- Jak demonstrace dopadla?
- Která nepravdivá zpráva se začala už během demonstrace šířit?
- Jaké následky demonstrace měla?

²⁷⁴ Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. *Demokratická revoluce 1989* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/studentska-manifestace-proti-totalite.html> [cit. 2016-4-10].

- Přečti si dobový text a následně odpověz na otázky pod ním. Pracuj společně se svým sousedem.

1989, 19. listopad, 22.00 hod., Praha. - Provolání Občanského fóra se čtyřmi základními požadavky, přijaté na ustavujícím shromáždění v Činoherním klubu.²⁷⁵

Na setkání v hledišti pražského Činoherního klubu bylo dne 19. 11. 1989 ve 22 hodin ustaveno Občanské fórum jako mluvčí té části československé veřejnosti, která je stále kritičtější k politice současného československého vedení a která byla v těchto dnech hluboce ořesena brutálním masakrem pokojně manifestujících studentů.

Občanské fórum chce začít jednáním o těchto naléhavých a širokou veřejností stále otevřeněji formulovaných požadavcích:

1. Aby ihned odstoupili ze svých funkcí ti členové předsednictva ÚV KSČ, kteří jsou bezprostředně spojeni s přípravou intervence pěti států Varšavské smlouvy z r. 1968 a kteří jsou odpovědní za mnohaletou devastaci všech oblastí společenského života u nás. Jmenovitě jde o Gustáva Husáka, Miloše Jakeše, Jana Fojtíka, Miroslava Zavadila, Karla Hoffmanna a Aloise Indru. Zhoubná politika těchto lidí, kteří po léta odmítali jakýkoli demokratický dialog se společností, zcela zákonitě vyústila do hrůzných událostí posledních dnů.
2. Aby ihned odstoupil první tajemník ÚV KSČ v Praze Miroslav Štěpán a federální ministr vnitra František Kyncl, kteří jsou odpovědní za všechny zásahy, které policie v posledních měsících provedla proti pokojně manifestujícím občanům.
3. Aby byla ustavena komise, která konkrétně vyšetří tyto zásahy, zjistí jejich viníky a navrhne jejich potrestání. V této komisi musí být zástupci Občanského fóra.
4. Aby byli okamžitě propuštěni všichni vězňové svědomí, včetně těch, kteří byli zadrženi v souvislosti s posledními manifestacemi. Občanské fórum žádá, aby toto svolání bylo publikováno v oficiálních československých sdělovacích prostředcích. Občanské fórum se staví celou svou autoritou za myšlenku generální stávky dne 27. 11. od 12 do 14 hodin, k níž vyzvali pražští vysokoškoláci, a chápe ji jako výraz podpory požadavků, o nichž chce se státním vedením jednat.

Za Občanské fórum:

Ing. Rudolf Battěk, Petr Čepek, Václav Havel, Milan Hruška, prof. dr. Milan Jelínek, Milan Kňažko, dr. Lubomír Kopecký, CSc., Jiří Křížan, Václav Malý, Martin Mejstřík, Petr Oslzlý, doc. dr. Libor Pátý, CSc., Jana Petrová, Jan Ruml, prof. Věnek Šilhán, Ondřej Trojan, ing. Josef Vavroušek, CSc., Saša Vondra.

V Praze dne 19. 11. 1989

²⁷⁵ Ústav pro soudobé dějiny AV ČR. *Demokratická revoluce 1989* [online] Dostupné z: <http://www.89.usd.cas.cz/cs/dokumenty.html> [cit. 2016-4-10].

- Kdy a kde bylo ustaveno Občanské fórum?
- Jaké byly požadavky Občanského fóra na komunistickou vládu?
- Jmenuj alespoň tři členy Občanského fóra. Co o nich víš?